

IGAZSÁGÜGYI
IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁG

könyvtára

Az Igazságügyi Minisztérium

Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága

**MÓDSZERTANI
FÜZETEK**

1988 3

Belső használatra

MÓDSZERTANI PÜZETEK

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Kézirat gyanánt

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Elnök:
Nagy Tibor bv. vezérőrnagy

Tagjai:
Fejes Imre bv. alezredes,
dr. Illovsky Vladimir bv. ezredes,
Kudor Zoltánné bv. őrnagy,
dr. Lőrincz József bv. alezredes
dr. Németh Gyula bv. alezredes
Palotás Miklós bv. ezredes,
Vincze Tamás bv. ezredes

Szerkesztő: Bánki Erika

Szerkesztőség:
1054 Budapest V., Steindl Imre u. 8.

A fotókat készítette:
Csatorday Zoltán,
Doba Károly
és Zimmermann Béla

88—1483 Szikra Lapnyomda,
Budapest

Felelős vezető:
Csöndes Zoltán vezérigazgató

TARTALOM

-
- 1 DR. CSALAY ANDRÁS: **A rablás makrotársadalmi okai**
-
- 11 FÓRUM
-
- 11 FEJES IMRE—MÓDOS TAMÁS: **Együttműködés az állami és társadalmi szervekkel**
-
- 16 DR. KABÓDI CSABA: **Eljárás a büntetvégrehajtási bíró előtt**
-
- 24 TÁJÉKOZTATÓ
-
- 24 DR. NÉMETH GYULA: **A testület Biztonsági Szabályzatának módosítása**
-
- 28 DR. WALTHIER JÓZSEF: **Hogyan őrizzük meg egészségünket?**
-
- 38 KITEKINTÉS
-
- 38 GARAMI LAJOS: **A lengyel fiatalok és az igazságszolgáltatás**
-
- 43 DR. RUDISCH TIBOR: **USA-béli tanulmányutamról**
-
- 49 A BV TÖRTÉNETÉBŐL
-
- 49 DR. LŐRINCZ JÓZSEF: **Elméleti fordulat a fiatalkorúak büntetvégrehajtásában (1908—1910)**
-
- 57 KÖNYVEKRŐL
-
- 57 FÖLDVÁRI JÓZSEF: **Kriminálpolitika (dr. Lőrincz József)**
-
- 60 SZEMLE
-
- 60 **Nemzetközi tapasztalatok** (válogatta: Bánki Erika)
-

| A rablás makrotársadalmi okai

Mára világhosszá vált, hogy a magyar gazdaság csak akkor érhet el tartós eredményeket, ha folytatódik és kiteljesedik a húsz éve megkezdett reform. Annál is inkább, mert a gazdaságban kiéleződött ellentmondások részben okozói, részben következményei a társadalmi viszonyokban, a politikai intézményrendszer működésében mutatkozó zavaroknak. A közvélemény ezeket az ellentmondásokat tükrözi, a lakosság elégedetlen a gazdasági és társadalmi fejlődés megtorpanása, a nehézségek megszorodása miatt.¹

Társadalmunk majd minden területén sűrűsödnek a válságjelenségek. Gazdasági-termelési struktúránk elavult, korszerűtlen. Ennek következtében hozzá kell edződnünk olyan — korábban elképzelhetetlen — fogalmakhoz, mint eladósodás, munkanélküliség, infláció, csökkenő életszínvonal.² Oktatási-művelődési rendszerünk a megújítási kísérletek ellenére sem kielégítő. Terjed a piacképes, eladható, de kevésbé értékes művek aránya. Tudományos életünk anyagi és erkölcsi szempontból is háttérbe szorult, eredményeink hasznosítása csökkent.³ S az 1956 utáni évtizedben létrejött nemzeti egység, a politikai intézményrendszerrel együtt — immár több oldalról is megfogalmazottan — megújításra vár.⁴

A társadalom ilyen átalakuló időszakában különösen fontos, hogy saját területünkön, a bűnözés vonatkozásában olyan kutatásokat végezzünk, amelyek e jelenségek alakulását össztársadalmi összefüggésben vizsgálják. Látnunk kell, hogy nem elszigetelt jelenség társadalmunkban a nem kriminális jellegű deviáns magatartásuk körének bővülése és nem az a bűnözés terjedése és veszélyesebbé válása sem.

A nem túl szívderejtő diagnózis helytállóságát plasztikusan szemlélteti az elmúlt évtized devianciákra vonatkozó statisztikai adatainak bemutatása is.⁵ A befejezett öngyilkosságok száma 1977 és 1981 között 4292-ről 4880-ra emelkedett, ez 100 000 lakosra vetítve 40,3-ról 45,6-re való növekedést jelent. Ha pl. 100 fős égetett szeszen fejezzük ki az egy főre jutó alkoholfogyasztást, akkor az ugyanebben az időszakban 4,62 literről 4,97-re emelkedett. Ebből az adatból kiindulva 1981-ben közel 300 000 alkoholista volt Magyarországon. Ezer emberből pedig több mint 110-et tartanak nyilván a hazai ideggondozókban. Egyes becslések szerint a lakosság mintegy 40%-a küzd valamilyen szinten mentális zavarokkal (pl. neurózissal, depresszióval) Magyarországon.

¹ Az MSZMP Országos Értekezletének állásfoglalása. Népszabadság, 1988. május 23. Melléklet 3. o.

² Vö. Antal L. — Bokros L. — Csillag I. — Lengyel L. — Matolcsy Gy.: Fordulat és reform. Közgazdasági Szemle, 1987. június. 642-664. o.

³ Hankiss E.: Társadalmi csapdák — Diagnózisok. Magvető Kiadó. Budapest, 1983.; Érték és kultúra. Mozgó Világ 1988. január. 53—58. o.

⁴ Vö. Gyurkó L.: A magyarországi szocializmus válsága. Valóság, 1988. március 12—26. o.; Bihari M.: Reform és demokrácia. MTA Szociológiai Kutató Intézete. Budapest, 1987.

⁵ A nem bűnözésre vonatkozó adatok forrása: Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1986. 27., 37—38., 44—46., 49. o.

A jövő perspektívájából alapvető jelentőségű, hogy mekkora azoknak a gyerekeknek az aránya, akik veszélyeztetett helyzetben nevelkednek. Tapasztalati tény — s ezt kutatások sora igazolta —, hogy a deviáns magatartású felnőttek utánpótlását ők adják. Számszerű értéket csak 1980 és 1982 közötti időszak alakulásáról tudok. Ekkor a veszélyeztetett kiskorúak száma 94 171-ről 120 885-re nőtt, ez 28,3%-os emelkedést takar. A szakemberek a háromszázezres, félmilliósi számot sem tartják életidegennek.

A nyolcvanas évek hazai bűnözésének alakulásában is meglehetősen felerősödtek a negatív tendenciák. Különösen igaz ez a már több oldalról is vizsgálat alá vehető 1982—1986 közötti időszakra. Ebben az öt éves periódusban az ismertté vált közbűnös bűncselekmények száma 30,6%-kal (139 519-ről 182 223-ra) emelkedett, úgy, hogy ezen belül leginkább a társadalomra nagy veszélyt jelentő bűntettek aránya nőtt 29,4%-ról 32,7%-ra.⁶

Az elkövetők számának bővülése azonban nem követte a bűncselekmények számának emelkedését. Míg 1982-ben 77 174 elkövetőt tartott számon az egységes rendőrségi-ügyészségi statisztika, addig 1986-ban 93 176-ot. Ez még a 20%-os növekedési ütemet sem éri el, ami összevetve a bűncselekményi szám 30%-os emelkedésével, az elkövetői kör kriminogénebbé válására utal. Ugyancsak erre lehet gondolni abból, hogy a büntettek aránya 34,0%-ról 35,1%-ra, a visszaesőké 14,7%-ról 15,8%-ra, a veszélyes bűnözők aránya 2,2%-ról 3,1%-ra, a különösen veszélyes bűnözőké pedig 0,9%-ról 1,3%-ra emelkedett.

Az itt közölt adatokkal összefüggésben a szakirodalom többször is megpendítette, hogy egyre szignifikánsabb jelei mutatkoznak a magyarországi szervezett bűnözés kialakulásának.⁷ S akkor még nem is szóltunk a szinte teljesen látens módon, de mégis jól érezhetően terjedő korrupcióról, továbbá a vagyoni elleni, különösen a személyi tulajdon elleni bűncselekmények egyre növekvő számáról, s az e körben is észlelhető latenciáról, valamint a felderítetlen tettesek növekvő arányáról.⁸

A bűncselekmények számának növekedése és a bűnöző kör veszélyesebbé válásának mintegy a metszéspontjában található a rablás. Az 1982-ben jegyzett 1117 rablásból 1986-ra 1607 lett. Ez a 43,8%-os emelkedés nagy jelentőségű. A bűncselekmény elkövetői között egyre nő azok aránya, akik kifejezetten rablásból, kifosztásból, üzletszerű kéjelgésből biztosítják részben vagy egészben megélhetésüket.⁹

A rablások alakulása egyébként igen érzékeny barométere a társadalmi-gazdasági változásoknak. A nemzetközi szakirodalom erős korrelációt állapított meg e bűncselekmény számának alakulása és a gazdasági helyzet változása között.¹⁰ Ezért érzem jelen körülményeink között aktuálisnak e kiemelkedően súlyos, a közrendre, az állampolgárok biztonságérzetére alapvetően kiható erőszakos bűncselekmények részletekbe menő vizsgálatát.

Mivel a rablás tipikusan nagyvárosi bűncselekmény, és a társadalmi-gazdasági változások is a fővárosban mutatkoznak meg a legmarkánsabban, ezért a budapesti rablási helyzet alakulásán keresztül kísérlem meg feltárni azokat a makrotársadalmi tényezőket, amelyek — természetesen nem egy az egyben, hanem közvetetten hatva bizonyos oksági láncok beindításával — meghatározzák a rablások számának alakulását. Ehhez egy közel 100 éves idősort használok, mely a

⁶ A statisztikai adatok a budapesti csendőrség és államrendőrség éves jelentéseiből, illetőleg az egységes rendőrségi-ügyészségi statisztika évkönyveiből származnak. A táblázatot Sziki Lajos készítette.

⁷ Vö. Dános V.: A szervezett bűnözés néhány elméleti kérdése... Magyar Jog, 1988. január. 18—24. o.

⁸ Vö. Kránitz M.: A korrupciós bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988.

⁹ Nyíri S.: A bűnözés új tendenciái és okai. Kriminológiai Közlemények 8. 1985. 33. o.

¹⁰ Pusztai L.: Gazdasági ciklus és bűnözés. Belügyi Szemle, 1987. augusztus. 36—37. o.

rablás miatt indított és befejezett nyomozások számát tartalmazza 1890-től 1986-ig, valamint — ezt kiegészítendő figyelemmel kísérhetjük a táblázatban — a fővárosban 1969-től elkövetett rablások alakulását is.

Az adatpárokat — viszonyszámaikkal együtt — nem csupán a statisztika módszereivel kívánom elemezni. A büntetőjog, a szociológia, a közgazdaság és a társadalomléktan tudományának eredményeit felhasználva szükségesnek tartom összevetni a statisztikai módszerrel nyert információkat az adott korszak társadalmi-történeti változásaival. Hiszen a rablásra ható makrotársadalmi tényezők, illetve azok változásai, csupán egyik szeletét (okási hátterét) képezik e bűncselekmény etiológiájának.

A rablás fogalma és statisztikai elemezhetősége

Rablást az követ el, aki úgy vesz el mástól idegen dolgot, hogy a megszerzéséért erőszakot vagy élet, illetve testi épség ellen közvetlen fenyegetést használ. Rablás az is, ha a tettes a jogtalan eltulajdonításért valakit öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyez, vagy ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartásáért erőszakot, illetve élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz — szögezi le a hatályos Btk. 321. §-a.

A rablás jogdogmatikai helyzete szerint trichotom jellegű. Célja alapján vagydon elleni bűncselekmény. Alkalmazott eszközeit tekintve az erőszakos bűnözés része. Az esetek döntő többségében pedig a közterületi elkövetés és a bűncselekmény súlya miatt közvetlenül támadja az állampolgárok közrendbe, közbiztonságba vetett hitét.

A rablás jogtörténetileg a római jogban a legkasszikusabb vagydon elleni bűncselekményből, a lopásból fejlődött ki és vált elkülönült, az állam büntetőhatalma által üldözendő társadalomra veszélyes cselekménnyé.¹¹ Ugyanez a jogtörténeti fejlődés megismétlődött a magyar jogban is. A Csemegi kódexben közvetlenül a lopás után, a zsarolással egy egységben került megfogalmazásra a rablás — melytől a fenyegetés súlya és közvetlensége miatt különült el idővel. A rablás még az önbíráskodással és a kifosztással (markecolással) áll szoros kapcsolatban.¹² Az önbíráskodástól az igényérvényesítés módjának jogtalansága választja el, a kifosztáshoz pedig az szükségeltetik, hogy az öntudatlan állapotba helyezés lerészegítéssel történjék, a védekezésképtelenséget pedig a tettes az általa már más bűncselekmény során elkövetett erőszakkal, illetve fenyegetéssel érje el.

A rablás alaptényállása — mely a statisztikai mintavételek összevethetőségét meghatározza — figyelembe véve az 1950. évi BHÖ-t, az 1961-es és a hatályos Btk. rendelkezéseit — megszületése óta gyakorlatilag változatlan maradt. A fenyegetés fogalma módosult kissé, de nem alapvetően. A rablás vonatkozásában csupán a minősített esetek értelmezése, valamint a kiszabható büntetési nem és mérték változott. Így a rablás dinamikájára vonatkozó statisztikai adatok — figyelembe véve bizonyos jogszabályi, illetve bírói megítélésbeli változásokat is — a vizsgált 100 év során egymással sorba állíthatóak.¹³

A tényleges elemzés előtt szükségesnek tartok néhány körülményt kiemelni. Az elemzés ún. összrablási nyomozati adatokra épül. Egyrészt azért, hogy a statisztikai összehasonlítás a nyomozási számokról az elkövetési számokra való át-

¹¹ *Edvi Illés K.*: A büntető törvénykönyv magyarázata III. kötet. Révai testvérek. Budapest, 1894. 90—91. o.

¹² *Viszokay L.*: A rablás, a kifosztás és a zsarolás szabályozása a Btk.-ban. *Magyar Jog*, 1983. augusztus. 733—739. o.; *Csalay A.*: A rablás és az önbíráskodás elhatárolási kérdései. *Belügyi Szemle*, 1988. január. 15—21. o.

¹³ *Csalay A.*: A rablás kódexszintű szabályozásának fejlődése Magyarországon. *Magyar Jog*, 1987. október. 886—891. o.

téréssel ne szenvedjen csorbát, másrészt azért, mert a társadalmi tulajdon elleni rablásokra vonatkozó adatokat csupán 1955 óta gyűjtik, hisz jogilag ekkor különítették el az ilyen jellegű bűncselekményeket.

Az 1955 és 1984 között elkövetett társadalmi tulajdon elleni rablás miatt lefolytatott nyomozások számát, ha öt éves átlagszámokban fejezzük ki, akkor 100 000 főre vetítve a nyomozási szám 0,1 és 0,5 közötti értéket mutat. A társadalmi tulajdon elleni rablások aránya az összrabláson belül nem tekinthető jelentősnek. Az elmúlt 15 évben csökkenő tendenciát tapasztalhatunk e vonatkozásban. Míg 1970 és 1974 között az összrablás számából 4,7% volt a részesedése, addig a következő öt év átlagszáma már csak 2,0%, 1980 és 1984 között pedig mindössze 1,4%.

A társadalmi tulajdon ellen irányuló rablások száma csekély és csökkenő arányú. Ez annak tudható be, hogy az ilyen jellegű cselekmények végrehajtása és megszervezése lényegesen nagyobb előkészületet igényel, mint a személyi tulajdon elleni rablótámadás. Nem beszélve arról, hogy a társadalmi tulajdon elleni rablás esetében az elkövetőnek a védekezési hajlandóság magasabb fokával kell számolnia, és a tett utáni „lebukás” esélye is nagyobb.

Ugyanakkor látnunk kell, hogy a bűncselekmény veszélyessége nem a rabláson belüli arányától, hanem a végrehajtás körülményeinek sajátosságaitól és az eltérő nagyságrendű eredménytől függ. A társadalmi tulajdon elleni rablásokat többnyire posták, pénzüintézetek, üzemanyagtöltő állomások dolgozói ellen, illetve pénzállítókkal szemben követik el. A végrehajtás egyre gátlástalanabb módon lőfegyverrel, gázpisztollyal, álarcban történik, ezért e bűncselekmények veszélyesebbek, mint a személyi tulajdon elleni rablások.¹⁴

Az ilyen bűncselekmények nyomán fellépő kár is többszöröse a személyi tulajdon elleni rablások során keletkező veszteségnek. 1975 és 1984 között a személyi tulajdon elleni rablások éves átlagára bűncselekményenként 4267 forint volt. Ugyanez a társadalmi tulajdon elleni rablás esetében már 14 180 forint. Végül, de nem utolsósorban az ilyen jellegű rablások helyszínük és jelentőségük miatt nagyobb nyilvánosságot kapnak, ezért a közbiztonság stabilitásába vetett állampolgári bizalom megingatására is fokozottabban képesek.

Fontos metodikai kérdés még, hogy tudjuk: a rablások és a miattuk lefolytatott nyomozások száma egy-egy évben eltér. Az egyik évben elkövetett rablás mint befejezett, lezárt nyomozati adat a következő évben bukkan fel. Ez teszi szükségessé, hogy bizonyos — általában éves — csúsztatással vessük össze a két statisztikai adatsort. A rablási nyomozások száma az elmúlt 100 esztendőben 12 és 907 között mozgott. Ha átlagoljuk az adatokat, évi 184 nyomozást kapunk. 1969 és 1986 között az éves rablási-elkövetési szám alsó értéke 120, felső értéke 704. 1970 és 1984 között pedig az éves átlagos rablási szám: 257 volt.

A két számsor nagymérvű eltérése a rablások miatt lefolytatott nyomozások javára magyarázatot igényel. Feltételezem, hogy e szempontból az igazságügyi szervek által alkalmazott szigorúbb jogdogmatikai megítélés — nevezetesen, hogy milyen cselekményt minősítenek valóban rablásnak — tekinthető a legfontosabb módosító tényezőnek.

A rablás dinamikájára ható társadalmi-gazdasági tényezők

Az elmúlt majd 100 év alatt igen változatosan alakult a rablás sorsa. A vizsgált intervallumban egyaránt megtalálhatók a fokozatos vagy éppen meredek növekedés, illetőleg a csökkenés szakaszai. A nyomozati számok hosszú időn keresztül

¹⁴ Bakóczy A.: Az erőszakos bűnözésről. Belügyi Szemle, 1987. szeptember. 9. o.

ingadoztak, de előfordult a nyomozások számának hirtelen kiugrása mind pozitív, mind negatív irányba. E szeszélyes változások sosem történtek a társadalmi környezettől függetlenül.

Hazánk történelme nem csekély mértékben determinálta ezeket a mozgásokat. Ez egész természetes, ha végiggondoljuk az 1890 és 1986 közötti időszakot: a kiegyezést követő békeévet, az első világháborút, a köztársaság, majd a Tanácsköztársaság kikiáltását, a fehérterror utáni konszolidációt, a nagy gazdasági válságot, a második világháborút, a koalíciós időket, a személyi kultusz éveit, az ellenforradalmat követő konszolidációt, végül a hetvenes évek óta tartó gazdasági, illetve a nyolcvanas évektől kezdődő társadalmi erózió szakaszait.

I. táblázat

A fővárosban elkövetett rablások, illetve a miattuk lefolytatott nyomozások száma 1890 és 1968 között

Év	Nyomozások száma	100 000 lakosra vetítve	Év	Nyomozások száma	100 000 lakosra vetítve
1890	12	2,3	1929	147	11,4
1891	15	2,7	1930	125	9,6
1892	16	2,8	1931	122	9,2
1893	19	3,2	1932	154	11,5
1894	29	4,7	1933	169	12,4
1895	50	7,7	1934	135	9,8
1896	51	7,6	1935	356	25,4
1897	58	8,3	1936	387	27,2
1898	70	9,7	1937	229	21,2
1899	62	8,3	1938	147	13,4
1900	78	10,1	1939	79	7,1
1901	79	10,1	1940	108	9,6
1902	75	9,3	1941	129	8,4
1903	72	8,8	1942	180	12,0
1904	85	10,2	1943	104	8,7
1905	110	12,9	1944	138	8,6
1906	97	11,2	1945	201	12,6
1907	122	13,8	1946	907	58,1
1908	134	14,7	1947	415	26,1
1909	154	17,1	1948	308	19,3
1910	160	16,8	1949	362	22,7
1911	193	19,7	1950	223	13,6
1912	139	13,0	1951	298	17,6
1913	133	12,0	1952	297	17,1
1914	123	10,9	1953	311	17,5
1915	66	5,7	1954	200	11,1
1916	61	5,2	1955	111	6,0
1917	232	5,5	1956	105	5,6
1918	354	30,1	1957	117	6,6
1919	715	61,6	1958	74	4,1
1920	606	52,3	1959	91	5,0
1921	138	12,0	1960	80	4,3
1922	132	11,3	1961	95	5,0
1923	44	3,7	1962	89	4,6
1924	131	10,9	1963	73	3,8
1925	75	6,2	1964	72	3,7
1926	58	4,7	1965	68	3,4
1927	51	4,1	1966	81	4,1
1928	166	13,1	1967	93	4,6
			1968	93	4,6

A rablás első pregnánsan leírható időszaka Budapesten 1890-től 1911-ig tartott. Ekkortájt egyenletesen emelkedik a rablás miatti nyomozások száma. A fent említett 22 év alatt a rablások miatt lefolytatott nyomozások száma a kezdő év adatának tizenhatszorosára, a 100 000 főre vetített értéknek pedig kb. 9,5-szörösére emelkedett. Vagyis megközelítőleg és folyamatosan évi 10%-os növekedés jellemezte ezt az időszakot. E kiegyenlített növekedésnek a háttérében többféle társadalmi tényező hatott. Ekkor született meg Budapest és szerveződött világváros. Vált a kiegyezést követően az ország gazdasági-kulturális középpontjává. Ugyanebben az időszakban indult meg a kapitalizálódás útján Magyarország, ha megkésetten és féloldalasan, a nagyvárosokra korlátozottan is.

Ezzel párhuzamosan jött létre hazánkban egy földet és rendszeres munkaalkalmat nélkülöző réteg. A késő középkor e réteget büntette az ún. csavargó, véres törvényekkel.¹⁵ De nemcsak ők, hanem a szegények széles rétege kereste — az iparosítás nyomán keletkező munkaalkalmak révén — a megélhetését. A társadalmi fölemelkedés, de legalább a biztos kenyérkereset reményében e tömeg tekintélyes része a fővárosba kezdett települni. Itt azonban számos frusztráció érte. Sem lakó-, sem munkahely nem állt rendelkezésére kellő mértékben, sokaknak nem sikerült az alapvető egzisztenciális létfeltételeket sem megteremteni. Ráadásul a korábbi létfeltételeitől elidegenített réteg nehezen tudta elfogadni, interiorizálni az új életkörülményeket. Az új településforma, az arc nélküli, anonim személyi környezet és munkarend gyökeresen eltért attól, amit korábban megszokott.¹⁶

Ugyanakkor a gazdaságilag-társadalmilag utat kereső tömeg nagy részét — ha megkésve is — felszívta a főváros egyre inkább kiépülő manufaktúris, majd nagyüzemi ipara, kereskedelme, közlekedése, illetve szolgáltatási ágai. A társadalom politikai-gazdasági átalakulása relatíve stabil környezetben szélsőségek nélkül ment végbe. A konszolidáció erős volt, az értékrend koherens, és mindehhez pozitív jövőkép társult. Vagyis az a társadalmi változás, amely kitermelte Budapesten a rablás szempontjából legnagyobb jelentőséggel bíró perifériára szorult, egzisztenciájában bizonytalan, értékeiben zavarodott, perspektívával nem rendelkező réteget, az később a makrotársadalmi feltételek stabilizálódásával elő is segítette e réteg beilleszkedését.

A vizsgált — majdnem százéves — idősorban az első törést 1912-ben tapasztalhatjuk. Az addig folyamatosan emelkedő rablási nyomozások száma hirtelen, egyik évről a másikra megroppan. Az évi 10%-os növekedés helyébe kb. 25%-os csökkenés lép. Ez a lecsökkentett érték stagnál 1914-ig, 1915-ben pedig újabb radikális leértékelődésnek lehetünk tanúi: amikor is két évig az 1911–1914-es érték felét jegyezte fel a statisztika mind az abszolút szám, mind pedig a 100 000 lakosra vetített érték vonatkozásában. A háttér társadalmi tényezői között egyaránt ott találjuk a világháborúra való gazdasági felkészülés teremtette munkaalkalmakat és a hadseregbe való belépéssel az agresszív ösztönök egy nemzeti-monarchikus eszme jegyében legalizált leveztetését. Végül a világháború első két évében még az is hozzájárult a rablások miatti nyomozások számának csökkenéséhez, hogy e bűncselekményben — tettesi oldalról — leginkább érdekelt korosztályok túlnyomó része a frontra küldetett.

Idővel persze más irányba fejlődtek az események. A háború értelmetlensége és hiábavalósága egyre nyilvánvalóbb lett, majd kiegészült a katonai összeomlással.

A hatalom működésképtelenné vált, a társadalom szétzilálódott, az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt létezni. A gazdasági élet csődjéhez az érték-

¹⁵ Bakóczy A.: Az emberölés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984. 37. o.

¹⁶ Gödöny J.: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1976. 158–159., 201. o.

rendszer anarchiája társult. Ilyen körülmények között ugrásszerűen megnőtt a rablás szempontjából leginkább releváns emberek rétege, s elszaporodtak a deviáns magatartásmódok. Mindezek a társadalmi változások hozzájárultak ahhoz, hogy 1916-ban és 1917-ben a megelőző két év adatainak ötszörösét regisztrálta a statisztikai adatsor.

S ez a hihetetlenül megnövekedett rablási nyomozati szám 1919-ben és 1920-ban még meg is duplázódott! Ez nem véletlen, 1918 és 1919 volt a legválságosabb és leganarchikusabb év Magyarországon. Tükrözi ezt — a nyomozások befejezéséhez szükséges idő miatt természetesen kb. egyéves elcsúszással — a rablások számának alakulása is. Hozzá kell tennünk, hogy a Tanácsköztársaság és a fehérterror idején már úgy ahogyan „üzemelt” az államapparátus. A közrend helyreállítása ekkor nem csupán bűnüldözési, hanem politikai kérdés is volt. Tehát az 1919-es, 1920-as kiugró értékek mögött nem csupán a rablások számának elszaporodását kell látnunk, de azt is, hogy a helyreálló államrend és államapparátus megpróbált egy fokozottabb ügyfeldolgozási ritmust felvenni.

1921-ben a rablási nyomozati mutatók értékei hirtelen a korábbi adat 20%-ára csökkentek le. S innen egészen 1945-ig a rablások miatt lefolytatott nyomozások száma és 100 000 főre vetített értéke igen erős ingadozást mutat az 1910-es érték körül. A Horthy-rendszer stabilizálódása a társadalmat is konszolidálta. Megoldottnak tűnt a politikai hatalom kérdése, kiépült az új államapparátus, ezen belül az új bűnüldözési és igazságszolgáltatási szervezet is.

A gazdaság megerősödése szűkítette a rablás tettesének bázisát, a bűnüldözési apparátus a közrend-közbiztonság helyreállításával behatárolta a rablók lehetőségeit, a régi értékek visszanyerték fontosságukat, s ezzel a társadalom-lélektani környezet pozitív irányba változott. Így 1921 és 1927 között a rablások csökkenő tendenciájáról beszélhetünk. A gazdasági-társadalmi helyzet rosszabbodása 1928 és 1934 között az 1925—27-es évekre jellemző értékek háromszorosa körüli ingadozást eredményezett.

Az 1932—1934-es nagy gazdasági válság következtében a nyomozati számok 1935—1937-re a két és félszeresére nőttek. A világválság hatása rontotta az életbiztonság szintjét, növelte a munkanélküliek taborát, sokakat kényszerített csavargó, lumpen életformára, illetve terelt deviáns cselekmények elkövetése felé. Az egzisztenciális helyzet romlása, az értékrend anarchiája nélkül azonban a helyzet nem vált katasztrófálissá. Önmagában nem emelte tartósan a rablások számát. 1938 és 1945 között ugyanis megközelítőleg ismét az 1932-es év adatai körül hullámoztak a rablások miatt lefolytatott nyomozások száma, illetve a 100 000 főre vetített értéke. Mindez azt bizonyítja, hogy e bűncselekményt nem csupán a gazdaság állapota, s az ebből következő egzisztenciális biztonság szintje determinálja, hanem legalább ilyen súllyal befolyásolja az értékrendszer stabilitása, a politikai közhangulat feszültsége, s nem utolsósorban a lakosság közrendbe vetett hite.

A második világháborúra való gazdasági felkészülés felszívta a munkanélküliek tömegét, így apadt a rablási nyomozások száma. Az új világháborúban ismét csökkent a rablások miatt lefolytatott nyomozások száma. Hogy e csökkenés a korábbihoz képest kisebb mérvű volt és főként személyesebben jelentkezett, valószínűleg abban keresendő, hogy a II. világháború előtt nem volt a társadalom értékrendje és szemlélete stabil, mint a „boldog békeidőkre” támaszkodó I. világháború előtt, s ezen túlmenően az új világháború nem teremtette meg azt a nemzeti egységet, amit a régi 1914—16-ban még létrehozott. Ez pedig természetesen visszafogta a háborúkkal „együtt járó” rablási nyomozások számának csökkenését, amit az ilyenkor bekövetkező gazdasági felfutás, a társadalom potenciálisan legaktívabb rablóinak frontra vitele, valamint a legális keretek közé szorult agresszió levezetésének lehetőségei képesek előidézni.

A felszabadulás utáni első teljes békeévet, 1946-ot jellemezhetjük a közel 100 éves idősor legkiemelkedőbb értékével. Ekkor 907 nyomozást folytattak le rablás miatt, s ez 100 000 lakosra vetítve 58,1%-ot jelent. Ehhez hasonló értékeket csak 1919—1920-ban regisztrálhattunk. Szembeötlő, hogy a korabeli magyar társadalom mindkét időszakban anómiás állapotban volt. A politika, a gazdaság, a társadalmi értékek rendje, a közhangulat egyszerre élt át — egymást is erősítve — válságos korszakot.

Azt, hogy a második világháború befejeztével milyen körülmények között kezdte meg az ország az életet, aligha kell külön esetelni. Az anyagi alapok teljes hiánya, az élet szervezetlen, anarchikus jellege, egy összedőlt világ és egy új élet reménye kavargott — a mindennapi életben. S ez határozta meg akkoriban a társadalmi értékeket, magatartásformákat, illetve azok elfogadottságát. E tényezők szinte kitermelték az ún. vetkőztetés korszakát. Sokan az éhségtől úzva, sokan spekulációs céllal folyomdtaok szükségleteik e deviáns kielégítéséhez. A rablások nagymérvű elszaporodása közbiztonsági kérdésből politikaivá vált, így a magas nyomozási szám egyszerre tükrözi a korszak rablási helyzetét és azt, hogy a bűnüldözési apparátus erre milyen erővel igyekezett reagálni.

Ezután 1947 és 1955 között a rablás miatt évente lefolytatott nyomozások száma folyamatosan és lépcsőzetesen 50-100 esettel csökkent — majd 10 éven keresztül! Ez az egyébként igen magas rablási szám — mely évi 415-ről zsugorodott 111-re — nem csupán azt jelzi, hogy e mozgás követte a társadalmi rend stabilizációjának folyamatát, amikor is a szocializmus politikailag és ideológiailag is egyeduralkodóvá vált, hanem utal a korabeli büntetőpolitika szigorára is, melyet igen jól jellemez pl. az 1950. évi 24. tvr., mely a társadalmi tulajdon elleni rablás esetében előírta a feljelentési kötelezettséget is.

1955-től egészen 1968-ig a rablások miatti nyomozások száma, illetve a 100 000 főre vetített aránya évi 95 eset és 5,0 körüli érték közelében stagnált. Ez pedig az 1958-as, az 1915—1916-os és az 1923—1927-es gyakorisági értékekkel esik egybe! Az itt jelzett alacsony rablási értékek igen erős társadalmi kiegyensúlyozottságról tanúskodnak. Az ország ekkor már túljutott a személyi kultusz időszakán, az erőszakos szövetkezétesítésen, 1956-on. Létrejött a társadalmi közmegegyezés. Az olyan kifejezések helyébe, hogy pl. „az osztályharc folyamatosan élesedik”, „a nemzetközi helyzet fokozódik”, az „aki nincs ellenünk, az velünk van” jelszava került. E tények társadalom-lélektani hatását nem lehet lebecsülni. Ráadásul az ötvenes évek vége jelentős életszínvonalbeli javulást is fel tudott mutatni, a gazdaság pedig a hatvanas években tartani tudta a lépést. S ez nem csupán a jelenre hatott pozitívan, a jövő is perspektívával bírt.

A büntetőpolitika is liberalizálódni kezdett. Első lépésként megszűnt a társadalmi tulajdon elleni rablás önálló nevesített bűncselekményi alakzat lenni. Majd megszűnt az előkészületre vonatkozó feljelentési kötelezettség és a felbujtó üldözése is. Végre a bűnözés, mint társadalmi tömegjelenség is kezdett a helyére kerülni, elvesztette osztályellenes minőségét. Ezen hatások együttese, illetve eredőjük okozta a rablások, illetve a miattuk lefolytatott nyomozások korábbinál lényegesen alacsonyabb szinten való stagnálását.

1969-ben a rablások miatti lefolytatott nyomozások számának és 100 000 főre vetített értékének mintegy 25%-os növekedését figyelhetjük meg. Azután folyamatos emelkedést észlelhetünk enyhe ingadozással kiegészítve. A növekedés üteme évi 5-10% körüli. 1979-től kezdve azonban felgyorsul a növekedés üteme. Míg korábban 1969-től 1978-ig a gyakorisági mutató tíz év alatt 7,0-ről 11,4-re emelkedett, addig 1979 és 1986 között, vagyis nyolc év alatt 15,1-ről 35,3-ra, az előző évtized majd kétszeresére. A trend a jelenlegi erős növekedés folytatódását sejteti. Az 1969—1979 közti korszakot már nem jellemezte gazdasági prosperitás.

A termelés szerkezete elmaradt a követelményektől, ugyanakkor csökkent a társadalom erkölcsi-politikai stabilitása. Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a szocializmus keretei között is újratermelődnék azok a társadalmi feszültségek, amelyek megszűnésére sokan számítottak. E felismerésben jelentős szerepet játszottak a társadalomtudományok, s ezek sorában az önálló tudománnyá váló kriminológia.

II. táblázat

A fővárosban elkövetett rablások, illetve a miattuk lefolytatott nyomozások száma 1969 és 1986 között

Év	rablások száma	nyomozások száma	100 000 lakosra jutó rablás	100 000 lakosra jutó nyomozás
1969	120	137	6,0	7,0
1970	135	141	6,7	7,2
1971	138	163	6,8	8,3
1972	139	174	6,8	8,8
1973	142	164	6,9	8,0
1974	193	228	9,4	8,5
1975	170	209	8,2	10,1
1976	225	250	10,8	12,0
1977	182	237	8,7	11,3
1978	182	238	8,7	11,4
1979	228	313	11,0	15,1
1980	315	398	15,2	19,3
1981	355	440	17,2	21,3
1982	313	394	15,1	19,0
1983	427	509	20,6	24,6
1984	704	853	33,9	41,3
1985	570	721	27,6	34,7
1986	564	732	27,2	35,3

1968-ban bevezették a gazdaságirányítás akkorra már meglehetősen aktuálissá vált reformját. De ez nem terjedt ki a gazdaság egész szerkezetére, a társadalmi szintű reformok pedig elmaradtak. 1972-ben ez a féloldalasra sikeredett gazdasági átalakítás is megtorpant. Visszarendeződtek a korábbi állapotok. Mi több, ebben az időszakban indultak meg a világ gazdaságban azok a folyamatok (pl. az alapanyagok árának csökkenése, a termékszerkezet-váltás stb.), melyekre nem sikerült időben és adekvát módon reagálni.

E tényezők 1979-ig csak a makrogazdaságban éreztették hatásukat. A lakossági szféra — többnyire hitelekkel finanszírozott — életszínvonal-emelkedése először 1979-ben tört meg igen drasztikusan. Az áremelkedések újdonságként hatottak, az embereket megrázta az infláció. S mivel mindezek a jelenségek a leginkább hátrányos helyzetben lévőköt sújtották, egy fejletlen szociálpolitikai intézményrendszer közepette egyre bővülő mértékben kezd újratermelődni a rablás szempontjából leginkább releváns, társadalmilag marginális helyzetben lévő réteg. Az ide tartozók pedig nem csupán szociális létbizonytalanságuk miatt veszélyesek a közrendre, hanem deviánsnak mondható értékrendjük miatt is.

Itt kell megjegyezni, hogy a hatvanas években meghirdetett cigánypolitikai lépések, törekvések sikertelensége már a hetvenes évek végére kiderült. De helyébe, részint anyagiak, részint koncepció hiányában új, jobb nem került. Márpedig a cigány elkövetők döntő módon határozzák meg a rablások számának alakulá-

sát (arányuk az elkövetők között 62% volt az évtized első felében).¹⁷ S várhatóan a most beinduló gazdasági szerkezetváltásban is ők lesznek az elsők, akik iskolázatlanságuk, szakképzetlenségük miatt bizonytalan egzisztenciális körülmények közé kerülnek majd. Az elmúlt évek gazdasági hanyatlása, az egzisztenciális lét ezzel járó romlása, a megélt létbizonytalanság, az értékzavarodottság és értékvakuum ismét jelentős mértékben megnövelte a rablások számát.

Összegzés — tanulságok

A rablás dinamikájára ható társadalmi tényezőket a következőkben foglalhatjuk össze. Fontos faktor a társadalom gazdasági helyzete, mivel ez határozza meg, hogy a társadalom tagjainak mekkora hányada kerül egzisztenciálisan válságba. A gazdasági destabilizáció szociálisan, majd morálisan is a társadalom periferiájára szorítja a legrosszabb körülmények között élőket. Ezt támasztja alá az is, hogy egyre kisebb anyagi érték megszerzésére irányulnak a rablások.

De a magyar rablási helyzet közel száz évének vizsgálata más társadalmi tényezők jelentőségére is felhívta a figyelmet. A politikai rendszer kiegyensúlyozottsága, a társadalom erkölcsi-morális értékeinek szilárdsága egyenértékű a gazdasági helyzettel, abból a szempontból, ahogy a rablás intenzitására hatnak. Ez utóbbi tényezőktől függ ugyanis, hogy hányan választják romló gazdasági helyzetük javítására a rablást mint bűncselekményt.

Nagy horderejű kérdés Magyarországon, hogy milyen gyorsan, milyen szervesen sikerül a hazai cigányság társadalmi integrációját megvalósítani, tekintettel arra, hogy részvételük meghatározó a rablás tettesei között, társadalmi integrációjuk elakadása pedig jelentős mértékben járul hozzá a honi rablási helyzet romlásához.

Az államszervezet működése és elismertsége is hat a rablások számának alakulására. Ezen belül kiemelendő a bűnüldöző-igazságszolgáltatási szervek hatékonysága. A sikeres nyomozás, a felderítések aránya, A közrend biztosítása önmagában is behatárolja az elkövetők mozgásterét. a közrendbe vetett hiten keresztül pedig mindezek befolyásolják az állampolgárok együttműködési készségét, mely elengedhetetlen feltétele a hatékony büntetőpolitikának.

Megállapítható, hogy a rablások száma mindig akkor emelkedett ugrásszerűen, amikor az egzisztenciális helyzet romlása értékválsággal, társadalmi szintű bizalmi válsággal párosult. A gazdasági, politikai konszolidáció mindig a rablás visszaszorulásának, stagnálásának, esetleg szolid növekedésének a tendenciáját erősítette, akárcsak a társadalmilag egy irányba pl. kifelé vezérelt agresszivitás (lásd az első világháborút). De nem elhanyagolható szempont az életkilátások perspektívája sem. Egy nehezebb, de távlatokat ígérő korszak rossz anyagi feltételek között sem termel ki nagyarányú társadalmi slumosodást és tudati dezorganizációt, tehát nem lesz melegágya e súlyos, társadalomellenes bűncselekményeknek.

*

Napjaink társadalomtervezésében, büntetőpolitikánk alakításában remélhetőleg fel lehet használni az e tanulmányban számba vett makrotársadalmi összefüggéseket. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy társadalmi életünket jelenleg — s várhatóan még évekig — meghatározza a gazdasági recesszió, a csökkenő élet színvonal, a növekvő infláció, a munkanélküliség problémája, az értékek zavara, s az egyre szervezettebbé és veszélyesebbé váló bűnözésen belül a negatív tendenciák erősödése.

Dr. Csalay András

¹⁷ Gödöny J.: A bűnözés kutatásáról. Ügyészségi Közlöny, 1986. április. 3. o.

Együttműködés az állami és társadalmi szervekkel

Régóta tudjuk, hogy a bűnözés társadalmi jelenség, megelőzése nem egyes szervek, intézmények, hanem az egész társadalom feladata. E fontos gondolat gyakorlati megvalósulása azonban ösztársadalmi szinten ellentmondásosan alakult, és ellentmondásos volt a büntetésvégrehajtás vonatkozásában is.

A társadalmi kapcsolatok fejlesztésének tényleges lehetőségét az 1979-ben, 1980-ban hatályba lépett jogszabályok teremtették meg. Ekkor fogalmazta meg a bv. tvr azt a szabályt, hogy az elítélt nevelésében, a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítésében közre kell működniük az állami, társadalmi szerveknek is. Ettől az időtől kezdve vált nyitottabbá a büntetésvégrehajtás, lettek problémái egyre ismertebbek a nyilvánosság előtt.

Jelentős lökést adott az együttműködés megszilárdításának a nevelésfejlesztési koncepció. Hisz a központi erőfeszítéseken túlmenően az intézetek feladatává tette a külső kapcsolatok erősítését, kooperációk kezdeményezését. Ezzel párhuzamosan módosítani kellett a bv-testület szemléletét: a feladatok közös megoldása ugyanis azzal jár, hogy néha komolyan meg kell szívelni a kintről jövő kritikát.

Az elmúlt években arra törekedtünk, hogy egyrészt azok a külső kapcsolatok, amelyek szervezetenként és tartalmilag kialakultak — mint pl. az oktató munkában, szakképzésben létrejött együttműködések a helyi tanügyi, valamint tanácsiszakigazgatási szervekkel — megújuljanak, tovább bővüljenek. Másrészt a bv-intézetek kezdeményezései alapján megpróbáltunk újabb kapcsolatokat kidolgozni.

A büntetésvégrehajtás legfontosabb feladatainak egyike a fogvatartottak szervezett iskolai oktatása. Az elítélt diákok száma 1726 volt az 1976—1977-es tanévben. Napjainkra e létszám közel 3000-re emelkedett. Ezen belül különönböztetett helyet foglal el az analfabéták oktatása. De amíg országos viszonylatban az analfabétizmus szétszórtan jelentkezik és elenyésző mértékű, addig a bv-intézetekben sűrűn fordul elő. A fogvatartottak 3%-a analfabéta. Ide soroljuk azokat is, akiknek van ugyan 3., 4. osztályos bizonyítványa, de nem tudnak se írni, se olvasni. Szembetűnően magas körökben a bukások száma, a vizsgára bocsátottak egyharmada pedig osztályismétlésre kényszerül.

Az oktató-nevelő munka sajátos problémája, hogy az alapismereti tanfolyamokra beiskolázottak között a cigány származású elítéltek aránya kb. 98%. (Számuk a felsőtagozatban is meghatározó.) Többségük szocio-kulturálisan elmaradott, szűk magyar szókinccsel rendelkező személy, akiket alapvetően a képi gondolkodás jellemez. Halmozottan hátrányos helyzetüket tovább tetézik a későn kezdett, illetve megszakított tanulás következményei.

A százharminc fős oktatógárda előtt álló feladatok nehézségét jelzi, hogy csupán az írás-olvasás-számolás alapjait sikerül elsajátíttatni az alacsony előképzettségű tanulócsoportokkal, a logikus gondolkodás képességét, a helyesírási-fo-

galmazási, valamint a matematikai készségek kialakítását, sajnos, nem. Az új ismereteket csak közvetlen tanári irányítás mellett lehet elmélyíteni, mert a tanulók túlnyomó többsége kényszernek érzi az iskolával járó kötelezettségeket. Tanulásra serkentésük rendkívül sok energiát igényel. Nehezen győzhető meg arról, hogy az erkölcsi normák betartása révén, a tanulás, a munka segítségével kiemelkedhetnek hátrányos helyzetükből.

Az elmúlt három évben a tanulmányi munka színvonalának növelése, az elitéltek oktatásának fejlesztése nagy nyomatókat kapott. Az MM alapfokú nevelési főosztálya és az IM BV. OP. nevelési osztálya közösen megvizsgálták az oktatás tökéletesítésének lehetőségeit és javaslatot készítettek a követendő irányelvekre vonatkozóan. Ez utóbbiak célul tűzték ki az oktatás személyi és tárgyi feltételeinek megjavítását, a pedagógusok erkölcsi és anyagi megbecsülését, valamint az alapismereti tanfolyamok óraszámának növelését.

Az 1986—1987-es tanév kezdete előtt értekezletet szerveztünk az illetékes megyei művelődésügyi osztályvezetők és bv-intézetek parancsnokai részére. Nyolcvanhét tavaszán szakmai továbbképzés keretében tájékoztattuk az iskolák igazgatóit, tagozatvezetőit és a bv-intézetek oktatásfelelőseit az elképzelésekről. A sikeresebb oktatómunka érdekében 160-ról 200-ra emeltük az alapismeret I-II. évfolyamának óraszámát. Ezzel párhuzamosan megemeltük a végrehajtó intézetekben főállásban dolgozó pedagógusok számát.

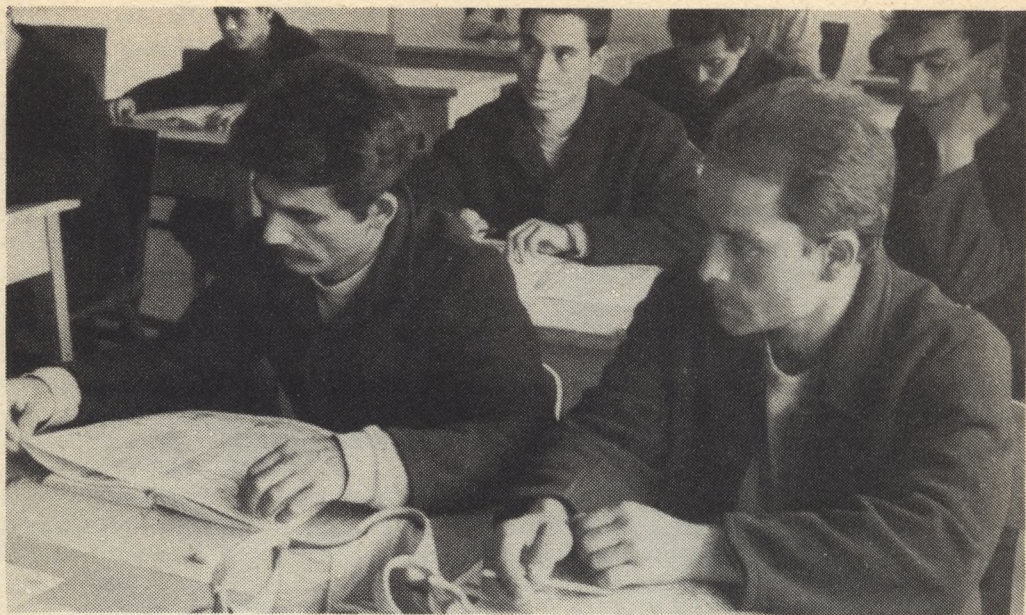
Az Országos Pedagógiai Intézet két osztálya, a felnőttnevelési és a gyógy-pedagógiai osztály, részt vett a bv-intézetek oktatásfejlesztésének előkészítésében. Az OPI szakemberei közreműködtek mind a tanítás vizsgálatában, mind a gyógy-pedagógiai oktatás feltételeinek kialakításában. Kiderült, hogy az enyhe fokban értelmi fogyatékos fiatal, illetve fiatal felnőtt iskoláztatása nem oldható meg az ép értelműek számára kidolgozott és megszervezett oktatási formában. Ezért kísérletképp több intézetben megindult egy ún. felzárkóztató képzés, melynek során speciális módszerekkel sajátíttatják el a tudnivalókat.

Az eredmények mellett sajnálni kell a negatív tendenciákról is. Az alacsony óradíjak nem ösztönzik a tanárokat, egyre nehezebb a nyugállományba vonuló pedagógusokat pótolni. A börtöniskolákban majd két évtizede oktató stabil gárda jó része 1988-ban abbahagyta a tanítást. A tanácsok anyagi gondokkal küzdenek, ezért egyre nehezebb a számukra periférikus eliteltoktatásra pénzügyi fedezetet kialakítani. Előfordult, hogy az iskolai okmányokat (osztálynaplót, bizonyítványt stb.-t) is a bv-intézetnek kellett megvásárolnia. Félő, hogy az ehhez hasonló jelenségek még gyakoribbak lesznek a közeljövőben.

A bv-intézetek egy része már évek óta munkakapcsolatban áll a *Magyar Vöröskereszt* szervezetével. A Vöröskereszt VI. kongresszusa, mely határozatban rögzítette, hogy — a szociális munka és a családvédelem keretén belül részt vállal a bűnmegelőzésben —, hozzájárul a törvénnyel összeütközésbe került állampolgárok újbóli beilleszkedéséhez, lehetővé tette a fent említett kapcsolatok kibővítését, tartalmasabbá tételét. Az 1985-ben lefolytatott modellkísérlet tanulságai különösen nagy fontosságúak e szempontból.

Az együttműködésben részt vevő hat intézetben hatvan előadás hangzott el egy év alatt. Ezeket vöröskeresztes aktivisták (orvosok, pszichológusok, pszichiáterek és más egészségügyi szakemberek) tartották. Mintegy ötvenre tehető azoknak az aktivistáknak a száma, akik tanfolyamot vezettek, beszámolót készítettek és egyéb fórumokon tevékenyen közreműködtek. Közel hatszáz fogvatartott vett részt e programban. Százán tanfolyami keretben jutottak ismeretekhez, harmincan pedig igazolást is kaptak egy elsősegélynyújtó kurzus elvégzéséről.

Az 1986-ban kötött együttműködési megállapodás értelmében az egyes bv-intézetek és a Vöröskereszt helyi (megyei vagy városi) szervezetei kapcsolatba

Az iskolai oktatás a beilleszkedés egyik leghatásosabb eszköze

léptek egymással, minek következtében 12 bv-intézet 1987-re vonatkozóan közös munkaprogramot dolgozott ki a Vöröskereszttel. Több intézet, pl. a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, a Fiatalok Börtöne és Fogháza, a Kalocsai Fegyház és Börtön, a Kecskeméti Bv. Intézet, a Márianosztrai Fegyház és Börtön értékes eredményeket létrehozva élt a társadalmi erők által kínált lehetőségekkel.

Úgy tűnik, abban, hogy az intézetek milyen szinten tartják a társadalmi szervezetekkel a kapcsolatot, nagy szerepe van az együttműködés irányításával megbízott személynek. Noha a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön, valamint a helyi Vöröskereszt között nem jött létre munkakapcsolat, a városi kórház orvosai közül többen bekapcsolódtak az intézet egészségnevelő programjába. Meg kell jegyeznünk, hogy a vöröskeresztes aktivisták bevonása az elítéltek szabadulásra való felkészítésében több lehetőséget kínál, mint amennyit az intézetek ez idő tájt felhasználnak.

1987 második félévében a Vöröskereszt helyi szerveinek és aktivistáinak érdeklődése a bv-intézetek iránt kissé megcsappant. Az 1988-ra szóló együttműködési program mindössze hat bv-intézetben készült el. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a társadalomban lezajló folyamatok túlterhelték a Vöröskereszt szervezetét. Mi azonban nagyon szeretnénk, ha nem fulladna érdektelenségbe se a büntetésvégrehajtás, se a Vöröskereszt részéről, ez a sok lehetőséget magában rejtő kooperáció.

1987-ben együttműködési megállapodást kötöttünk a *Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségével* is. A fogvatartottak létszámának dinamikus emelkedése együtt járt a cigány elítéltek számarányának megnövekedésével. Ez az emelkedés egyes bűncselekmény-kategóriákban meghaladja az ötven százalékot is. A cigány elítéltek etnikai-társadalmi helyzetéből adódó jellemzői, a velük való foglalkozás, a nevelésükben alkalmazandó módszerek sajátos követelményeket vetnek fel. Ezek indokolták azt a törekvésünket, hogy nevelésükbe, beilleszkedésük előkészítésébe bevonjuk egy cigány társadalmi szervezet aktivistáit is.

Az együttműködési megállapodást 1987. június 5-én írtuk alá. Az egyezség három fontos területre terjedt ki. Eldöntöttük, hogy bővíteni fogjuk a személyi állomány cigányságra vonatkozó ismereteit; elhatároztuk, hogy a cigány származású elítélteket megismertetjük múltjukkal, kultúrájukkal, társadalmi jelenük problémáival, végül kidolgoztunk egy a cigány származású szabadulók érdekeit jobban érvényesítő foglalkozási és szakképzési programot is. Ezen túlmenően keressük a módját cigány származású testületi tagok szolgálatba léptetésének.

Az együttműködés konkrét formáinak, szervezeti keretének kidolgozása érdekében 1987. szeptember 1-jével négy bv-intézetben egyéves modellkísérletet indítottunk. A cigányszövetség aktivistái a parancsnokság nevelési osztályával és a bv-intézetek nevelési szolgálataival összehangolják tevékenységüket, mielőtt részt vennének a fogvatartottak nevelésében.

A szövetség vezetői előadásokat tartottak a kijelölt bv-intézetekben: részben a cigány származású fogvatartottak, részben a velük közvetlenül foglalkozó testületi tagok számára. Az előadások a cigányság társadalmi helyzetével, perspektíváival foglalkoztak, de szó esett a cigányság múltjáról, művészetéről és nevelésének sajátos problémáiról is.

Köztudott, hogy az érintett réteg szabadulás utáni elhelyezkedésének esélyei nagyon lecsökkentek. Ezért célul tűztük ki a tisztességes megélhetés lehetőségét biztosító hagyományos cigánymesterségek felújítását. Ám e téren sajnos igen kis lépéseket tettünk.

Az együttműködés fogadtatása a bv-intézetekben meglehetősen ellentmondásos volt. A személyi állomány egy része nem tudta leküzdeni előítéleteit, így pl. A Budapesti Fegyház és Börtönben nem sikerült a program célkitűzéseit megvalósítani, nem alakult ki a szükséges, támogató légkör. Baracskán is nehézkesen indult be a közös munka. Viszont példamutató volt a program lebonyolítása Kalcán és Tökölön.

A Kozma utcában és Baracskán az intézet parancsnokai személyesen irányítják ezentúl az együttműködést, maximálisan átértve és támogatva a programot. A gondok ellenére eredmények tartjuk az együttműködés kialakítását. A modellkísérlet tapasztalatait, a teendők meghatározását, a kezdeményezésbe bevont bv-intézetek véleményét, a szövetség vezetőinek javaslatát ez év második felében fogjuk megbeszélni, megvitatni.

A büntetésvégrehajtási nevelőmunkába *számos más intézmény* is bekapcsolódott az elmúlt években. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja, pl. 1982 óta segíti a fogvatartott-könyvtárak szakszerű működtetését. A Könyvértékesítő Vállalat támogatása is említésre méltó. Sok kerületi könyvtár és művelődési intézmény járul hozzá elítélteink kulturális színvonalának emeléséhez.

1985-ben kezdődött és azóta is szélesedik a kapcsolat a felsőoktatási intézményekkel. A közművelődés-szakos hallgatók bekapcsolódtak az elítéltek szabadidős programjainak szervezésébe. Az Orvosi Rehabilitációs Intézet munkatársai pedig a gyógyító-nevelő csoportok pszichológusai és nevelői részére tartanak igen hasznos módszertani, esetmegbeszélő foglalkozásokat. Több egyetemi tanszék, tudományos intézet kapcsolódott be a büntetésvégrehajtás munkájába, nyújtott értékes segítséget a területünkön folyó elméleti munkához.

Elmondhatjuk tehát, hogy egyre több állami szerv, társadalmi szervezet vesz részt a fogvatartottak nevelésében. Meggyőződésünk, hogy így több elítélt szabadulás utáni beilleszkedése lesz sikeres. Ugyanakkor nemcsak nevelőmunkánk válik hatékonyá ettől az együttműködéstől, hanem sokan közelebb kerülnek a büntetésvégrehajtás tevékenységéhez — megismerve törekvéseit, problémáit.

Az együttműködés eredményeinek vázlatos bemutatása, a nehézségek tárgyi-lagos felvillantása, úgy érezzük, beláttatja az idegenkedőkkel, hogy a kooperáció

Balázs János cigány festő Fészek c. alkotása

sikere legalább annyira múlik az intézetek befogadókészségén, mint a külső szervezeteken. A közös munka nem azt jelenti, hogy valaki helyettünk dolgozik, a közös munka több feladattal (kezdeménnyezéssel, szervezéssel, a feltételek biztosításával) jár.

A teljes képhez hozzátartozik, hogy még nem használtuk ki maximálisan az együttműködésben rejlő lehetőségeket. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a munka minősége alapvetően az intézetparancsnokok hozzáállásán múlik. Ezért vetettük egybe nemrég az intézetparancsnokok értekezletén az együttműködéssel kapcsolatos benyomásainkat a külső partnerekkel.

Fejes Imre—Módos Tamás

Eljárás a büntetésvégrehajtási bíró előtt

Tanszékünk hirdetőabláján töretlen lendülettel függesztjük ki az ajánlott szakdolgozati témák sorában a „büntetésvégrehajtási bíró előtti eljárás”-t, de mind ez ideig senki sem választotta. Ennek éppen tizedik éve, mint ahogy jubileumához közeleg az intézmény maga is: 1979. július 1-jén vált ki a büntetőeljárásból és nyert önálló létet a büntetésvégrehajtási bírói eljárás.

Ez alkalomból ünnepi szavakat illenék írni, nem mélabús gondolatokat. De nehéz a korszellem befolyásától szabadulni, a deklarált osztársadalmi válság szívóhatásában nem sötétben látni. Talán nincs jelentősége annak, hogy a joghallgatók érdeklődése elkerül egy-egy jogintézményt, talán önmagában az sem tragédia, hogy hallgat a szakirodalom,¹ elvégre már hozzászokhattunk ahhoz, hogy a büntetésvégrehajtás a bűnügyi tudományok külterülete, s így a büntetésvégrehajtási bíró funkciójának kérdése bizonyos mértékig túli terület. Ám kérdés, mi rejlik a csend burka alatt: a „minden rendben van” szóra sem érdemessége vagy a figyelmetlen válságkutatók holtterének némasága?

Egy emlék bukkan fel a közelmúltból: büntetésvégrehajtási bírói meghallgatás képe egy vidéki bv. intézetben. A látott eljárás nem volt törvénytelen, de komoly sem, mint ahogyan tárgya, a feltételes szabadságra bocsátás — megkövetelné. S talán mert tél volt, úgy maradt meg bennem a büntetésvégrehajtási bíró alakja, mint a büntetőhatalom zordon fellegéből aláereszkedő télapó. Mondhatják persze, hogy mindez csak a „nagy” büntetőeljáráshoz szokott doktrinér vak-ságban szenvedő egyetemi oktató kőszá képzelgése, ám ezzel is megtörik a nyomasztó csend. A hallgatás, nem csupán a kerek évforduló okán, egyébként sem indokolt.

A vizsgálódást a jogi szabályozásból indítva² az első, ami szembeötlik: a büntetésvégrehajtási bíró hallatlanul szerteágazó tevékenysége. (Lásd az 1. táblázatot!) Nem vitatva az évi közel harmincezer büntetésvégrehajtási ügy súlyát és jelentőségét (legalábbis, ami a munka terheit illeti) e helyütt csupán az ennek 10-15%-át

¹ Valóban elég mostohán bánik a szaksajtó a büntetésvégrehajtási bíró problémájával, leginkább a kodifikáció idején élénkült meg az érdeklődés iránta. *Horváth Tibor*: Gondolatok a büntetésvégrehajtási jog kodifikációjához. *Jogtudományi Közöny*, 1978. 6. sz. 303—312. old. *Vermes Miklós*: A szabadságvesztés-büntetést helyettesítő büntetőjogi intézmények. *Magyar Jog*, 1978. 7. sz. 611—619. old. Majd összegyűjtötték az első pár év tapasztalatait *Berkes György*: Vítás kérdések a büntetésvégrehajtási bírói eljárásban. I—II. *Magyar Jog*, 1981. 2—3. sz. 117—127. old. és 206—218. old. *Tóth István*: Egy büntetésvégrehajtási csoport tevékenységének tapasztalatairól. *Magyar Jog*, 1982. 6. sz. 538—547. old.

² A bv. bírói működést szabályozó legfontosabb jogszabályok: az 1987. évi 9. sz. tvr.-tel, az 1984. 21. sz. tvr.-tel és az 1982. évi 22. sz. tvr.-tel módosított 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet II. fejezete, ennek végrehajtása körében 108/1979 (I. K. 8.) IM sz. rendelet. A szigorított javító-nevelő munkával kapcsolatos eljárásról a 3/1985. (III. 7.) IM sz. rendelet, a javító-nevelő munkáról a 10/1987. (XII. 27.) IM sz. rendelettel módosított 6/1979. (VI. 29.) IM sz. rendelet, míg a közérdekű munkára kötelezésről a 9/1987. (XI. 21.) IM sz. rendelet szól.

A büntetésvégrehajtási bíró tevékenységi köre

I. IGAZGATÁSI FELADATOK:

szervezi, irányítja, ellenőrzi és felügyeli a büntetésvégrehajtási csoport (bv-előadók, hivatásos pártfogók) munkáját, például

- a büntetések és intézkedések foganatba vételét,
- a javító-nevelő munka végrehajtásának ellenőrzését,
- az utógondozást

II. BÍRÓI FELADATOK:

A) a büntetések és intézkedések végrehajtása körében

a szabadságvesztés-büntetéssel kapcsolatban:

- a végrehajtási fokozat megváltoztatása
- a fiatakorúak végrehajtási fokozatának utólagos meghatározása
- feltételes szabadságra bocsátás
- a feltételes szabadság megszüntetése

a szigorított javító-nevelő munkával kapcsolatban:

- a végrehajthatóság megszűnésének megállapítása
- szabadságvesztésre történő átváltoztatás, illetve erre halasztás engedélyezése

a javító-nevelő (közérdekű) munkával kapcsolatban:

- a végrehajthatóság megszűnésének megállapítása
- más munkahely vagy munka kijelölése
- szabadságvesztésre történő átváltoztatás, illetve erre félbeszakítás engedélyezése

a szigorított őrizettel kapcsolatban:

- ideiglenes elbocsátás
- az ideiglenes elbocsátás megszüntetése

a pártfogó felügyelettel kapcsolatban:

- elrendelése
- meghosszabbítása
- megszüntetése

a fiatakorúak javítóintézeti nevelésével kapcsolatban:

- ideiglenes elbocsátás
- a javítóintézeti nevelés folytatása
- tanulmányok folytatása a javítóintézetben

B) „hagyományos” ítélkező tevékenység

kitevő, kizárólag a büntetésvégrehajtási bíró hatáskörébe utalt (a táblázatban a II/A pontban összefoglalt) feladatokkal kívánok foglalkozni.

Az 1979-es kodifikáció megkérdőjelezhetetlen vívmánya volt a valamennyi büntetési- és intézkedési nemet átfogó, egységes szabályozás, és az ehhez idomuló végrehajtási rendszer körvonalazása. Létrejöttek a megyei (fővárosi) bíróságokon a büntetésvégrehajtási bíró irányítása alá tartozó csoportok, melyek kötelesek a büntetések foganatba vételétől, a végrehajtás alatti ügyintézésen át az

A jelenlét joga a büntetésvégrehajtási bírói meghallgatáson

LEHETSÉGES	AZ ELÍTÉLT	KÖTELEZŐ
<ul style="list-style-type: none"> — a javító-nevelő (közérdekű) munka átváltoztatása — más munka vagy munkahely kijelölése — a végrehajtási fokozat megváltoztatása 	FELNŐTT	<ul style="list-style-type: none"> — a feltételes szabadságra bocsátás — a feltételes szabadság megszüntetése — a szigorított javító-nevelő munka átváltoztatása — ideiglenes elbocsátás — az ideiglenes elbocsátás megszüntetése
	FIATALKORÚ	<ul style="list-style-type: none"> — ideiglenes elbocsátás a javítóintézetből — az ideiglenes elbocsátás megszüntetése — a végrehajtási fokozat utólagos meghatározása (csak értesítendő)
AZ ÜGYÉSZ		
<ul style="list-style-type: none"> — feltételes szabadság — a feltételes szabadság megszüntetése — ideiglenes elbocsátás a szigorított őrizetből és ennek megszüntetése — ideiglenes elbocsátás a javítóintézetből és ennek megszüntetése — tanulmányok folytatása a javítóintézetben 		
A VÉDŐ		
<ul style="list-style-type: none"> — ha értesítik 		
		<ul style="list-style-type: none"> — az ideiglenes elbocsátás megszüntetése a javítóintézeti neveléssel kapcsolatban — a feltételes szabadság megszüntetése — a szigorított őrizetből történt ideiglenes elbocsátás megszüntetése
A TÖRVÉNYES KÉPVISELŐ		
<ul style="list-style-type: none"> — ideiglenes elbocsátás a fiatalkorúak javítóintézetéből 		
		<ul style="list-style-type: none"> — a fiatalkorú javítóintézeti nevelésének folytatása
A GYÁMCHATÓSÁG		
		<ul style="list-style-type: none"> — a fiatalkorú javítóintézeti nevelésének folytatása
A MUNKAHELY KÉPVISELŐJE		
<ul style="list-style-type: none"> — más munkahely vagy munka kijelölése javító-nevelő (közérdekű) munka esetében 		

utógondozásig terjedő folyamatot felölelni. E feladatözből tipikusan bírói tevékenységnek csak a büntetések és intézkedések végrehajtása körében felmerülő³ különböző fokú és jellegű szabadságelvonások feloldásával, módosításával, újbóli elrendelésével összefüggő döntéseket lehet tekinteni. De betagolódásuk az igazgatási jellegű tevékenységek közé bírói jellegük háttérbe szorulását eredményezte több ponton.

Legelőször is vessünk egy pillantást a büntetésvégrehajtási bírói eljárás általános szabályaira. A büntetésvégrehajtási bíró egyesbíróként jár el, általában az iratok alapján hozza meg döntéseit. Az elítéltet a hatáskörébe utalt eljárásoknak csupán egyharmadában hallgatja meg, ott, ahol ez a jogszabály erejénél fogva kötelező. E meghallgatás még bizonyításfelvétel esetén sem bírósági tárgyalás, a szó büntető eljárásjogi értelmében.

³Ezen a semmihez — még a büntetőeljárásban meghatározott „bíróági ülés”-hez — sem hasonlítható meghallgatáson csak a különböző jogszabályi rendelkezésekben esetenként felsorolt személyek vehetnek részt. Legtöbbször az ügyész és a büntetésvégrehajtási intézet parancsnoka, illetve annak képviselője, olykor a fiatalokú elítélt törvényes képviselője és a gyámhatóság dolgozója, ritkábban a védő, valamint egyes hivatalos személyek (pl.: az IM-munkatársai). A bizonyítási eljárás természetéből fakadóan jelen lehetnek még tanúk, esetleg szakértő, tolmács (lásd a 2. táblázatot!).

Mindezek magyarázata abban rejlik, hogy a büntetésvégrehajtási bírói eljárás kiszakadt a Be. különleges eljárásainak köréből. A jogelőd, vagyis a Be. szabályaiból csak a háttér tettek örökségévé, azaz „amennyiben a törvényerejű rendelet vagy más jogszabály eltérően nem rendelkezik, a büntetésvégrehajtási bíró eljárására a büntetőeljárás szabályai az irányadók”.⁴

Nem alaptalan az a feltevés, miszerint a büntetésvégrehajtási bírói eljárás önálló arculatát a jogalkotó úgy igyekezett felrajzolni, hogy ahol a Be. különleges eljárási szabályai már amúgy is feloldották az általános rendelkezéseket, ott további, nyilván a büntetésvégrehajtás zárt, titkosabb rendszere által megkívánt, szűkítéseket rendelt el.⁵ Ekképp a büntetésvégrehajtási bírói eljárásban általában sem az ügyész, sem a védő részvétele nem kötelező. A feltételes szabadság, illetőleg a szigorított őrizetből történt ideiglenes elbocsátás megszüntetésére irányuló eljárásban csak a fogvatartott és a fiatalokú elítélt esetében van szükség védőre, esetleg a fiatalokú törvényes képviselőjére. Ennek tükörképe az ügyész megjelenésének lehetősége a büntetésvégrehajtási bírói meghallgatáson.⁶

Ám e kivételként megvalósuló esetekben is hiányzik a kontradikció, a mindkét fél meghallgatásán alapuló döntés kötelezővé nyilvánítása. Bizvást lehetne a büntetésvégrehajtási bíró, egy francia mondással élve, „kavics a börtönigazgató cipőjében”. Vagyis módjában állna feltárni a minden oldalú valóságot, nem kellene csupán az „elbocsátó” vagy a „ragaszkodó” büntetésvégrehajtási intézeti véleményre alapoznia.

³ Az 1. táblázat II/B pontja alatt jelzett hagyományos ítélkező tevékenység során a bv. bíró az általános eljárási szabályok szerint intézkedik, ebből működése tehát kívül esik témámon.

⁴ Vessd össze a Bv. tvr. 6. § (7) bekezdésével!

⁵ Egy évtizeddel az 1979-es kodifikációs munkák után, immáron jóval bátrabban terjed az a mendeda, hogy elég gyorsan kellett megalkotni a bv. tvr.-et, ezért született néhány elnagyolt megoldás. E kapkodás jelei fedezhetők fel a bv. bírói eljárás szabályozásán is. Az is az előkészítés hiányosságára utal, hogy a szakirodalomban például a Btk. vitája 1976-tól folyamatosan napvilágot látott, míg a bv.-ről az első megnyilatkozás a szakajtóban a fent idézett Horváth Tibor-cikk volt. Ezt követte *Hazai Tibor*: Gondolatok a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának korszerűsítéséről c. írása a Magyar Jog 1979. 2. számában.

⁶ Természetesen az ügyész egyéb módokon is tudomást szerezhet a meghallgatásról, különösen az ún. büntetésvégrehajtás törvényességének ügyészi felügyeleti jogosítványai révén. (Lásd a 12/1987. számú legfőbb ügyészi utasítást!)

Ám e lehetőség kihasználatlan marad. Bizonyítékul elegendő a büntetésvégrehajtási bírói eljárás törvényi előfeltételét felidézni, így a kezdeményezést, az előterjesztést, az indítványt, a kérelmet (lásd a 3. táblázatot!). Erre azonban az elítéltek csupán a javító-nevelő munkával kapcsolatban van közvetlen jogosultsága. Nem megoldás erre a büntetésvégrehajtási bíró — hivatalból való — eljárása sem, hisz éppen a legfontosabb kérdésekbe (feltételes szabadság, ideiglenes elbocsátás) nem tud érdemi módon beleszólni.

Amennyiben a büntetésvégrehajtási bíró ilyen köztes, sem az elítélt, sem az ő kezdeményezési jogával le nem fedett esettel kerül szembe, tekervényes ösvényre kényszerül: először figyelmezteti a kezdeményezésre jogosultat, majd felvilágosítást kér, egyidejűleg tájékoztatja a felettes szervet.⁷

Újabb sajátosságra, ha úgy tetszik furcsaságra bukkanunk, ha a büntetésvégrehajtási bíró határozata elleni jogorvoslat rendjét szemléljük. A büntetésvégrehajtási bíró végzése ellen, csak kivételesen, mindössze hat esetben⁸ lehet fellebbezni. E jog az ügyészt, az elítéltet és a védőt illeti meg. Más esetekben büntetésvégrehajtási bíró határozatának felülvizsgálatára kerülhet sor. Ilyen felülvizsgálatot válthat ki az elítélt általános panaszjoga, az ügyész indítványa, egyes esetekben a büntetésvégrehajtási intézet parancsnokának kezdeményezése, illetve az elítélt érdekében más által benyújtott felülvizsgálati kérelem — mi több a büntetésvégrehajtási bíró hivatalból is eljárhat.⁹

A felülvizsgálat következménye, hogy amennyiben a sérelmezett végzést törvénysértőnek ismeri el, úgy azt a büntetésvégrehajtási bíró maga megváltoztathatja.¹⁰ Nem túlzok, ha azt állítom, hogy igencsak lazára szőtt ez a jogrendszer, mind a határidő, mind az egyéb eljárási garanciák tekintetében. S ez az a változottság, amely nem gyönyörködtet!

Tovább menve aggályaim során nem kerülhetem meg a másodfokú eljárást sem. A fellebbezési bíróság — bár már a Be. hatálya alá tartozó eljárásban — részben tanácsüléssel, részben tárgyaláson jár el, de bizonyítást csak ez utóbbin vehet fel. Szerves folyományaként annak, hogy a vétségi eljárások szabályai az irányadók, a bíróság sem eljárási szabálysértés (az elítélt meghallgatásának elmulasztása, a védelem, illetőleg az ügyészség kiértesítésének mellőzése), sem megalapozatlanság okából nem helyezheti hatályon kívül a büntetésvégrehajtási bíró végzését. Minden esetben érdemi döntést kell hoznia, az viszont már egy másik kérdés, hogy milyen alapon állapít meg eltérő tényállást. Valószínűleg ez az egész büntetésvégrehajtással kapcsolatos bírói tevékenység alapproblémája, mondhatni szociológiája.

Leegyszerűsítve a dolgot azt mondhatom, hogy a büntetésvégrehajtási intézetből történő feltételes elbocsátáshoz az adatokat, információkat maga a fogatnatosító intézet nyújtja, a büntetésvégrehajtási intézetbe való visszakerüléshez pedig a pártfogó (a rendőrség) tájékoztatására támaszkodó ügyész. Jogilag semmi akadály, sőt kötelessége a büntetésvégrehajtási bírónak, hogy megkeresse a

⁷ Ezt az álláspontot támasztja alá a Bv. tvr. 7. § (1) bek., a 8. § (2) bek., a 9. § (2) bek. rendelkezése, ez következik továbbá a 108/1979. (IK 3.) IM sz. utasítás 34. § (2) bek. kiterjesztő értelmezéséből, amit az Igazságügyi Minisztérium 8001/1983. (IK 3.) számú tájékoztatója követendő gyakorlatként határozott meg.

⁸ Ezek a következők: a feltételes szabadság megszüntetése, a szigorított javító-nevelő munka, a javító-nevelő és közérdekű munka szabadságvesztésre változtatása, a szigorított őrizetből történt ideiglenes elbocsátás és a fiatalkoriak javítóintézetéből való ideiglenes elbocsátás megszüntetése.

⁹ Az általánosan követett gyakorlat szerint a bv. bírói határozatok felülvizsgálata körében [Bv. tvr. 6. § (3) bek. c) pont] a „törvénysértés” fogalmát tágan kell értelmezni. Minden, eredeti vagy később felismert tévedés, megalapozatlanság, hiányosság rövid úton, idővesztés és formaságok nélkül kiküszöbölhető.

¹⁰ Ezt a fajta döntést élesen el kell határolni a bv. bírói döntés későbbi módosításától, amikor az időközben bekövetkezett változásokra, újabb tényekre alapozódik a felülvizsgálat. [Lásd a 108/1979. (IK 8.) IM ut. 37. §-át!]

A büntetésvégrehajtási bírói eljárás kezdeményezésére jogosultak

HIVATALBÓL (maga a bv. bíró)

- a szigorított javító-nevelő munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása
- a javító-nevelő munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása
- a közérdekű munka megkezdésére félbeszakítás engedélyezése
- a pártfogó felügyelet végrehajthatósága megszűnésének megállapítása

AZ ÜGYÉSZ

- a feltételes szabadság megszüntetése
- a szigorított javító-nevelő munka átváltoztatása szabadságvesztésre
- a javító-nevelő (közérdekű) munka átváltoztatása szabadságvesztésre
- más munka vagy munkahely kijelölése a javító-nevelő (közérdekű) munka esetében
- a szigorított őrizetből való ideiglenes elbocsátás megszüntetése
- a fiatalok javítóintézeti nevelésének folytatása

A BV-INTÉZET

- a feltételes szabadságra bocsátás
- a végrehajtási fokozat megváltoztatása
- ideiglenes elbocsátás a szigorított őrizetből
- a pártfogó felügyelet elrendelése

AZ ELÍTÉLT

- más munka vagy munkahely kijelölése, illetve félbeszakítása, a javító-nevelő munkával kapcsolatban
- a közérdekű munkával kapcsolatban

A FIATALKORÚ JAVÍTÓINTÉZETÉNEK IGAZGATÓJA

- a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás
- tanulmányok folytatása a javítóintézetben

A MUNKAHELY VEZETŐJE

- más munka vagy munkahely kijelölése a javító-nevelő (közérdekű) munkával kapcsolatban

teljes, a tiszta igazságot, ám a bizonyíték forrásait mások őrzik — ez rideg tény. Evégett szeretnék hinni a „kavics” szerepkört betöltő büntetésvégrehajtási bírói működésben. Tagadhatatlan, hogy a büntetés végrehajtása során az elítélt alávetett pozícióban van, hogy „csökkent értékű” peres fél. A büntetésvégrehajtási intézettel szembeni kiszolgáltatottságát tehát csak egy olyan bírói magatartás ellensúlyozhatja, amely, inkább kemény kavics, azaz törvényes kellemetlenség, mint puha párna a hatóság számára.

Sajnos a büntetésvégrehajtási bíró és az elítélt viszonya sem nélküli a talányokat. A büntetőeljárás és a büntetésvégrehajtás lassan hömpölygő folyamatában a büntetésvégrehajtási bírót véli az elítélt az első olyan jogalkalmazónak, akitől jót várhat. Az eddigi hatóság (az ügyész, az első- és másodfokú bíróság) „becsukta”, a büntetésvégrehajtási bíró majd kiengedi feltételesre, ideiglenes elbocsátás-

ra stb. Roppant kihívás ez a büntetésvégrehajtási bíró számára, ha másban nem, hát viselkedésben. Nehéz a Téalóp szerepét úgy játszani, hogy az ne legyen leereszkedő kegyosztás, avagy az újbóli, végső bűnbánat kicsikarása. Hiszen az elítélt — ösztönösen is — mindent megígér... De a büntetésvégrehajtási bíró Krampusz is, tudnia kell a feltételes szabadságot nem engedélyezni, az ideiglenes elbocsátást megszüntetni.

Persze, mindez ma is előfordulhat. De hogy törvénszerűen így, és soha másként ne forduljon elő, ahhoz — nézetem szerint — meg kell teremteni a büntetésvégrehajtási bírói eljárás valódi bírói rangját. A bírónak nevezett, de lényegében bv-igazgatási jellegű, hatósági eljárást (erre utal a kontradikció hiánya, hogy a büntetésvégrehajtási bíró önmaga jogorvoslati fóruma stb.) úgy lehetne bírói jogalkalmazással formálni, ha felruháznák az őseredeti — a büntetőeljárás ismert bizonyítási és perjogi rendjével, garanciáival. Nem légből kapott kívánság ez, hisz ha gondolatban — nem messzebről, csak a felszabadulástól kezdve — napjainkig végigkövetjük e büntetésvégrehajtási kérdések szabályozásának vonulatát, olyan fejlődési ívet kapunk, amelynek logikus meghosszabbítása a büntetésvégrehajtási bíró perjogi pozíciójának megerősítése.

Előbb az igazságügy-miniszter, majd az ötvenes években a belügyminiszter (a büntetésvégrehajtás országos parancsnoka, egyes esetekben a bv-intézet parancsnoka) vagyis államigazgatási hatóság döntött igazgatási úton, diszkrécionális jogkörben, pl. a feltételes szabadság kérdésében.¹¹ 1962-től azonban már bírói szerv, a megyei bíróság elnöke által kijelölt bíró kezébe került a döntés, amelyet a Be. különleges eljárás rendjében, peren kívüli formában, erősen igazgatási színezetű módon hozott meg.

Az 1979-es kodifikáció egyértelmű továbblépést hozott a büntetésvégrehajtási bíró jogkörének kiszélesítésével, a fellebbezés lehetőségének kiterjesztésével. Ugyanakkor a büntetésvégrehajtási bírói eljárás valódi peres eljárássá alakítása felé csak a kezdeti, bátortalan lépéseket tette meg.¹² Ezt kellene továbbfejleszteni úgy, hogy a büntetésvégrehajtási bíró mindenben az ügy ura és bírója legyen. A büntetésvégrehajtási bíró előtti meghallgatást pedig közelíteni kellene a bírósági tárgyaláshoz, ahol jelen lehetnek az érdekeltek; az ügyész, az elítélt és a védője. Ahol gyakorolhatják az ügyféli jogokat, mégpedig a „fegyverek egyenlőségének” elve alapján.¹³

A jogorvoslati rendszert perorvoslati eljárássá kellene átformálni, vagyis egyfokú fellebbevitelt szükséges biztosítani a büntetésvégrehajtási bíró valamenynyí érdemi határozata ellen. A másodfokú eljárás megmaradhatna a vétségi eljárás

¹¹ A felszabadulás után közvetlenül különféle belső utasítások (pl. 58 541/1948. IM VI. sz. utasítás) szabályozták a feltételes szabadságra bocsátást. Az 1950. évi 39. tvr. ezt a jogot az igazságügy-miniszterre ruházta. A büntetésvégrehajtás belügyi jogkörbe kerülése maga után vonta a feltételes szabadságra bocsátás döntési fórumának megváltoztatását is, az 1954. V. törvény 33. §-a értelmében a belügyminiszter jogosult határozni.

¹² Az elmúlt tíz évben többször is módosult a Btk. szankciórendszere (szigorított javító-nevelő munka 1984, közérdekű munka mint a javító-nevelő munka önálló alakzata 1987), ezek végrehajtási rendjének beiktatása is módosította a bv. bírói eljárást. Részint terjedelmében, részint pedig úgy, hogy a javító-nevelő munka mindhárom változatának eljárási szabályait közelítették a feltételes szabadság elbírálási rendjéhez. Az 1987. évi 9. sz. tvr. pedig a fellebbezéssel megtámadható bv. bírói döntések számát szaporította.

¹³ A legutóbbi Be.-novella — amely mint az 1987. évi IV. törvény került elfogadásra — előkészítése során egyértelműen kitapintható volt az ügyészi szervek azon szándéka, hogy csökkentsék munkaterhüket. Ezt részben el is érték, a nyomozás nagy területeiről vonták ki soraikat. A vétségi eljárás kiterjesztésével pedig azt akarták elérni, hogy tárgyalási munkájuk is kevesebb legyen. Ez utóbbi vágyuk nem emelkedett törvényerőre. Az első fokú bíróságok működésének 55-60%-a vétségi, ügyész nélküli tárgyalás, amely rontja a bíróságok tekintélyét, a bírói döntések társadalmi megítélését. Javaslatomat ilyen előzmények ismeretében is fenntartom; a bv. bírói eljárást „ügyesszé” kell tenni, mert a kontradikció csak így biztosítható. Egyébként is ideje lenne megállítani az igazságszolgáltatás degradálódását.

rás keretei között, viszont megfontolandó lenne a perújítás engedélyezése figyelemmel a másodfokú bíróság széles reformatórikus jogkörére.¹⁴

*

Szántsándékkal fogalmaztam ilyen vázlatosan. Mindenekelőtt azt szerettem volna, hogy javaslataim vitára serkentsenek, hogy megtörjön végre a csönd. Abban is szándékosság vezérelt, hogy feledve a részletek aprólékos kidolgozását, arra törekedtem, hogy a büntetésvégrehajtási bírói eljárás perré alakításának egész problémakörét felöleljem. Álláspontom szerint ugyanis csak ez lehet a megoldás kulcsa.

Hallani — elsősorban büntetésvégrehajtási bíróktól kiinduló — olyasféle elképzelésekről, amelyek a továbblépés irányát a büntetésvégrehajtási bírói hatáskör bővítésében látják.¹⁵ Ezt azonban a büntetésvégrehajtási bírói eljárás alaki rendjének, garanciáinak kiépítése nélkül — azt megelőzően — elfogadhatatlannak tartom. Ha viszont létrejönne a büntetésvégrehajtási-bíróági eljárás egész intézményrendszere, akkor nem lehetne kizárni a büntetésvégrehajtási bíró hatáskörének bővítését, mely akár a bv-intézetek működése feletti felügyeleti jogosítványokig terjedhetne.¹⁶ Ez azonban még annyira a távoli jövő, hogy csak egy jóval későbbi, igazán jubileumi cikk témája lehet.

Dr. Kabódi Csaba

¹⁴ A reformatórikus jogkör, a másodfokú bíróság megváltoztató jogát jelenti. Az első fokú bíróságtól eltérő tényállást állapíthat meg és orvosolhatja a büntető anyagi jogi hibákat is. Két dolgot nem tehet: eltérő tényállás alapján sem állapíthatja meg annak a vádlottnak a bűnösségét, akit első fokon felmentettek, de nem élhet a súlyosbítás tilalmával sem.

¹⁵ Több helyütt megfogalmazódik a bv. bírói hatáskör kiterjesztésének az igénye, leginkább: az össz-büntetésbe foglalás, a büntetésvégrehajtás elévülésének megállapítása, a halasztási kérelmek elbírálása tárgykörében.

¹⁶ Több nyugat-európai országban (lásd: Franciaország, NSZK, Olaszország — ez utóbbi találta fel egyébként a bv. bírói funkciót), de néhány szocialista országban (pl. Lengyelország) a büntetésvégrehajtási bíraskodás kiterjed a bévén belüli életviszonyok ellenőrzésére, sőt néhol még a nevelés felügyeletére is. (Nálunk ez utóbbit a hatályos legfőbb ügyészi utasítás kizárja.) De talán nem lenne haszontalan, ha például a bv. fenyítési eljárásba jogorvoslati fórumként bekapcsolnák a bv. bírót, így a későbbi kedvezmények megadásához bővebb, realisabb tényanyag állna rendelkezésére.

| A testület biztonsági szabályzatáról

A büntetésvégrehajtási testület biztonsági feladatait, az intézetek és a fogvatartottak védelmével, őrzésével összefüggő kötelezettségeket és jogokat az 1982. július 1-jével hatályba lépett őrszolgálati szabályzat tartalmazza. Rendelkezéseinek túlnyomó része a gyakorlatban bevált, és remélhetően hosszabb távon megszabja az intézetben folyó munka irányát. 1982 óta azonban olyan változások mentek végbe a büntetésvégrehajtásban, melyek szükségessé tették az érvényes jogszabályok módosítását és az alábbiakban felsorolt intézkedéseket.

A nevelési célkitűzések következetes érvényesítése érdekében olyan új beosztások (pl. biztonsági és nevelési parancsnokhelyettes, vállalati őrzésbiztonsági tiszt) létesültek, amelyek szabályozásától nem lehet eltekinteni, mert lényeges biztonsági feladatok kapcsolódnak hozzájuk. De néhány munkakört (így a főmérnökét, az anyagi szolgálatvezetőt) is szabályozni kellett, mert az ezeket betöltő dolgozók biztonsági helyzetért való felelőssége igen nagy.

1986. július 1-jétől a végrehajtó intézetekben a belső őrség állománya a nevelési szolgálat kötelékébe került. A fogvatartottak körletein dolgozó testületi tagokat e rendelkezés óta egy személy, a nevelési szolgálatvezető irányítja. A biztonsági szolgálat a körlet életének megszervezését, az ottani szolgálat végrehajtását tehát teljes jogkörrel és felelősséggel átadta. Mivel módosult a körletek biztonságáért felelős személyek köre, ezért a részletes szabályozásnak az ő munkaköreikre is ki kellett terjedniük.

A bv-intézetek belső szervezetében bekövetkezett változások szükségessé tették az ellenőrzési és az előljárói viszonyok újraszabályozását, a hatáskörök újrendezését. Itt is, mint az egész szabályozásban, nagy gondot okozott a belső őrség áthelyezéséből származó kettősség. A megyei intézetekben változatlanul a biztonsági szolgálat állományába tartoznak a belső őrök, így az ellenőrzési és irányítási jogosultság, az alá- és fölérendeltségi viszonyok, valamint a szolgálati feladatok meghatározásakor a kettős szabályozáshoz kellett folyamodni.

Az őrzési rendszer hatékonyságának növelése érdekében 1986-ban bevontuk a kutyákat. Miután a szolgálati kutyák kényszerítő eszközként való alkalmazására engedélyt kapott a büntetésvégrehajtás, a részletes szabályozás e téren is indokoltá vált. Alapvetően a rendőrségi szabályozást adaptáltuk sajátos viszonyainkra. (A kutyatartás és -alkalmazás előírásait már a 114/1986. OP számú intézkedés rendezte.)

A háromváltásos szolgálati rendszer mellett a biztonsági és nevelési szolgálatnál bevezettük a négyváltásos szolgálati rendszert. Ez készített a szolgálatmentesség fogalmának meghatározására és a szolgálati idővel összefüggő előírások módosítására.

A testületi tagok és a fogvatartottak egymáshoz viszonyított létszámának kedvezőtlen változása a magasabb szintű jogszabályok módosulásával párhuzamosan indokoltá tette az őrzés további differenciálását, valamint néhány merev szabály feloldását.

A jogszabályalkotó munka több mint két évig tartott. Az előkészítés során véleményt mondtak a parancsnokság szakosztályai, az egyes intézetek és a külső szervek. A szabályzat módosításként indult, de miután a tervezet terjedelme meghaladta a hatályos szabályzat egyharmadát (az IM törvény-előkészítő főosztálynak álláspontját figyelembe véve), végül is új szabályzat kiadására kerül sor. Ez elsősorban a biztonságért felelős szakszolgálat mint szolgálati ág tevékenységét szabályozza. Ezen túl azonban más szakterületre, illetve a személyi állomány egészére vonatkozóan is tartalmaz biztonsággal összefüggő kötelezettségeket és jogokat, ezért elnevezését a büntetésvégrehajtási testület biztonsági szabályzatára változtattuk.

A szabályzat életbe lépésétől az őrszolgálat biztonsági szolgálatként, az őrségparancsnok pedig mint biztonsági szolgálatvezető fog tevékenykedni. (A változást az új állománytáblákra már átvezették!) Az elnevezések módosulása azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy a biztonsági feladatok teljesítése, koordinálása és ellenőrzése az intézeteknél és a vállalatoknál, valamint a gazdaságoknál, mely szakterületet terhelik, illetik. Az elmúlt években kialakítottakhoz kapcsolódnak az új elnevezések, hogy egységes rendszert alkossanak. A szolgálati ág vezetőjének elnevezése követi a többi szolgálati ágnál alkalmazott szisztémát.

A biztonsági szabályzat új rendelkezései közül az alábbiakat érdemes kiemelni . . .

1. A tapasztalatok azt mutatják, nem mindig szükséges az elítéltek szoros őrzése. A fogvatartottak többségének — a büntetésvégrehajtás által kijelölt helyen való tartós biztosításához — elegendő a felügyelet vagy az ellenőrzés megszervezése. Az őrzés és felügyelet megkülönböztetést az egyértelművé tétel érdekében őrzésre, felügyeletre, ellenőrzésre cseréltük, meghatározva mindhárom tevékenység lényegi elemét.

Természetesen bármelyiket alkalmazzuk, ez a fogvatartott meghatározott helyen való tartását (vagy tartását is) célozza, így kötelességünk az alapos mérlegelés, feladataink fokozott gondossággal való végrehajtása. Az őrzés a fogvatartott meghatározott helyen való tartására, életének és testi épségének megóvására irányuló, fegyverrel teljesített tevékenység. A felügyelet a fogvatartott meghatározott helyen való tartózkodásának, tevékenységének és magatartásának folyamatos, míg az ellenőrzés időszakonkénti figyelemmel kísérését jelenti.

2. A fogvatartottak felügyeletét az esetek jelentős részében nem testületi tagok, hanem polgári alkalmazottak látják el, mivel a büntetésvégrehajtás fegyveres létszáma korlátozott. Így pl. polgári alkalmazott művezetők, brigádvezetők, műszaki szakemberek irányítják az elítéltek munkáltatását, polgári állományban lévő bv-dolgozók nevelik, gyógyítják, felügyelik a fogvatartottakat, vagyis ugyanolyan munkakörökben ugyanolyan feladatokat látnak el, mint a testületi tagok. Az őrszolgálati szabályzat testi kényszer és könnygázszerű palack alkalmazásának jogával ruházta fel őket.

Am az elítéltek közvetlen felügyeletét ellátó polgári alkalmazottak számtalanszor kerülnek olyan helyzetbe, amikor késedelem nélkül kell intézkedniük. Ehhez pedig adott esetben (pl. amikor a fogvatartottak munka közben egymást bántalmazzák vagy megtámadnak egy polgári alkalmazottat) súlyosabb kényszerítő eszköz kiszabására lenne szükség. Az IM törvény-előkészítő főosztálya nem méltányolta az általunk képviselt igényt, ahhoz viszont hozzájárult, hogy jogos védelmi helyzetben gumibotot használjon a polgári alkalmazott.

3. A büntetésvégrehajtás önerőből, saját eszközeivel kívánja felszámolni a rendkívüli eseményeket, ezért szüksége van arra, hogy ún. karhatalmi tevékenységet is kifejthessen; elsősorban fogolyszökés, -zendülés, renitens csoportosulás, továbbá terrorcselekmény esetén. Bizonyos esetekben karhatalmi tevékenység-

nek minősül a fogvatartottak elszigetelése, bekerítése, üldözése, a működési terület lezárása és átkutatása.

A szabályzat kimondja, hogy a testület jogosult karhatalmi tevékenységet folytatni, de az előírásokat nem részletezi. Indokolt külön utasítást kiadni e célból, de a rendelkezés csak a belügyminiszter egyetértésével léptethető hatályba. Pontosítandó az a kérdés, hogy pl. szökés esetén jogosult-e a büntetésvégrehajtás személyek igazoltatására, ellenőrizhet-e zárt területen gépjárműveket, kutathat-e lakott területen stb.

4. A szabályzatot értelmező rendelkezések között több olyan fogalom-meghatározás található, amelyet eddig nem lehetett jogszabályi keretbe illeszteni. A biztonsági feladatok teljesítésével kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy az őrség (szakasz vagy váltás) a biztonsági szolgálat azon része, amely az adott időpontban épp szolgálatban van. Örnek azt a testületi tagot nevezzük, aki őrtasítás vagy eligazítás alapján szolgálatot teljesít. Természetesen ezt fegyverrel felszerelve teszi, így csak hivatásos állományú lehet.

Akik fegyver nélkül látják el feladataikat, legyenek akár hivatásos állományúak, akár polgári alkalmazottak, azokat biztonsági felügyelőknek hívjuk. E körbe sorolhatók a körleten szolgálatot teljesítő felügyelők, valamint a fogvatartottak munkáltatását közvetlenül irányítók. Ide tartoznak — ha biztonsági feladataik is vannak — még az ápolók. A biztonsági felügyelők többsége olyan szakterületen dolgozik, ahol a teendőket munkaköri leírásban kell meghatározni, ezért ennek kell tartalmaznia a biztonsági feladatokat is. Az „őrbiztonsági felügyelő” fogalompárhoz kapcsolódik az „őrhelyszolgálati hely” meghatározása is.

5. A szolgálati idővel és a szolgálat teljesítésével összefüggésben lényeges változások nem történtek, de pontosításokra azért sor került. A havi szolgálati idő változatlanul 182 óra, a plusz-mínusz 4 óra eltérés hatályát veszti. A 8 órát szolgálóknál a 30 perc étkezési időt nem „kell”, hanem csak „lehet” biztosítani. (A rendelkezés így azonos lett a BM-ével.) A szabályozás számol azzal a törekvéssel, amelynek célja a többletszolgálati idő havi elszámolásának és kifizetésének általánosság tétele. (Ehhez módosítani kell az alacsonyabb szintű rendelkezést.) Ez remélhetően tovább fogja fokozni az örök és felügyelők érdekeltségét a többletszolgálat vállalásában. Ugyanakkor nagyobb gondosságot és több munkát igényel az érintett vezetőktől, mert a létszámmal, a szolgálati idővel és a pénzzel való gazdálkodást még inkább előtérbe állítja.

Új szabály, hogy az előző hónapokban keletkezett mínusz órákat, azaz a 182 óránál kevesebb szolgálati idő teljesítését mindaddig göngyölníteni kell, amíg a többletszolgálattal a hiány ki nem egyenlítődik. Szabadidő-megváltási díjat csak az ezután keletkező többletszolgálatért lehet elszámolni. A szolgálati időbe nem lehet beszámítani az eligazítás idejét, a rendkívüli esemény miatt szolgálatban eltöltött időt, de a harckészültségi gyakorlat idejét sem.

6. Már utaltam rá, hogy bővült a kényszerítő eszközök köre a szolgálati kutyák alkalmazásával. A szabályozás egyértelmű és részletes. Az objektumot őrző és a nyomkövető kutyák nem tekinthetők kényszerítő eszköznek. A bilincseléssel kapcsolatosan is szélesebb lett azon esetek köre, amelyben a bilincs nem minősül kényszerítő eszköznek. Így pl. szállításkor, előállításokor, ha a súlyos vétséget elkövető fogvatartottat magánzárkába vagy fegyelmezőrészlegbe kell kísérni. De külkórházba kihelyezetttnél is bilincselést rendelhet el az illetékes vezető; ezentúl az őrzéssel kihelyezettek, amíg pl. az ór a szükségét végzi vagy rosszullet fogja el az ágyhoz lehet bilincselni. A fegyverhasználat szabályai nem változtak, de kiegészültek azokkal a rendelkezésekkel, amelyeket rendőri, határőrizeti, rendészeti feladatok teljesítése esetén az együttműködés keretében alkalmazni kell.

7. A biztonsági berendezések és technikai eszközök száma szintén gyarapodott az elmúlt években. Kiépült az URH-rádió, terjed a zárt láncú tévé, az elekt-

romos jelzőrendszer és a fémkereső készülékek alkalmazása. E változások a szabályzat előírásaiban is megjelennek.

8. Az új rendelkezések között több olyan szerepel, mely oldani szándékozik az eddigi kötöttségeket. A cél az, hogy az intézetek, szem előtt tartva saját viszonyaikat, jobban élhessenek a differenciálás lehetőségével. Nem titok azonban, hogy ezzel a felelősségük is arányosan nő. Itt említendő meg, hogy bővült az őrségügyeletes jogköre. Indokolt esetben az állomány széles körét utasíthatja, sőt még riadót is elrendelhet az őrparancsnok távollétében.

A testület nyugállományú tagjai igazolványukkal — külön engedély nélkül is — beléphetnek az intézetbe. A parancsnok saját maga rendelkezhet azoknak a személyeknek a beléptetéséről, akik nem szolgálati ügyben, de rendszeresen bejárnak az intézetbe. Az ügyvédeknek ezentúl csak az ügyvédi igazolványukat kell felmutatniuk, a kapuőr személyi igazolványukat már nem ellenőrzi. (Bár a szabályzattal nem függ össze, utalnunk kell arra, hogy a testület új szolgálati igazolványainak rendszeresítésével bonyolultabb lett a beléptetés. Hisz az igazolvány nem utal arra, hogy tulajdonosa melyik intézet állományába tartozik.) Az új előírás szerint az állami egészségügyi intézményben őrzés nélkül kihelyezett fogvatartottat elég naponta egyszer személyesen ellenőrizni. A munka befejezésekor a fegyházások kivételével elég lesz szűrőpróbaszerűen motozni a fogvatartottakat.

Ami a kötöttségek oldását illeti, a legjelentősebb változás az előzetes letartóztatottakkal kapcsolatban történt. Ezentúl az I. és II. őrzési csoportba is be lehet őket sorolni. Ha a bíróság munkavégzésre kötelezte az előzetesen letartóztatottat, akkor a fokozatára és az őrzési csoportjára vonatkozó szabályok figyelembe vételével intézeten kívül is dolgozhat, pl. állami egészségügyi intézménybe ellenőrzéssel kihelyezhető a nem jogerősen elítélt is.

9. Vannak olyan rendelkezései a szabályzatnak, melyek a terhek enyhítését célozzák. Azokban az intézetekben, ahol van biztonsági és nevelési helyettes, ott a parancsnok több, eddig kizárólag az ő hatáskörébe tartozó feladatot átadhat. A fegyverek, a műszaki anyagok ellenőrzésének kötelezettsége negyed évről egy évre változik. Az őrparancsnokok a jövőben fél évenként kell beszámoltatniuk a biztonsági szolgálat vezetőinek, s így ez a kötelezettség szinkronba kerül a szakaszértekezletekkel. Ott, ahol anyagi főfelügyelők is dolgoznak, jelentős mértékben tehermentesíthetik főfelügyelő társaikat. A szabályzat meghatározza az átadható feladatok mértékének keretét, amitől az intézet vezetése eltérhet. Kizárólag biztonsággal összefüggő feladatkörrel természetesen az anyagi főfelügyelő nem terhelhető.

10. Az őrszolgálati szabályzat egyes rendelkezései aktualitásukat veszítették, és az új szabályzatba nem kerültek át. Az őrszolgálati előadók tevékenysége nem váltotta be a hozzájuk fűzött reményeket, ezért az intézetek e státust átcsoportosították. Ma már csak egy ember dolgozik ebben a beosztásban. Kimaradtak a szabályzatból a Btk. fogalmait (fogolyszökés, -zendülés, terrorcselekmény stb.) átültető szakaszok, valamint a már meglévő előírásokhoz jobban illeszkedő részek (így pl. a védőitalra, -ruházatra való jogosultság kifejtése).

*

Igyekeztem összefoglalni azokat a változásokat, amelyek indokát és keretét adják az új biztonsági szabályzatnak. Az előírások gondos tanulmányozása, értelmezése nélkül nem tudjuk a hatályos rendelkezések szerint teljesíteni feladatainkat. Az e célból szervezendő központi és helyi továbbképzések segítenek elfelejteni a megszokottat és rögzíteni az újat.

Dr. Németh Gyula

Hogyan őrizzük meg egészségünket?

Az alábbiakban megpróbáljuk a kormány által meghirdetett társadalmi egészségmegőrző programot (a továbbiakban az ún. TEP-et) részletekbe menően, az egyénre lebontva taglalni. Hiába biztat minket az állam, hiába ad bárminő támogatást, ha mi passzívak maradunk. Hogy a TEP nemes eszméje ne váljon hamvába holtta, az egyént motiválni kell, hisz ő tudja pontosan, mit tehet önmagáért, és önmagán keresztül a TEP sikeréért.

Mi tette szükségessé a TEP megfogalmazását, meghirdetését? Az, hogy napjainkra megtört a magyar társadalom egészségi állapotának — a felszabadulás után megindult — lendületes fejlődése. A születéskor várható élettartam, ha csekély mértékben is, de csökkenni kezdett. Évente 30 000 honfitársunkat viszi el az infarktus. A hárommillió koldus országából lassan a hárommillió elhízott ember országává válunk. Mintha az utóbbi negyven évben be akartuk volna pótolni — szinte tudat alatt — a több évtizedes, évszázados éhezést. A II. világháború előtt 40 000 cukorbetegről tudtunk, ma 400 000-ról van tudomásunk. Idült kórok ritkítják már-már népbetegség szintjén sorainkat, tizedelik legalkotóbb periódusában a munkaképes korosztályt.

A sorozóbizottságok alig tudják a szükséges létszámot a fiatalok férfiakból összeverbuválni. De az öregek egészségügyi helyzete sem rózsás, a kórházak „elfekvőosztályai” mindenütt zsúfoltak. Naponta több tízezer ember marad távol munkahelyétől, betegként nem produkál értéket, hanem táppénzt kér és kap a társadalomtól.

Az egészségügy világszerte óriási összegeket igényel a nemzeti össztermékből. Az USA pl. 300 milliárd dollárt költ egészségügyi szolgáltatásokra. Ez azonos a nemzetvédelmi minisztérium éves költségvetésével. Lassan kezd megfogalmazódni az a felismerés, hogy minden egészségügyre fordított összeg csökkenő határfokot mutat. Ugyanakkor nemcsak éveink száma, hanem minősége is figyelemre méltó tényező. Hiába élünk 60-70, esetleg 80 évig, ha a krónikus betegségek megkeserítik napjainkat, szétzilálják életkedvünket.

Nehéz boldog, elégedett, alkotó embernek elképzelni azt, aki szenved elmeszesedett ereitől, megnyomorodott ízületeitől, aki lihegve cipeli túlsúlyát. Életünk minőségét tombolva rongó apokaliptikus tényezők: az érlemeszesedés, a kösvény, az elhízás, a cukorbetegség, a magas vérnyomás, a szívinfarktus, a különböző ízületi gyulladások és -kopások, az agyvérzés, a gyomorfekély, a rosszindulatú daganatok sora, a neurózis, a depresszió vagy egyszerűen csak a tartós álmatlanság, a fitness hiánya.

Gond tehát van. Sőt a bv-dolgozók számára különösen van, mert statisztikailag előrejelzett élettartamuk 11 évvel alacsonyabb az országos átlagnál. A szolgálat feszültsége, ünnepeket nem ismerő folyamatossága közepette könnyebben használódik el a test, gyorsabban kopik a lélek. A börtönök, legyenek bármily humánusak, nem szanatóriumok. A bv-dolgozók egész életüket — ugyan a másik

oldalán, de — rács mellett töltik. Veszélyeztetettek vagyunk, oda kell figyelniük a TEP-re!

Az egészséggel való törődés három szintje ismeretes. A beteg ember meggyógyítása, a gyógyíthatatlan páciens szenvedéseinek csökkentése, végül a magukat egészségesnek vélt emberek közül a rejtett betegek kiszűrése. A törődésnek ezt a harmadik szintjét hívjuk primér prevenciónak. Talán észrevette a figyelmes olvasó, hogy nem rangsoroltam e három területet. Vitathatatlan, hogy a beteg ember gyógyításáért mindent meg kell tenni, de ugyanilyen fontos a nyavalyák első fázisának felismerése, mert így sokkal nagyobb az esély maradéktalan felszámolásukra. A jó tűzvédelem nem szorítkozik a tűzoltásra, igyekszik megelőzni a tüzet. Mutatis mutandis, nekünk is az a feladatunk, hogy megelőzzük betegségeink kialakulását.

„Övjük egészségünket!” — szól a felhívás, és ez esetben az egyén érdeke a legszorosabban egybeesik a társadalomével. De a glasznoszty jegyében nyíltan ki kell mondanunk, hogy az államnak a közeljövőben nem áll módjában jóval többet költeni nyavalyáink kúrálására. Ezért meg kell vizsgálni, hogy mit tehet Kovács, Szabó, Tóth és a többi elvtárs — azaz, mi mindannyian — önmagáért és egyben a TEP-ért.

Van egy sor össznépi, legalábbis állami koordinációt igénylő feladat. Ezek megoldása bár nélkülözhetetlen, tárgyuk folytán más tanulmányba kívánkoznak. A teljesség igénye nélkül ide sorolható a betegek gyógyítása, a szűrővizsgálatok lebonyolítása, a munka- és környezetvédelem, a kábítószer elleni harc, a társadalmi feszültségek csökkentése révén a stressz mérséklése, a biztonság és a béke védelme, és így tovább. Egyébként mindenki tudja, hogy mely tényezők károsak az egészségre. Zárójelben megjegyezném, hogy a WHO szerint az egészség nemcsak a betegség hiányát jelenti, hanem a testi, lelki és szociális jólét meglétét is.

A civilizált embert a fejlett vagy közepesen fejlett társadalmakban három dolog veszélyezteti: a mozgásszegény életmód, a túlméretezett evés-ivás és a stressznek nevezett lelki feszültség. Az áttekinthetőség kedvéért a második csoportba soroltam a káros szenvedélyeket, felesleges lett volna számukra külön kategóriát gyártani. A problémák részletesebb taglalását is velük kezdem . . .

Sajnos, őszintén meg kell mondanom, hogy a *dohányzás* nem egyeztethető össze az egészséges életmóddal. Szakmai körökben már elfogadott, ún. többségi nézet, hogy rákot okozhat, hogy szerepet játszik az ér- és szívbetegekben, a terhes nőknél pedig koraszüléshez vezethet. A dohányzás kapcsán szeretnék két elvi kérdést felvetni.

1. Amikor az ok és az okozat közötti összefüggés felfedezésének lappangási ideje nagy, az emberi psziché hajlamos magát az összefüggést tagadni. Pl. a 20-25 évi dohányzás után fellépő tüdő-, illetve húgyhólyagráknak nincs elriasztó hatása. Hasonló a helyzet a kövérséggel. Hisz a cukorbetegség (diabetes mellitus), az érlemezsedés (arteriosclerosis) és a vele járó szövődmények (a szívinfarktus, az agyvérzés, a látás romlása, a láb üszkösödése stb.) csak 20-30 évnyi kórosan kövér állapot után jelentkeznek.

2. Létezik egy elfojtómechanizmus is. Ez nem tagadja pl. a dohányzás káros hatását, csak azzal ámitja magát, hogy „mire én megkapom a cigitől a tüdőrákot, addig felfedezik az ellenszerét”. Sajnos, e megoldás oly távolinak tűnik, hogy nem reális vele vigasztalódnia. Száz szónak is egy a vége: a dohány legális kábítószer.

A bódító anyagokat, a puha- és keménydrogokat a törvény erejével is elítéljük. De a vele egy töről fakadó, látszólag ártalmatlan „kisöccsét”, a *gyógyszerszedési járványt* már nem. Pedig sokan vesznek be töméntelen nyugtatót, altatót, serkentőt és egyéb gyógyszereket a maguk feje után. Olyan esetekben is orvosághoz folyamodnak, amikor elegendő lenne diétázni, pihenni, sétálni, kikap-

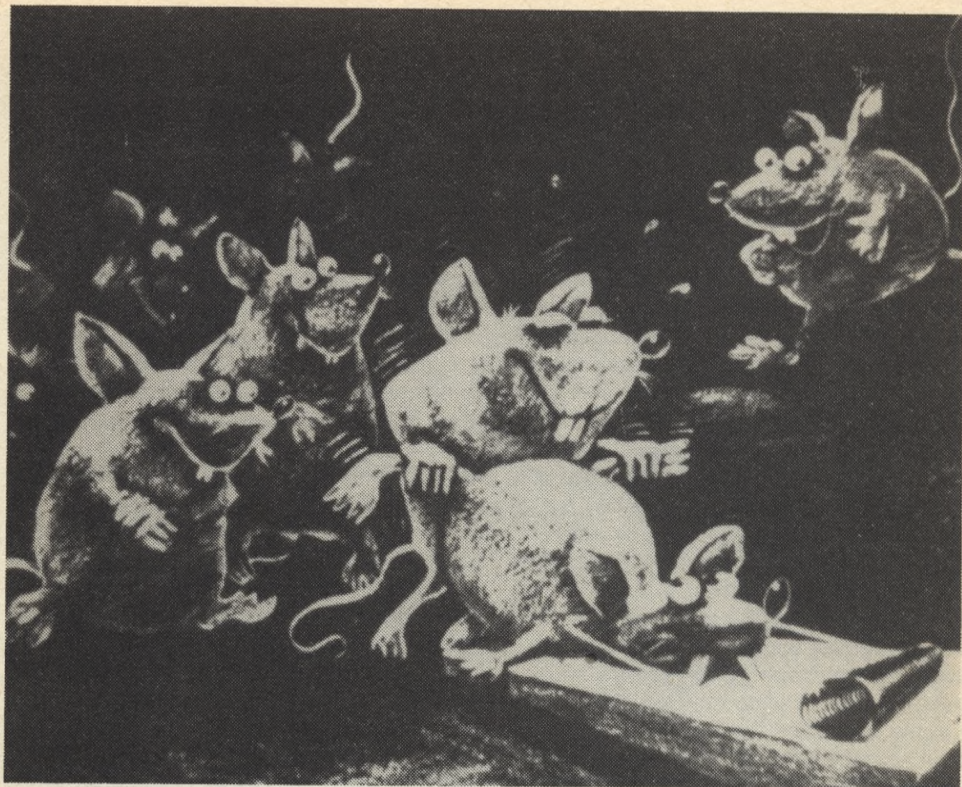
„A mértéken felül minden pohár átkozott”

csolódni, életmódot változtatni. Gyógyszereink igen hatékonyak, de mindegyik számos mellékhatással bír. Ezek pedig kivétel nélkül kisebb-nagyobb mértékben károsítják a szervezetet. A tanulság magától értetődő: gyógyszert csak orvosi tanácsra, előírt mennyiségben, meghatározott időtartamig lehet szedni.

Jelenleg egyébként rengeteg testidegen anyag kerül a szervezetünkbe az élelmiszerekkel, a vízzel, a levegővel. Terjed nálunk is a bio- avagy a reformtrendség, amely az idegen anyagokat, a kemikáliákat számúzi táplálkozásunkból. De hogy ez nálunk manapság általánossá válhat, arra semmi nem utal. Kérdés, megoldható-e egyáltalán műtrágya, növényvédő és gyomirtó szerek, állatgyógyszerek stb. nélkül a világ népességének élelmezése? Annyi bizonyos, hogy az ún. biológiai természetes nagyüzemesítése nem a mi évezredünk produktuma lesz.)

Noha az evés-ivás toldalékos, lazán összefüggő problémáit tárgyaljuk, meg kell említenünk, hogy három közös vonásuk azért van. A szervezetbe a szájon keresztül jutnak. Függőség alakulhat ki velük szemben, ha a szervezet hozzászokott szenvedélye tárgyához, és azt nem kapja meg, ún. elvonási tünetek (kedvetlenség, ingerültség, gyengeség, remegés, verejtékezés, szédülés, hallucináció stb.) léphetnek fel. Mindezek hosszabb-rövidebb távon ártalmasak is a szervezetre.

Talán érdemes itt kitérni egy közismert ellenvetésre. Gyakran hozzák fel X. vagy Y. személyes példáját, aki 80-90 évig evett, ivott, dohányzott kedvére és szerettei körében, agykori végelgyengülésben hunyt el. Erre csak azt tudjuk mondani, hogy minden biológiai egyedre vonatkozó megállapítás rendkívül nagy eltérést mutat a genetikus-örökletes, valamint a személyes szocializáció folyamánya-

Delirium trémens

ként. Ugyanakkor a statisztikai adatok erős szignifikáció esetében sem kötelező érvényűek. Pl. egy nem dohányzó is kaphat szívinfarktust, hisz ez multikauzális, azaz sokokú betegség, de egy dohányzónak 16-szor nagyobb az esélye rá. Hasonló a helyzet a cukorbetegséggel is. Tagadhatatlan, hogy a felnőtt korú cukorbetegek 15%-a normál súlyú egyén. De azért a kövéreknek 20-szor nagyobb az esélyük a cukorbetegség megszerzésére. Summa summarum, jó, ha a fáma által hirdetett történeteket, a szabályt erősítő kivételeknek tekintjük.

Most folytassuk a táplálkozás még mindig nem központi problémájával, az *alkoholfogyasztással*. A sumérok már 5000 évvel ezelőtt ismerték és gyakorolták a sörfőzés tudományát. S az alkohol máig nem veszített népszerűségéből. A magam részéről nem vagyok híve a szélsőséges absztinenciának, nem állítom, hogy soha, semmilyen körülmények között ne fogyasszunk alkoholt. A mértékletes társasági ivásnak megvan a maga helye az egyén életében. De tudnunk kell, hogy az alkohol a szervezetben lebomló acet-aldehid révén igen ártalmas. Elsőnek az agyi idegsejteket, a szívizomzatot károsítja, majd a májat, a hasnyálmirigyet, a veséket, az erek falát támadja meg.

Az emberek érzékenysége az alkohollal szemben igen eltérő. Azt azonban le-szögezhetjük, hogy ha valaki naponta 50 gramm tiszta alkoholnak megfelelő szeszest italt fogyaszt rendszeresen, mintegy 5 éven át, akkor májsugorodást fog kapni. A májcirrhosis pedig gyógyíthatatlan, évente több ezer embert pusztít el hazánkban.

Hogy mértékletes, társasági ivók maradjunk, tudnunk kell az alábbiakat: a kisebb alkoholtartalmú italok is ártanak, ha sokat iszunk belőle. Egy dl pálinka közel 50 gramm tiszta alkoholt tartalmaz, és egyenértékű kb. 1 liter sörrel. Ne ámítsuk magunkat azzal, hogy csak sört, fröccsöt iszunk, mert adott alkoholenyiségen felül minden árt. Megemlítendő, hogy az alkohollal szemben a nők szervezete kevésbé ellenálló, mint a férfiaké. Őket már fele annyi alkohol károsítja. Az anyaméhben a magzat különösen érzékeny a szeszes italra, ezért születendő gyermeke érdekében minden terhes nőnek absztinenciát javasolunk.

Kissé hosszán vezettük be a *túlméretezett táplálkozás* problémáját. Az éhség egyike legelementárisabb ösztöneinknek. Perdöntő szerepe az egyén, illetve a társadalom életében köztudott. Az éhezés a glóbusz egyes régióiban még ma is milliók halálát okozza. De bennünket nem az éhség, hanem a túltápláltság réme fenyeget. Az emberi szervezetnek energiára van szüksége, hogy létezzék. A fehérjék, a szénhidrátok, a zsírok, a víz, az ásványi sók, a vitaminok egyaránt fontos testépítő anyagok. (Nemrég jöttünk rá, hogy az emészthetetlen ballasztanyagok is múlhatatlanul szükségesek!) Mindezekhez az általunk elfogyasztott élelmiszerek révén jutunk. Magyarországon alig fordul elő hiánybetegség, az viszont szinte tipikus, hogy a felsoroltakból a szükségesnél többet veszünk magunkhoz.

Az energia hagyományos mértékegysége a kilokalória (kcal). Ezt ma korszerűen kilojoule-ban (kJ) fejezzük ki. A kcal-t 4,2-del megszorozzuk, hogy a kJ-t megkapjuk. Hazánkban minden személy — beleértve a csecsemőket és az aggyatyanokat is — 3300 kcal-t fogyaszt. (Ez az adat természetesen nagy szórást mutat, szélsőségeket takar.) Ugyanakor egy ülőmunkát folytató középkorú férfi energiaszükséglete csupán 2400 kcal, a hasonló foglalkozású nőé pedig 2200. Tehát átlagosan 50%-kal több energiahordozót fogyasztunk el a szükségesnél. Ám az energiamegmaradás törvénye az emberi szervezetre is vonatkozik. Ez pedig azt jelenti, hogy a felvett többletenergia zsír formájában tárolódik, és elhízunk.

Mi az ideális testsúly? Legpraktikusabb az ún. Broca-index felhasználása. Ezt úgy számíthatjuk ki, ha a centiméterekben kifejezett testmagasságunkból levonunk 100-at. A kapott összeget pedig, ha férfiak vagyunk, akkor 10%-kal, ha nők, akkor 15%-kal csökkentjük. Egy 178 cm-es férfi ideális testsúlya így 70 kg, egy 166 cm-es nőé pedig 57 kg. A szokásosnál vastagabb csontozat esetén ehhez még hozzáadhatunk 10%-nyi kilogrammot.

A tömeges elhízás hazánkban egyébként a túlzott szénhidrát-, illetve zsirfogyasztásból adódik. Nem kell feltétlenül kevesebbet ennie annak, aki testsúlyát tartani akarja, csupán ügyelnie kell az ésszerű táplálkozás szabályaira. A gasztronómia örömeiről sem beszélünk le senkit, hisz nagyon finom, ínycsiklandozó ételkültemények léteznek, amelyek nem terhelik túl az energiaháztartást, lévén energiatartalmuk csekély. Szóba kell hoznunk italaink energiatartalmát is. A közkedvelt üdítőkből (kólákban, gyümölcslevekből) 10-12% cukor van, s ez sok. Az alkohol égéshője majdnem kétszer annyi, mint a szénhidráté: 7,1 kcal/gramm, tehát megközelíti a zsírok energiatarátását.

Bár elméletileg járható út a többletenergia fizikai munkával, sporttal való leadása, gyakorlatilag mégsem válik be. A szervezet olyan kitűnő hatásfokú biomechanikai konstrukció, hogy egy felesleges szendvics ledolgozásához egy óra jó iramú futás szükségeltetik. A felvett energiát tehát ily módon elégetni nemigen tudjuk. Marad megoldás gyanánt az energiafelvétel csökkentése, bár ezt az adekvát testedzés kitűnően kiegészítheti.

Lehet, hogy szemléletünk túlzottan energiaközpontú, ez azonban nem jelenti, hogy tagadjuk a minőség felvetette problémákat. Nem hirdetünk aszkétizmust, nem akarunk senkit lebeszélni az ételek-italok élvezetének örömeiről, csak arra figyelmeztetünk mindenkit, hogy különböztesse ezt meg a nagyevéstől. Ma már tápanyagtáblázatok sokasága forog közkezen, vessünk ezekbe egy-két pillantást,

A jelszó: testmozgás ...

nézzük meg, melyik étel mennyi energiát tartalmaz. Így hamar, kis fáradsággal tudatos táplálkozónak válhatunk, aki kiegyensúlyozottan étkezik, nem fűti túl (talán a katasztrofális robbanásig) a szervezetét.

Mit tehetünk konkrétan? Együnk kis energiasűrűségű ételeket, elsősorban zöldség- és főzelékféléket, valamint gyümölcsöt. Kerüljük a zsíros, szénhidrát-dús ételeket, csökkentjük cukorfogyasztásunkat. Ma már kitűnő, utóíz nélküli mesterséges édesítőszer van, ilyen pl. a Polysweet-oldat. Sertéshús helyett együnk inkább csirkét, grillezve vagy fóliában sütve, hozzá pedig köretként zsírban sült krumpli helyett párolt zöldséget fogyasszunk. Külföldön kedvelik a sovány lóhúst, ma már ismét lehet kapni nálunk.

Nagyon ízletesek a sovány, elsősorban a tengeri halak. Néhány édesvízi halal együtt melegen ajánlom őket. A tengeri halak az egysejtű algákból speciális zsírsavakhoz jutnak, melyek hathatósan gátolják az érlemeszesedést. E két különleges zsírsavat az eikozapentaént (EPA) és a dokoza-hexaént (DHA) főleg a

makréla húsa tartalmazza. De van a heringben, tonhalban, hekkben is. A hazai kutatók újabban a magyar vizekben is tenyésztett növényevő busában és kecségében is fellelték ezeket. Az említett tengeri halra folyamatosan szert lehet tenni konzerv és mélyhűtött formában.

Általában óvakodni kell a telített állati zsíroktól, tehát a disznósírtól, a marhafaggyútól, sőt a szárnyasok zsírijától is. Helyette növényi olajat, pl. napraforgóolajat fogyasszunk, de ezt sem mértéktelenül. Vaj helyett előnyösebb margarint enni, bár telítetlen zsírsavait hidrogénezés útján keményítik, s így már nem azok a nélkülözhetetlen eszenciális zsírsavak, amelyek jót tesznek ereinknek. Alapvetően linolsavra és linolénsavra van szükségünk, ezekhez pedig növényi olajok által juthatunk csak.

Nem hirdetek szélsőséges tanokat, nem kívánok senkit vegetarianizmusra biztatni. De az mindenkinek előnyére válik, ha néhanapján a kövér, zsíros disznóhús helyett pl. szójafehérjét fogyaszt. Erre egyre több lehetőség adódik napjainkban. Törekedni kell arra, hogy a teljes értékű növényi fehérjék elfoglalják méltó helyüket táplálkozásunkban, mert ez rövid távon is a legjárhatóbb útja túlzott zsírfelvételünk megakadályozásának. Plusz mérsékli koleszterinfelvételünket is, amely köztudottan ludas az érelemeszesedés kialakulásában, annak egyik fő rizikófaktor, kockázati tényezője.

Sajnos, az állati termékek elég sok koleszterint tartalmaznak. Például 100 gramm tojássárgájában 1200 milligramm, 100 gramm velőben 3000 milligramm koleszterin van. De a sertéshús 100 g-ja is 450 mg, a sovány marhahús 100 g-ja pedig körülbelül 75 mg koleszterint tartalmaz. Meg kell említenünk, hogy még a tejben is van, 100 grammonként 10 milligramm.

A húst tehát időnként tanácsos értékes növényi fehérjékkel helyettesíteni, mert ezáltal csökkenthetjük a szervezet zsír-, koleszterin- és ún. purin- (sejtmaganyagok) felvételét. A korszerű táplálkozás gerincét tehát a zöldség- és főzelékfélék adják. Ezeket kell sovány húsokkal, tejtermékekkel és növényi fehérjékkel kiegészíteni. Az így elkészített menü, bár energiában szegényebb, izletes és laktató, ugyanakkor sok vitamint, ásványi sót és egyéb élelmi — más néven diétás — rostot tartalmaz.

S ha már itt tartunk, a diétás élelmi rostok is megérnek egy misét, avagy egy bekezdést. A DÉR-en azokat a táplálékban lévő anyagokat értjük, amelyek a gyomor-bélrendszerben ellenállnak az emésztőnedvek hatásainak, a széklettel kiürülnek, s így nem adnak energiát az emberi szervezet számára. Jelenlétük nélkülözhetetlen. A gyomor-bélrendszert kitöltve a telítettség érzetét keltik, a tápanyagok felszívódását lassítják, bizonyos nemkívánatos anyagokat, pl. epesavakat megkötnék és eltávolítanak a szervezetből. Megszüntetik a székrekedést, csökkentik az étvágyat, a vércukorszintet, valamint a serum koleszterint és a trigliceridet, végül a bélrákok gyakoriságát. A diétás élelmi rostok közé sorolható a cellulóz, a pektin, a lignin, a kitin, a gyanták, a növényi viaszok és gumifélék, egyes ásványi olajok, pl. a paraffinolaj, egyes algákból eredő polisacharidok stb. DÉR-ből naponta 30-50 grammot kell a szervezetbe juttatni. Ehhez sok zöldséget és főzelékféléket kell enni, de búzakorpa, -csíra, szójatermékek, sárgarépa, alma, lenmag stb. formájában is magunkhoz vehetjük őket.

A TEP egyéni megvalósítása az étkezés terén nem egyéb tehát, mint kevesebb energiafogyasztás, mérsékelt zsir- és szénhidrátfelvétel, több zöldség, főzelék és gyümölcs evése, tartózkodás a tojástól és a zsírosabb húsoktól, végül minél több diétás élelmi rost szervezetbe juttatása. A hozzám fordulóknak mindig azt tanácsolom, hogy a világerő se koplaljanak, egyenek inkább naponta ötször-hatszor keveset: alkalmanként 200-500 kcal-át. A TEP-hez kapcsolódó étkezési problémákról könyvet lehetne írni, céлом csupán egy vázlatos iránymutatás volt.

Az alábbiakban a *mozgáshiány* ártalmait szeretném nagy vonásokban felvetni, és ismertetni az olvasóval kivédésének némely módszerét. A gépek használat közben kopnak. Nem úgy az emberi szervezet, amely akkor kopik, ha nem használják. Ha a törött lábról leveszik a gipszet, az gyenge, vékony, sorvadt állapotot mutat. Ha valaki sokáig nem használja az agyát, és aztán mégis tanulni kénytelen, tapasztalhatja, milyen kínos-keservesen indulnak be a szellemi fogaskerekek. Ugyanez vonatkozik a használaton kívül álló szervezetre is. Elveszti kondícióját, edzettségét — közhasznú idegen szóval — fittségét. Márpedig hogy fitte legyünk, az rendkívül fontos. (Schopenhauer nem véletlenül mondta, hogy egyetlen gondolatomnak se hiszek, ha az nem séta vagy mozgás közben jutott az eszembe . . .)

Az erőnlét apostola, Cooper, a kocogás hitvallója, Fix és sokan mások egybehangzóan állítják, hogy a fizikai erőfeszítés, az edzés nemcsak a testre, hanem a szellemre is jó hatással van. A fitt embert jó aerobkapacitás jellemzi. Ami annyit jelent, hogy erőlködés nélkül képes a levegő oxigénjét szervezete sejtszereijeihez eljuttatni. Mechanikailag ez a szív és a tüdő állapotától függ. Megfelelő tréning után mindenki fitt lehet. Legüdvözítőbb megoldás az aerob edzés. Vagyis olyan fizikai tevékenység végzése, mely munkabírásunkat növeli, mégsem halmoz fel oxigénadósságot. Ezt úgy lehet elérni, ha maximális terhelhetőségünk 65-70 százalékaival tevékenykedünk. Mindez az ún. munkapulzus mérésével kontrollálható.

A munkapulzust úgy kapjuk meg, ha nyugalmi állapotban megmérjük verőerünk percenkénti lüktetését, majd életkorunkból kiszámítjuk a maximális pulzusunkat. Legyen ez pl. egy ötvenéves embernél 170. Tegyük fel, hogy nyugalmi pulzusa — lévén egy kicsit kövér és edzetlen — 78. Az alappulzus és a maximális pulzus közötti különbség jelen esetben 92. Ha ennek 65%-át hozzáadjuk az alappulzushoz, akkor megkapjuk a munkapulzust: mely példánkban 138/perc. Edzés közben ezt kell elérni, hogy a kedvező, várt élettani hatás kialakuljon.

Aki régóta nem mozog, az edzés előtt csináltasson egy EKG-t, ha elmúlt 35 éves, akkor egy terheléses EKG-t, és csak ez után kezdjen sportolni. Rómát sem egy hónap alatt építették fel, mi is szánjunk rá legalább nyolc-tíz hetet fittségünk megalapozására, mielőtt jobban megterhelnénk magunkat.

Hogy mit csináljunk? Az elvi lehetőségek végtelenek. Mindenesetre tartós, egyenletes, lassú mozgásforma ajánlatos. Lehet úszni, kerékpározni, evezni, kocogni. Ez utóbbi jó levegőn, füves területen a leghatékonyabb. Van már úszófolysó, szobakerékpár, -evezőpad, futószalag is, akinek a bukszája bírja, az ezeket is igénybe veheti. Fontos a mozgás egyenletes növelése, a terhelés lassú fokozása.

Példaképp közöljük itt egy ötven év körüli, túlsúlyos, kezdő kocogó programjának első három hetét:

1. héten: 3 edzés hetente, alkalmanként 60 másodperc séta, 30 másodperc lassú kocogás, mindez háromszor megismételve. Edzésidő: 4-5 perc.

2. hét: 3 edzés hetente, alkalmanként 60 másodperc séta, 30 másodperc lassú kocogás, mindez négyszer megismételve. Edzésidő: 6 perc.

3. hét: 5 edzés hetente, alkalmanként 60 másodperc séta, 30 másodperc lassú kocogás, mindez hatszor megismételve. Edzésidő: 9 perc.

A példabeli személy a nyolcadik hét végére alapszinten edzetté válik. Ekkor már heti öt edzésen vesz részt, és alkalmanként 10,5 percet sétálva, futva tölt el. Ezután már megpróbálkozhat haladó edzésprogrammal. Kocogás esetében ez a haladó cél heti 20-25 km lefutása 2-3 óra alatt, 4-5 alkalomra elosztva.

Akik úgy vélik, hogy ennél is többet tudnának futni, de elmúltak 16 évesek és nem hivatásos versenyzők, ne tegyék! Több mozgás már egyáltalán nem biztos, hogy használ. Az általam ajánlott penzum elegendő, semmi szükség, hogy esetleg sportsérüléseket, kopásokat, „letöréseket” szerezzünk be. Legcélraveze-

Ma talán a kocogás az egyetlen tömegsport

több az arany középút! Ahogy senkinek se ajánlanék 0 kalóriás fogyókúrát, úgy senkinek sem javaslok heti 25 km-nél többet — még egy maratoni futás dicsőségéért sem.

Ha kitarzott idáig a kedves olvasó, megtudhatta, mit tehet egészségéért a táplálkozási szokásokon, illetve a mozgáskultúrán keresztül. Most befejezésül szenteljen némi figyelmet legfelsőbb idegi tevékenységének, szellemi működésének,

lelki funkcióinak. Ma már e terület nem tabu, előítéleteinken rég túlléptünk. A *pszichés megbetegedések* semmivel se jobbak vagy rosszabbak, mint a testiek, csupán mások. A másság viszont nem ok sem az elmarasztalásra, sem a felmagasztalásra.

Két gyakorlati tény hoznék fel annak igazolására, hogy az élet már eldöntötte a kérdést. A leszázalékolt vagy korkedvezménnyel nyugdíjazott bv. dolgozók egyharmada pszichiátriai megbetegedés következtében vált munkaképtelenné. A bv. dolgozók ellátására hivatott fekvőbeteg-gyógyintézmény mentálhigiénés osztályt, valamint járóbeteg-rendelést működtet, jelentős forgalommal, számos pszichiáter és pszichológus segédletével. De nincs ebben semmi különös, külföldön is ez a helyzet. Az össznépeesség mintegy 30%-a neurotikus, 5%-a pedig endogén depressziós. És ezek a betegségek nem tisztelik az egyenruhát. Hisz egy zárt fegyveres testület az átlagnál nagyobb pszichés megterhelést jelent tagjai számára.

A bv. dolgozók a társadalom negatív, marginális jelenségeivel szinte napon-ta szembekerülnek, hisz a rájuk bízott fogvatartottak: bűnözők. Pszichikai megterhelésük ugyanakkor gyakran párosul konkrét fizikai megterheléssel. Ha ehhez azután hozzáteszük, hogy a társadalom aktuális problémái nem állnak meg a büntetésvégrehajtás küszöbén, akkor leszögezhetjük, hogy a testületi tagok kettős (esetenként többes!) teher alatt görnyednek. Mindezt az erkölcsi és anyagi elismerés távolról sem kompenzálja kellőképp. A bv. dolgozó nem szuperember, ezért a magam részéről egyetlen megoldást látok: az egyén pszichés teherbíró képességének tudatos növelését.

A modern társadalmakban nem ritka e célkitűzés. A mentálhigiénés tevékenység ugyanolyan (legfeljebb kevésbé kimunkált) preventív módszer, mint mondjuk a tablettá vagy az injekció, a diéta vagy a testedzés. Ez esetben szógyógyszerrel dolgozunk. Az eljárás alapja az az ősi-tapasztalati felismerés, hogy a kimondott szó eltér az átsuhanó gondolattól. A szó mint a második jelzőrendszer kódja emóciókat ébreszt, testi-lelki folyamatokat indít el (gondoljunk arra, hogy váratlan jó vagy rossz hír hallatán elsápadunk-elpirulunk, tenyerünk izzadni kezd, szívünk hevesebben dobog), és ez visszacsatolódva érleli a személyiséget. Ma már számos, jól kidolgozott módszert ismerünk az egyén pszichés teherbírásának fokozására. A Korvin Ottó Kórházban például a Moreno-féle pszichodramát vagy a Schultz-féle autogéntréninget alkalmazzák a csoportfoglalkozások során.

Miután az autogéntréning a legjobb eredményt felmutató módszerek egyike és viszonylag rövid időn belül el is sajátítható, érdemes néhány szót ejteni róla. A metódus 1930-ban született, mára teljesen kiforrott, gyakorlatilag — nem alaptalanul — a renezánszát éli. Lényege az, hogy nem csak az érzelmek hatnak a testre, hanem a test is hat a lélekre. Az autogéntréning hat alapgyakorlatból áll, amely az akaratlagos vázizomzatot, ereinket, légzésünket, szívünket, zsigereinket és agyi vérkeringésünket célozza meg oly módon, hogy előbb-utóbb pszichénk működését is pozitívan tudjuk majd befolyásolni. S ez nem csekélység. Az így edzett ember nyugodtabb, munkabíróbb, kezdeményezőbb, fantáziadúsabb, lojálisabb, türelmesebb, jobban alszik, kevesebb testi panasza van, több stresszt bír elviselni stb. Egyszerűen önmegvalósításához, személyisége kibontakoztatásához, a teljes élet éléséhez jelentős segédeszközt birtokol.

A TEP kivitelezéséhez tizmillió egészséges, kiegyensúlyozott magyar állampolgár szükségeltetik. E népességbe értelemszerűen a büntetésvégrehajtás dolgozói is beletartoznak. Tanulmányunk célja az volt, hogy gyakorlati — úgymond praktikus — adalékot nyújtson testi-lelki egészségünk megőrzéséhez.

Dr. Walthier József

Lengyel fiatalkorúak és az igazságszolgáltatás

A lengyel Igazságügyi Minisztérium meghívására tavaly ősszel öt napot töltöttünk dr. Hazai Zsuzsával Lengyelországban. A minisztérium családi és fiatalkorú ügyekkel foglalkozó főosztálya látott minket vendégül, mivel előzetesen jeleztük, hogy a fiatalkorúak büntetésvégrehajtásával foglalkozó intézetek érdekelnek bennünket. Tartalmas, szerteágazó programot biztosítottak számunkra. E cikk az intézetlátogatások során szerzett élmények, benyomások összefoglalása.

Meghaladná ismereteinket a fiatalokra vonatkozó lengyel jogrendszer feltérképezése. A konkrét végrehajtási módok szervezeti rendszeréről tudunk csak beszámolni, bár ennek keretében természetesen érintjük a jogi szabályozás néhány kérdését is. Feltevődhet az igény, hogy a szerző vesse össze lengyelországi tapasztalatait a hazai viszonyokkal. Bízunk abban, hogy a Módszertani füzetek olvasótáborra ez utóbbit, mármint a hazai gyakorlatot, jól ismeri, és így a párhuzamba állítás lehetőségével önmaga is élni tud. Mindezeket előrebocsátva ismertetjük a lengyel gyakorlatot.

Az intézmények felépítése eltér a hazaitól. A lengyel minisztériumban önálló főigazgatóság foglalkozik az úgynevezett családi bíróságok irányításával. Az ország 275 családi bíróságán 900 családi bíró dolgozik. A bírók megválasztásának feltétele a szakvizsgán túl egy speciális posztgraduális képzésben való részvétel, pszichopedagógiai képesítés megszerzése.

A családi bíróságok körzetenként működnek. Az itt tevékenykedő bírók ismerik a helyi sajátosságokat, foglalkoznak a diszfunkcionális családokkal, valamint a bíróság elé kerülők környezetével is. Országosan e szervezethez tartozik még az 55 családdiagnosztikai és konzultációs központ (ahol közel 10 000 véleményt készítenek évente), a 900 családbíró felügyelő (akik 400 ún. felügyelői központban koordinálják a pedagógiai feladatokat), az átmeneti központok, (ahol fiatalkorúak várnak ítéletükre), végül a javítóüzemek (melyek a magyarországi javító-nevelő intézetekhez hasonlítanak, bár igazságügyi intézmények).

Az 1982 óta érvényben lévő eljárási szabályok szerint a fiatalkorúnak az számít, aki 13—17 éves kora között követi el bűncselekményét. Velük, az alkohollal, kábítószerral visszaélőkkel és a csavargókkal szemben egyaránt a családi bíróságok járnak el. Általában az alább felsorolt eszközöket vehetik igénybe:

- kötelezhetik a fiatalkorút, hogy kérjen bocsánatot a sértettől,
- elrendelhetik az általa okozott kár megtérítését,
- beszámoltathatják a fiatalkorú szüleit nevelési módszereikről,
- felügyeletet rendelhetnek el, amelyet a bírósági felügyelőnek vagy valamelyik ifjúsági szervezetnek kell ellátnia,
- kollégiumba, illetve tanintézetbe helyezhetik a fiatalkorút,
- ha a család alkalmatlan a fiatalkorú nevelésére, akkor az intézetbe helyezhető (noha a nevelőintézet a művelődési tárcához tartozik),

— átmeneti központba is utalható a fiatalok, ahol kivizsgálják, véleményt alkotnak róla, majd a bíróság elrendeli vele szemben a fent említett intézkedések valamelyikét,

— élhet a bíróság a legszigorúbb eszközzel, a javítóüzembe utalással is,

— különösen súlyos esetekben, ha a delikvens 16, egyébként 17—21 év közötti, a családi bíróság határozhat úgy is, hogy az ügyet tegyék át a büntetőbíró-ságra — ahol szabadságvesztés-büntetés is kiszabható,

— 1983 óta alkohol-, 1985 óta pedig kábítószerelvonásra, azaz kényszergyó-gyításra is kötelezhető a fiatalok.

Vendéglátóink szerint a családi bíróságok intézménye beváltotta a hozzá fű-zött reményeket. A fiatalok ügyein túlmenően illetékesek a válóperekben, a szülői felügyeleti jog megállapításában, a gyermektartási, gyámügyi, apasági és örökbefogadási ügyekben is. Tekintettel a tárgyalások nagy számára, valószínű-leg ezek a bíróságok is specializálódnak némiképp. Ennek ellenére figyelemre méltóan erős a lengyelek komplexitásra, a környezeti, családi tényezők befolyá-solására való törekvése.

Látogatásunk során több intézményt megtekintettünk, megismertettek ben-nünket az ott folyó munkával. Az idő rövideje miatt csak vázlatos képet tud-tunk alkotni az egyes intézményekről, bár vendéglátóink minden információt megadtak, amire kíváncsiak voltunk.

Először Varsó belvárosában, a Rutkowski utcában működő Diagnosztikai és konzultációs központot néztük meg. Az intézet bírósági megrendelésre dolgozik, felügyeleti szerve a vajdasági bíróság. Tíz éve tevékenykednek. Eleinte a bűncse-lekményt elkövető fiatalok és a gyámügyek voltak túlsúlyban, mostanában pedig a válásokkal kapcsolatos véleményezés került előtérbe.

Hat pszichológus és hét pedagógus dolgozik itt évente kb. 80 ügyön csopor-tonként. Minden vizsgálócsoport pedagógusból és pszichológusból áll, de van két állandó orvos és egy-egy — neurológus, illetve pszichiáter — konzultáns is. Részletesen tanulmányozzák a beutalt családokat, egy-egy családdal öt-hat órát foglalkoznak szakmánként. A vizsgálat alaposságára utal az a tény is, hogy 17 tesztből álló standard battériát használnak a pszichológusok.

1986-ban 440 ügyet vizsgáltak meg, ebből 250 volt válóperes. A diagnoszti-kai munka mellett segítenek a beutalt családok problémáit megoldani, tanácsot adnak, különböző terápiás foglalkozásokat szerveznek. Együttműködnek több oktatási és egészségügyi intézménnyel, valamint társadalmi egyesülettel (gyer-mekbaráti, illetőleg családfejlesztési társasággal).

Javítóüzemek

Alkalmunk volt két javítóüzemet is meglátogatni. Ezek az intézmények a vajda-sági körzetekben működnek, felügyeletüket a vajdasági bíróság elnöke látja el. A bíróságokon kialakított pedagógiai, szakértői csoportok pedig az intézmények szakmai irányítását végzik. Szervezetileg három részre — iskola, tanműhely, kol-légium — tagolódnak a javítóüzemek.

Elsőként Varsó közelében, a Mrozy községben levő javítóüzemet látogattuk meg. Ebben az intézetben 60 enyhén értelmi fogyatékos lányt helyeztek el. A kol-légiumi részlegben a nevelési csoportok 12—16 főből állnak, ugyanennyien van-nak az iskolai osztályokban, de a munkahelyi csoportokban csupán négyen-öten.

Az általános iskolai képzés kötelező. Az intézménybe utaltak nagy része ala-csony iskolai végzettségű. Elsőtől ötödikig egy csoportban tanulnak, s fél év után dől el, ki hanyadikos lesz. Egyéni tanulás folyik, az intézetből való kikerülés fel-

tétele az általános iskola elvégzése. A 7—8. osztályban szaktárgyakat is elsajátíthatnak a beutaltak.

Működik kétéves ipariskola is, ahol az oktatás intenzitása (heti 24 óra iskolában, heti 22 óra műhelyben) lehetővé teszi a hároméves képzés lerövidítését. Kisipari képzésben részesülnek, pl. varrni tanulnak az arra alkalmasak. Két év szakmai gyakorlat után mestervizsgát tehetnek és önálló vállalkozásba kezdhetnek. Az intézetben külön hangsúlyt kap a családi életre nevelés, az ezzel kapcsolatos készségek elsajátítása. A szabadidő hasznos eltöltésére több szakkör (sport, fotó, kézimunka), valamint tornaterem állt a javítóüzemekbe utaltak rendelkezésére.

Programunkban szerepelt a Koyny nevű kisvárosban lévő fiú javítóüzem megtekintése, amely 1865-ben épült. Jelenleg 105 férőhellyel rendelkezik. Elsősorban idősebb fiúkat utalnak be, látogatásunk idején 80-an vannak. Az intézet szervezete megfelel a fent leírtaknak, a nevelési csoportok kialakításának szempontjaiban van csupán eltérés. Fokozatos beosztásra törekednek, a demoralizáltság foka, az életkor, az iskolai végzettség, s végül az érdeklődési kör szerint differenciálnak. Céljuk olyan belső rendszer formálása, ahol a hangsúly az önismeretre és az egyéni nevelésre esik. A csoportosítás és az egyéni programok rugalmas alakítása a pszichopedagógiai csoport feladata, de a végrehajtás a nevelőre van bízva.

A beutaltak elsősorban csonka családból származó városi gyerekek, sokan alkoholizáltak, narkóztak közülük. A nevelésben — az iskolai oktatás mellett — kiemelkedő szerepet szánnak a szakmai képzésnek. Jól felszerelt — lakatos, esztélyos, kőműves, festő, asztalos — tanműhelyeik vannak. Hegesztő, villany- és gázszerelő, traktor- és autószerelő, valamint mezőgazdasági gépész szakon is indítanak tanfolyamokat.

Az intézmény nem különül el a várostól. A szakmai tanfolyamok egy részét közösen szervezik. A beutalt és a városlakó együtt vesz ezeken részt. Tudatosan igyekeznek jó kapcsolatot teremteni a környezettel, az üzemek termékeit eladják, kerítést, bútort pl. magánüzemek is rendelhetnek. A szolgáltatásokon túl kulturális és sportrendezvényekkel is törekednek a város számára hasznot hajtani. Úgy tartják, az ilyen tevékenység lehetővé teszi a beutaltak megismerését, elfogadását. E folyamatban valószínűleg nagy szerepe van annak is, hogy az intézet közel 130 éve működik ugyanott és a környék egyik legnagyobb munkaadója.

Lengyel sajátosság, hogy több különböző profilú ifjúsági szervezet patronálja a javítóüzemeket. Ezek egyike 25 éve foglalkozik kifejezetten ilyen jellegű intézményekkel. Nem véletlenül nevezi magát Járatlan út szervezetnek. A lengyel tanárképző iskolákban külön fakultáson képzik azokat a pedagógusokat, akik majd reszocializációs intézetekben fognak dolgozni. Bérükben is tükröződik speciális képesítésük, mintegy 50-60 százalékkal keresnek többet a normál pedagógusnál.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása

A javítóüzemek után megtekintettük a wloclaweki kiskorúak börtönét. (A lengyel szóhasználatban a 17—21 éves, szabadságvesztés-büntetésre ítélt fiatalokat nevezik kiskorúaknak.) Az Igazságügyi Minisztériumban működő Főigazgatóság nevelési osztályának vezetője kísért bennünket, és informált a lengyel bévé felépítéséről, amit a Főigazgatóság közvetve, a körzeti börtönigazgatóságokon keresztül irányít. A büntetésvégrehajtás alapegységei: az előzetes letartóztatást végrehajtó intézetek, a börtönök és a társadalmi beilleszkedési központok. Ide azok

kerülnek, akik vagy nem tartják be a feltételes szabadulás szabályait, vagy akiket az első fokú bíróság visszaesőként ide utal.

A börtönökben ún. nevelési bizottságok tevékenykednek, élükön a parancsnokkal. Az igazgatási, a biztonsági, a nevelési részlegek vezetői, továbbá az üzemigazgatóság képviselője, a pszichológus és az orvos, azaz a bizottsági tagok szervezik a reszocializációt.

— Eldöntik, hogy az elítélt melyik (az alap-, az enyhített vagy a szigorított) rezsimbe kerüljön.

— Értékelik a beutalt fejlődését, és ennek alapján javasolnak számukra feltételes kedvezményt.

— A büntetés végén véleményezik, hogy a visszaeső áthelyezhető-e a társadalmi beilleszkedési központba.

— Pszichológiai vélemény alapján rendkívüli intézménybe utalják azokat, akik nem alkalmasak normál rezsimre.

— Jutalmazási és büntetési ügyekben csak véleményezési joguk van, dönteni csak a parancsnok dönthet.

A börtönparancsnok elmondta, hogy az intézet 1945-ben jött létre. Először fabarakkokból állt, később folyamatosan felújították, kiépítették. 1964 óta a kiskorúak börtöne. Szervezetileg három egységre tagolódik: a bv. intézetre, a vállalatokra és az iskolára. A két vállalat közül az egyik, az ügynevezett kisegítő gazdaság, a parancsnokhoz tartozik, és fémipari munkát végez kooperációban. Kerékpár-alkatrészeket gyárt, illetőleg külső munkahelyeket lát el munkaerőivel. A másik vállalat betonelemeket készít, és közvetlenül a Főigazgatóság irányítása alatt áll. Az iskolának saját igazgatója van, felettes szerve pedig a nevelési osztály.

Az elítélteket egyemeletes pavilonokban, négy-hat ágyas szobákban helyezik el. A hat épület közül háromban 26 férőhelyes, nagyobb zárcák is vannak. Mindenütt találunk kultúrtermet, tévé- és foglalkoztatószobát. A kiskorú elítéltek létszáma kb. 700, de a zárcák 24%-ában felnőttkorúak laknak, akik felügyelői, környezetlakítói teendőket látnak el. 300—350 előzetes letartóztatott van az intézetben, 400 tanuló jár iskolába, és a vállalatoknál 450 fogvatartott dolgozik.

Egy nevelőre 50—60 kiskorú jut. A nevelők zöme speciális reszocializációs szakképesítéssel rendelkezik. A hangsúlyt a munkára és a tanulásra helyezik, és kulturális programok szervezésével egészítik ki tevékenységüket. A jutalomszabadság intézményét az elítéltek motiválására használják fel. Aki letöltötte büntetése felét, az kaphat öt nap szabadságot, és kísérő nélkül eltávozhat. Ösztönző tényező a tízórás látogatás lehetősége is. Erről az igazgatás dönt.

Sajátos megoldás a lengyeleknél, hogy a feltételes kedvezményt nemcsak a börtön, hanem az elítélt vagy a hozzátartozója is kezdeményezheti. Az 1986-ban elbírált 66 ügyből 10 fogvatartott szabadult ily módon. A parancsnok szerint mindent megtesznek a jó légkör érdekében. Magánzárcát és könnygázt csak a legvégső esetben alkalmaznak. A gumibotok külön helyiségben vannak elhelyezve, csak a parancsnok utasítására vehetők föl.

Az iskola a felnőttoktatás rendszerének megfelelően működik. Az általános képzésen túl szakirányú oktatás is folyik, betongyártó-, hegesztő-, forgácsoló-szakmában. Ezenkívül négyhónapos fűtésszerelői és targoncavezetői kurzusokat is szerveznek. Az iskola technikai felszereltsége figyelemre méltó, oktatófilmek, szakkabinetek, szemléltetőeszközök állnak a tanulók rendelkezésére. Minden meglátogatott intézményben hangsúlyozták a szakirányú képzés fontosságát, és annak technikai feltételeit jó színvonalon teremtették meg.

Tekintettel arra, hogy nekünk kevés tapasztalatunk van a kábítószer-ellenes harcban, vendéglátóink két ilyen jellegű intézetbe is elkísértek bennünket. Egy alkalommal a Monár főtitkára maga tájékoztatott a drogellenes küzdelem szerve-

zetének történetéről, működéséről, majd Lódzban meglátogattuk az ambuláns kezelést végző és koordinációs központot. Ezt követően egy környékbeli Monár-tanyát kerestünk fel. Megragadó volt mindkét helyen az az emberséges és mégis szigorú légkör, amelyben a kezelés világviszonylatban is jó, kb. 30—40%-os eredménnyel folyik. Figyelemre méltó, hogy Lengyelországban a Monárba utalás a szabadságvesztés alternatívája lehet a narkománok esetében.

A heti program befejezéseként a minisztérium családi bírósági főosztályának vezetője látott vendégül bennünket. Így lehetőségünk nyílt további konzultációra, valamint a hazai gyakorlat rövid ismertetésére. A lengyel házigazdák úgy vélik, további csereprogramokat kell szervezni, de nem kizárólag felső szintű vezetők részére, hanem a különböző szakterületek dolgozói számára. A véleménycserét, a közvetlen tapasztalatokat mindkét fél hasznosíthatja munkájában.

Garami Lajos

Magyar küldöttség Lengyelországban, csehszlovák delegáció nálunk

| USA-beli tanulmányutamról

A Council of International Programs ösztöndíjasaként tavaly nyáron négy hónapot töltöttem az Amerikai Egyesült Államokban. A CIP magán-, de nem profitérdekeltségű szervezet, mely nemzetközi csereprogram keretében oktat olyanokat, akik valamilyen humán területen dolgoznak. Így képez pl. szociális munkásokat, közadminisztrátorokat, egészségügyi szakembereket stb.

Henri B. Ollendorf jogász először 1955-ben szervezett 25 német ifjúsági vezető számára Clevelandban tájékoztató programokat az amerikai intézményrendszerrel és az államok emberi értékeiről. A következő évben már 51 humán területen dolgozó szakember (közülük 8 európai) kapott munkalehetőséget Cleveland városának szociális intézményeiben. Így indult a CIP-program, amely azóta 120 országból közel 6000 embert fogadott az Amerikai Egyesült Államokban.

A CIP vezetősége az Ohio-beli Clevelandban van és felelős az Amerikai Egyesült Államokra kiterjedő 12 alprogram összes adminisztrációjáért. Ezeket keresztül 220 humán területen működő intézménnyel tart kapcsolatot. A CIP-et megbízott testület irányítja, mely a magánszektor egyéni képviselőiből és az alprogramok választott képviselőiből tevődik össze.

1987-ben a program a világ 75 országából fogadott résztvevőket. Magyarországról ketten utaztunk. Háromnapos New York-i tartózkodással kezdődött „képzésünk”. Az Egyesült Nemzetek Székházában előadásokat hallgattunk a CIP tevékenységéről, az UNESCO terveiről stb. Ezután a 10—15 főre bontott csoportok alágaiknak megfelelően az USA különböző államaiba utaztak, hogy megkezdjék ösztöndíjas gyakorlatukat. Én kilenc társammal a Colorado állambeli Denver városába kerültem.

Itt négy héten át az egyetem szociális munkásokat képző karán hallgattunk előadásokat az Amerikai Egyesült Államokról. Ezt követően tíz hétig szakmai munkát végeztünk, ki-ki képzettségének megfelelő helyen. A denveri program lezárásával Washingtonba utaztunk egy közös szakkonferenciára. Érdekes színteljes volt a programnak, hogy amerikai családokhoz lettünk elszállásolva. Ellátásunk egy részét is tőlük kaptuk. Így testközelből megismerhettük a mindennapi amerikai életformát, s mi is közvetlenül mesélhettünk országunkról.

E rövid bevezető után részletesen ismertetném programjaimat. Az első előadássorozat színhelye a Graduate School of Social Workers (Szociális Munkásokat képző Egyetem). Az egyetemi alapkiképzés négy év, az úgynevezett masterfokozatot vagy a Ph. D. doktorátust azok szerzik meg, akik még két évet tanulnak. Először a szociális munkás feladatainak általános alapjait tapasztalják meg, probléma-azonosítással foglalkoznak különböző szervezetekben, majd az egészségügyi szervezéstant elsajátítva részterületekre (elmeegészségügy, gyermekgondozás, idősök ellátása stb.) specializálódnak. Az egyetemnek 270 hallgatója van. 10—15%-uk férfi. A tandíj egy évre körülbelül 11 000 dollár. Egy kezdő szociális munkás fizetése 18—20 000 dollár között mozog.

Mi az USA földrajzi, demográfiai jellegzetességeiről hallgattunk előadásokat. Természetesen Colorado állam és fővárosa, Denver, részletesebben került

tárgyalásra. Megtudtuk róla, hogy az aranyláz idején, az 1860-as években indult fejlődésnek ez a ma már két és félmillió város. Az aranykorszakot az ezüst-, illetve molibdénkorszak váltotta fel. A Sziklás-hegység festői tája rengeteg turistát vonz, Denver és környéke a téli sportok paradicsoma. A turizmusra épült iparág kiszolgáló egységei Colorado állam jelentős bevételi forrását képezik.

Megismertettek minket az egészségügyi ellátás különböző szintjeivel (az állami- és magánszektorral), valamint a szociális gondoskodás formáival. Beszámolókat tartottak nekünk az USA számítógépes rendszeréről és az egyetem laboratóriumában közlőről is tanulmányozhattuk az IBM-rendszert. Informáltak bennünket az iskolarendszerről, az ifjúságvédelemről és a fiatalokkal foglalkozó bíróság problémáiról. Ez az időszak mint aklimatizációs periódus jól előkészítette a tizhetes szakmai munkát.

Mint az alkoholizmus kezelésével — annak is elsősorban a lélektani vonatkozásával — foglalkozó szakembert, egy alkohol- és drogelvonó programba osztottak be. Munkahelyemül a Szt. Lukács kórházat jelölték ki. Nyolc héten keresztül az alkohol és drogelvonó részleg felnőttosztályán dolgoztam, két héten át pedig a fiatalokozó osztályán. A részleg önálló osztályként teljesen függetlenül működött az ideg- és elmeosztálytól. Az igazgató pszichológus végzettségű terapeuta, helyettese pedig pszichiáter volt. A felnőttosztályon 40, a fiatalokozó osztályán 15 ágy állt a betegek rendelkezésére.

A felnőttosztályon 6—10 fős csoportokba osztják a betegeket. A kórházba kerülés ugyan önkéntes, de azért a legtöbb eset mögött van valamilyen indirekt (családi, munkahelyi) kényszer. A betegek alkoholfüggősége kezdeti stádiumban van, ez abból is kitűnik, hogy átlag 1-2 napot töltenek a detoxikáló csoportban. Innen küldik őket a lehető leggyorsabban a terápiás csoportokba.

A betegek gyógyításáért két szakember (egy terapeuta és egy alkoholosztató) felel. Ám a kezelés nem csak az ő dolguk. A pszichológus végzettségű szakemberek száma mintegy 15 fő az osztályon. A felnőttknél 28 nap, a fiatalokozóknál pedig 45 nap a kezelés ideje. A térítés mindkét osztályon kb. 10 000 dollár. A létszámnormákból sejteni lehet, hogy a kezelés nagyon intenzív. A gyógyulási arány 60-70 százalékos.

Az alábbiakban a saját munkámon keresztül mutatnám be a terápiás beavatkozásokat. A tizhetes szakmai programom a következőképp alakult. Az első négy héten nyomon követtem minden beteg programját és meghallgattam a személyzet elbeszéléseit. Az ötödik-hatodik héten családterápiában vettem részt. A hetedik-nyolcadik héten áttanulmányoztam az adminisztrációt és 1-2 beteg konkrét kezelési programjára összpontosítottam a figyelmemet. A kilencedik és a tizedik héten a 13—17 éves alkohol- és drogfüggők kezelésével ismerkedtem.

A felnőtt betegek 28 napos gyógyítási programja a csoportaktivitás különféle formáira épül. Délelőttönként (de szerdán és pénteken még délután is) másfél órában kiscsoportos foglalkozáson vesznek részt. Itt meghatározott tematika mentén pszichodráma-elemek is alkalmazva dolgozzák fel az Alcoholics Anonymus (Névtelen Alkoholisták) első lépcsőfokát. A terápiás foglalkozások fontos láncszemei a workshopok, azaz a műhelygyakorlatok. Ilyen üléseken hente kétszer vesznek részt a betegek. Megvitatják az Alcoholics Anonymus első lépcsőfokának feldolgozását, előkészítik a családterápiás hetet, beszélnek a visszaesés megelőzési módjairól és az utógondozás problémáiról.

Az egészségnevelő előadások kiemelt témakörei: az alkohol- és drogfüggőség keletkezése, a gyógyulás lehetőségei, az utógondozás, a Névtelen Alkoholisták öngyógyító mozgalmának kérdései. Az előadásokhoz kapcsolódva, elsősorban a hét végén, önálló képzési formaként kb. 20-30, természetesen témába vágó videofilmet vetítenek le. A betegek egy lapon jeleznek vissza arról, hogyan tet-

New York

szettek az előadások és milyen kapcsolódási pontokat találtak saját életükben az elhangzottakhoz.

A kezelés további összetevője a heti két alkalommal félórás időtartamban zajló nagycsoportgyűlés. Funkciója a kórház és a betegek ügyes-bajos dolgainak megbeszélése a személyzet és a páciensek teljes számú részvételével. Itt zajlik bizonyos javaslatok megvitatása, a beutaltak vélt, valós sérelmeinek levezetése. A szabadidő eltöltését hetente két alkalommal irányítják. Ez konkrétan közös sétát, illetve sporttevékenységet jelent. Egy délután pedig hosszabb csoportos kimenőn vesznek részt a betegek, ilyenkor uszodába, moziba, fűvészkertbe mennek együtt.

Az egy hónapos kórházi program szerves része a négynapos hegyi túra. A betegek szakképzett, úgynevezett túrázóterapeuta, vezetésével töltik el a napot. A fizikai aktivitás, a meg tudom csinálni, vagy sem, az egymásba vetett bizalom kérdései helyben, csoportülés formájában kerülnek feldolgozásra.

A betegek által vezetett önkormányzati ülések az esti órákban zajlanak. Egy terapeuta háttérzsemlélőként ott van, s bekapcsolódik, ha szükséges. A témák

Denver

szerteágazóak, de mind a gyógyulást érintik. Az Alcoholics Anonymus találkozókön való részvétel alapvető követelménye a terápiának.

Denverben és környékén közel száz önsegítő szervezet működik. A betegek naponta másikat látogatnak, így mindegyikük megtalálhatja a számára legszimpatikusabb összejövetelt. Ugyanakkor megkereshetik azt a sponsort (segítő személyt), aki a kórházból való távozás után patronálja majd őket. Van hivatalos utógondozás is, ambuláns rendszerben a kórházon belül, ám az önkéntes alapon szerveződő Alcoholics Anonymus mégis nagyobb vonzerővel bír. Egymilliónál több tagja van.

A családterápiás héten a betegek legközvetlenebb hozzátartozói is részt vesznek. A munkahelyek engedélyezik a programon való részvételt. A családtag feladata nem elsősorban az alkoholbetegen való segítség, mivel önmaga ellenére senkit sem lehet meggyógyítani, hanem a saját érzelmeinek kezelése, saját problémáinak a megoldása, saját mentalhygiénéjével való foglalkozás. Magyarországon is nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a családgondozásra, hisz az alkoholbeteg környezetéből kiszakítva nehezen gyógyítható.

Amikor egy-két beteg gyógyulási folyamatát követve belepillantottam az adminisztrációs munkába, a szervezettség magasiskolájával ismerkedtem meg. A személyzet minden tagjának pontosan körülhatárolt feladatköre van, a résztvevők tevékenysége egymásra épülve szolgálja a beteg gyógyulását. Az adminisztratív teendőket formakész nyomtatványok könnyítik, a számítógépek pedig naprakész információkat nyújtanak bármikor. A beteget érintő valamennyi (családi, munkahelyi, rendőrségi stb.) hír a terápiás csoportvezetők kezében összpontosul. „A gyógyítás folyamata enélkül nem lehet teljes” — mondják.

A fiatalok, alkohol-, marihuana-, kokainfüggő betegeket 45 napig kezelik a kórház elkülönített, zárt részlegén. A gyógyítás erősen strukturált külső kontrollal kezdődik, ami lassan válik a beutaltak tudatos, belsőleg ellenőrzött viselkedésévé. A kezelés célkitűzése a gyógyuláshoz szükséges teljes absztinencia elfogadtatása a beteg fiatallal.

A fő- és mellékfoglalkozású szakemberek száma ezen az osztályon hús. A fiatalok minden perce be van osztva (kiscsoportfoglalkozás, oktató előadás,

Washington

művészetterápia, túrázás, családi nap, öntevékeny program stb.), és állandó személyzeti felügyelet alatt állnak. Az osztályra szülői kényszerre jönnek a legtöbben. Drog- és alkoholfüggőségük kezdeti stádiumban van. A betegeket a különböző terápiás szinteken pontozzák, melynek alapján egyes beutaltak előjogokat élveznek.

Az utolsó héten konzultációval egybekötött előadást tartottam kollégáim részére a magyarországi alkoholizmus és narkománia helyzetéről. Beszámoltam a kezelés különböző formáiról és konkrét munkahelyem tapasztalatairól. A kórház igazgatója és a DIP vezetője értékelte tevékenységemet és bizonyítványt adott.

Hosszas utánjárás révén sikerült elérnem, hogy meglátogathassak egy közepes biztonsági fokozatú börtönt Canon Cityben, Colorado állam börtönközpontjában. A lakók többsége büntetésvégrehajtási intézettől veszi fel fizetését. A börtönök építészeti érdekessége, hogy hátsó falukat általában természetes sziklafalak képezik. Vannak börtönrészleg a városon kívüli hatalmas sík területen is: kerítés nélkül, bejárati sorompóval.

A börtönrészlegnek öt biztonsági fokozata van. Ezek a legenyhébbtől a legszigorúbbig a következők: közösségi korrekciós, minimum, középső, zárt, maximum fokozat. Az alkohol- és drogelvonó kezeléseket Canon Cityben egy magántársulat végzi. Tevékenységük kiterjed mind a civil lakosság, mind a zárt körülmények között élő fogvatartottak pszichoterápiás kezelésére. A társulat kapcsolatot tart fenn a börtönrendszer elmeegészségügyi központjával. Az elítéltek mintegy 85 százalékanak van ugyanis droggal vagy alkohollal kapcsolatos problémája.

Tremont volt a börtönrészleg neve, ahová ellátogattam. Az elítéltek zöme lopás, illetve szexuális bűncselekmény miatt került ide. Ebbe a középső biztonsági fokozatú intézetbe három ellenőrző ponton áthaladva lehet bejutni. Van itt dupla ajtó, de elhúzható, rácsos is. Ötszáz fogvatartott él itt, háromféle elhelyezési formában. Tipikus amerikai börtönkép az egyszemélyes zárka belső toalettal. Minden elítéltnak kulcsa van a cellájához. 22^h 30-kor zárnak, ezután már nem mozoghat szabadon a fogvatartott. A szállószerű körletrészen kétágyas szobák vannak,

a kamion nagyságú fémházikókban pedig még légkondicionáló berendezés is akad. Ez a legkellemesebb, legtöbb engedményt nyújtó elhelyezési forma.

Először az elmeegészségügyi osztályon sikerült beszélgetnem egy szociális munkással meg egy pszichológussal. Az elítélteket, mielőtt körletre kerülnének, 5 héttől 3 hónapig diagnosztizálják. A kivizsgálás után kapott terápiás javaslattal vonulnak azután a különböző körletrészekbe. A fogvatartottakat nem lehet se munkára, se csoportfoglalkozásra kötelezni. Természetesen a könyvtárat (nagy jogi részleggel), a kultúrtermet (sokféle játékkal) mindenki használhatja. Van sportszarnok, kondicionálóterem, meg kisebb üzemek, foglalkoztatók. (Pl. elektromikai, cipő-, illetve ruhajavító, valamint famegmunkáló részleg.)

Száz elítélte jut egy instruktorkor, aki figyelemmel kíséri a fogvatartottak szabadságvesztés alatti előmenetelét, irányítja börtönbeli tevékenységét. Az elmeegészségügyi részleg különféle pszichológiai (MMPI, Weschler, Rorschach stb.) tesztek gyárt, mielőtt értékelést készítene az elítéltekről. Az alapvető kezelési forma itt is a csoportterápiás foglalkozás. Különböző funkciójú csoportok vannak. Így beszélhetünk a szexuális bűncselelményt elkövetők, a stressz-szituációkat feldolgozók, a tematikus oktatás, valamint a racionális-emocionális önismert csoportjáról.

A csoportfoglalkozások célja a deviáns viselkedés kontrollálása. Az elítéltet havonta értékeli az instruktorkor számára. A devianciákban mutatott javulás más összetevőkkel alapja lehet egy kevésbé szigorú fokozatba kerülésnek. A Colorado állambeli börtönök túlsúfoltak, személyzeti ellátottságuk is hasonlít a magyarországi helyzethez.

A DIP-program nemcsak munkából állt. Csoportunkat sok család meghívta, s a látogatásokon mindenki a hazájáról mesélt. Többször szerveztek kirándulást is. Legnagyobb élményem a Mesa Verde Nemzetközi Park megtekintése volt. Itt őrzik ugyanis az indián kultúra legrégebb, legcsodálatosabb maradványait. A képen látható festői szépségű Sziklás-Hegység, Nemzetközi Park.

A négy hónapos tanulmányutat egy szakmai szemináriummal zártuk Washingtonban. Itt ismét találkozott a CIP valamennyi résztvevője az alágak programvezetőivel és a központi vezetőséggel. A családi élet erősítése a földön című program különböző témákhoz (családszerkezet, népesedéspolitikai, szociális intézkedések stb.) kapcsolódva kiscsoportos vitakörök keretében folyt. Azután elvégeztük a négy hónapos kinntartózkodás kiértékelését az Amerikai Egyesült Államok Információs Hivatalának székházában a kontinensenként kiválasztott képviselők megbeszélésein. A szocialista országok résztvevőit én képviseltem. A CIP-ösztöndíjjal járó tanulmányút életre szóló élmény marad számomra.

Dr. Rudisch Tibor

Elméleti fordulat a fiatalkorúak büntetésvégrehajtásában (1908—1910)

A különleges büntetőjogi kezelés bevezetése

A századforduló idején a megnövekedett bűnözés elleni eredményesebb fellépés sürgető szüksége, valamint a társadalomtudományok fejlődése következtében megjelenő új felismerések a kriminálpolitika módosítását igényelték. A fellépő reformirányzatok már a múlt század utolsó évtizedeiben heves támadást indítottak a klasszikus büntetőjogi iskola tanain alapuló Btk. és annak büntetési rendszere ellen.

A korabeli magyar büntetőjogtudományt erőteljesen megosztó vita csupán egyetlen, a fiatalkorúakat érintő kérdésben nem éleződött ki. A velük szemben alkalmazható büntetések ugyanis a tudományos közvélemény szerint olyannyira hatástalanok, hogy e téren maradéktalanul megvalósulhattak a büntetőjogi reformmozgalom javaslatai.

A deviáns — a társadalom számára nemkívánatos irányban fejlődő — gyermek- és fiatalkorúakkal szembeni preventív fellépés a századelő haladó intézkedései közé sorolható. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem olyan érintkezési pontja lett a szociál-, illetve kriminálpolitikának, amely a mentés, a javítás érdekében összefogásra mozgósította a büntető jogászokat, a pedagógusokat, a pszichológusokat, kiszélesítette és összehangolta az érintett állami szervek és társadalmi szervezetek tevékenységét.

A fiatalkorúak megkülönböztetett büntetőjogi kezelését bevezető *1908. évi XXXVI. törvény, az I. Büntetőnovella* (a továbbiakban Bn.) a szociológiai iskola eszmevilágát képviselve fordult szembe a klasszikus tanokkal. A Bn. hatályba lépésével a fiatalkorúak büntetőjogában, de büntetésvégrehajtásában is éles fordulat következett be. A büntetés hagyományos — megtorlásra irányuló — formáinak helyébe a tettes magatartásának átalakítását célzó kriminálpedagógiai tartalmú intézkedések léptek. Ezzel egyidőben először kísérelték meg hazánkban, hogy a bűnelkövető fiatalkorúak társadalomba való visszavezetése érdekében azonos elvi alapról, komplex módon lépjenek fel a büntető anyagi- és eljárásjogi intézmények, a büntetésvégrehajtás, valamint a patronázsmozgalom.

A Bn. a fiatalkorúság alsó határát változatlanul a 12. életévben jelölte meg, ám a felső korhatárt felemelte 18-ra. Gyökeresen *megváltoztatta a fiatalkorúakra vonatkozó büntetések rendszerét*. Kiiiktatta a börtön- és pénzbüntetést, helyettük a dorgálást és a próbára bocsátást vezette be. Megszilárdította a javító-nevelés intézményét és a fiatalkorúakra alkalmazható legszigorúbb intézkedésként a fogházba, államfogházba utalást mondta ki.

A törvény a büntetés alkalmazásának irányelveiben is hűségesen követte a reformeszméket: általában eltekint az elkövetett bűncselekmény súlyától és elsősorban a fiatalkorú bűnelkövető egyéniségét veszi figyelembe. Ennek érdekében teljes szabadságot garantál az ítélező bírónak, hogy a fiatalkorú értelmi és erkölcsi fejlettségének fokát, életviszonyait és a büntett összes körülményeit mérle-

Az így nyert tapasztalatok alapján a testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedőket *gyógypedagógiai nevelésben* részesítették; de a „feltűnően rossz magaviseletűek” javító-nevelését is elkülönítve a budapesti gyűjtőfogház mellett létesített telepen látták el. A többieket az igazgató a megfelelő nevelő családba osztotta be. Alapvető besorolási szempont volt a foglalkozás, az azonos munka végzése, de figyelembe vették a növendék életkorát, előéletét is. A Rendelet nem írta elő kötelezően, csupán felkínálta a „jó vagy rossz osztályú” családok létesítésének lehetőségét. Az intézeti életrend differenciálása volt a vízvonalzó, ez tette megoldhatóvá, hogy a növendékek érdemeik szerinti bánásmódban részesüljenek. Minden nevelő család élén állt egy családfő, aki családapai szerepkört töltött be. A növendékek nevelésében a munkavezetők is segítettek neki.

A Rendelet részletesen előírta *az intézeti életrendet*. A napirend feszes, komoly terheléssel járó követelményeket tükrözött. A nyolcórás alvási időn túl a fiatakorúaknak négy órát engedélyezett étkezésre, játékra, pihenésre. A fennmaradó tizenkét órából négyet iskolai oktatáson, nyolcat munkában kellett eltöltenie a növendéknek. A napirend kötelezően előírta a vacsora és lefekvés közt végzendő egészséges testmozgást.

A javító-nevelés középpontjában a növendékek életkorának, végzettségének és képességeinek megfelelő *iskolai és munkaoktatás* állt. Az iskolai oktatás évenként tíz hónapon keresztül tartott, tanterve azonos volt a rendes elemi népiskolai és ismétlő iskolai oktatás anyagával. Mindezt megtoldották olyan gyakorlati ismeretekkel, melyek az intézetből kihelyezett növendékek beilleszkedését segítették elő. A testnevelési foglalkozásokat katonai, az idősebb korosztálynál tűzoltási gyakorlatokkal egészítették ki.

A Rendelet előírása szerint „a munkanemet úgy kell megválasztani, hogy jellemképző és erkölcsnemesítő hatása mellett a növendékeket rendszeres munkához szoktassa, azok jövő megélhetésének szilárd alapot nyújtson. Különösen óvakodni kell a gépies munkától”, a Rendelet azt is kikötötte, hogy „minden növendék olyan munkanemben nyerjen foglalkozást és kiképzést, amely képességeinek, hajlamainak és életviszonyainak megfelel és jövőjének biztosítására a legalkalmasabbnak látszik”.

A javítóintézetek különböző munkanemeket kínáltak, de egy-egy intézeten belül is többféle profilját alakították ki a foglalkoztatásnak. A növendékek munkahelyét az orvos és a hozzátartozók meghallgatása után az intézet igazgatója jelölte ki. Az igazságügy-miniszter engedélyével a növendéket intézeten kívüli munkára, szakképzésre is lehetett küldeni. Természetesen a napi munka, illetve oktatási idő letelte után a növendék köteles volt visszatérni az intézetbe.

A Rendelet új intézményként vezette be *a növendékek szabadságolását*. Ez a munkában, tanulásban kitűntek számára lehetővé tette, hogy karácsonykor és húsvétkor nyolc-nyolc napra, a nyári iskolai szabadidőben pedig legfeljebb két hétre hazautazzanak hozzátartozóikhoz. A Rendelkezés célja az volt, hogy feloldja a növendékek merev elszigetelését, hogy közelítse a javítóintézeteket a rendes iskolákhoz, hogy nagyobb teljesítményre serkentse a javítóintézetek lakóit.

A külvilággal való kapcsolattartás élénkítését, a kedvező familiáris hatások felhasználását szolgálták azok az intézkedések is, amelyek lehetővé tették a növendékek egy-két napos *távogatását* családi események alkalmából, illetve rendszeresítették a hozzátartozók *látogatását* havonként, és a velük való *levélváltást* hetenként. Ezenkívül ösztönző mozzanatai a Rendeletnek „a kiküldetés intézeti ügyekben” és „a kirándulásokon való részvétel” — jutalmazási formák.

A *fegyelmi fenyítések* közül megtiltották a testi büntetést. Hat órában, illetve tizenöt napban szabályozták a „teljes elkülönítés” időtartamát. Az intézetből megszökött növendék visszaszállításának költségeit annak munkadíjából le kel-

gelve az intézkedések (a dorgálás, a próbára bocsátás, a javító-nevelés, a fogház, illetve az államfogház) közül azt válassza, amely a fiatalok megjavítása szempontjából kívánatos.

A Bn. bár törvényi szintre emelte a javító-nevelés szabályait, az intézkedés tartalmát tekintve nem hozott lényeges változást. A javító-nevelést a továbbiakban is a züllésnek indult fiatalok huzamosabb ideig tartó kényszernevelésének szánta. Elrendelése a bíróság által mindig határozatlan időre szól, minimális tartama azonban legalább egy év volt, s maximum a fiatalok 21. életévének a betöltéséig tarthatott.

A reformeszmék a régi büntetési rendszer elleni leglátványosabb győzelmüket kétségtelenül a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének radikális módosításával vívták ki. Az olyan intézmények, mint a fiatalokra kiszabható börtön, fogház és államfogház, a Csemegi-kódex megjelenésétől kezdve egyre élesebb viták keresztüztébe kerültek. E reformtörekvések azt követelték, hogy a szabadságvesztés időtartama nyújtson lehetőséget a fiatalok átalakítására, célja pedig növelje — főképpen a munkás életmódra szoktatás és a szakmai felkészítés hangsúlyozásával — a társadalomba illeszkedés jövőbeli esélyeit.

A Bn. a fiatalok számára külön felállítandó fogház létrehozásával maradéktalanul elfogadta e követeléseket. E rendelkezés gyakorlatilag is szétválasztotta a fiatalok szabadságvesztésének végrehajtását a felnőttektől, megte-remtve egy sajátos végrehajtási rend feltételeit.

A javító-nevelés végrehajtásának szabályozása

A honi javítóintézetek tevékenységének kedvező tapasztalatai, a külföldi — első sorban az angol országok sikerei nyomán felbuzduló nyugat-európai — álamok növekvő lelkesedése — a csodaszernek tekintett javító-nevelés iránt erőteljes hatást gyakoroltak a Bn. alkotóira. De a javító-nevelés pozícióit erősítették azok a reformeszmék is, amelyek — főképp a fiatalokat érintő kérdésekben — győztesen kerültek ki az elmúlt évek vitáiból.

A Bn. végrehajtási rendeletei közül az 1909. évi 27.200. számú *IM-rendelet* (továbbiakban Rendelet) szabályozta a javító-nevelés rendszerét. A Bn. és a Rendelet korszakos jelentősége az, hogy *hazai viszonyaink között elsőként törekedett pedagógiai tartalmú, személyiségváltozásra irányuló végrehajtási rendszer kialakítására*. A Rendelet szabályai közül számos figyelemre méltó, elvi jelentőségű utasítás emelhető ki. A javító-nevelés célja például az, hogy a növendékeket az intézeti rend, a valláserkölcsei, „iskolai és munkaoktatás és az egyéni nevelés minden célszerű eszközének felhasználásával hazafias, becsületes, rendszerető és munkás polgárokká nevelje”. A felsorolás az intézeti nevelés valamennyi fontos eszközét szerepelteti. A Rendelet a követendő irányt kevésbé dagályosan, immár a pedagógiai tennivalók oldaláról közelíti meg: „A javító-nevelésnek arra kell irányulnia, hogy nemcsak a helyes családi nevelést pótolja, hanem a nevelés hiányával, vagy a helytelen neveléssel okozott erkölcsi fogyatkozásokat és jellembeli hibákat is megszüntesse”.

A javító-nevelés végrehajtási rendszerének fontosabb vonásai az alábbiakban foglalhatók össze. Az újonnan befogadott növendékekkel az igazgató négy szemközt tárgyalt, hogy benyomást szerezzen róla, és tájékoztassa az intézeti élet tudnivalóiról. Ezután a befogadottat gondos megfigyelés céljából — legfeljebb hat hónapi időtartamra — kísérleti (körülbelül húszfős) családba helyezték. Élűkre a legjobb nevelőket állították. A megfigyelés a növendék „észjárására, szokásaira, valamely foglalkozás iránt való kedvére, erkölcsi hibáira, esetleg elmebeli rendellenességeire” terjedt ki.

lett vonni. Ha bebizonyosodott, hogy a szökés oka a felügyelő szabályellenes bánásmódja volt, akkor a költések a felügyelőt terhelték.

Különös gonddal szabályozta a Rendelet a *kísérleti kihelyezést*. Alapszabályként leszögezte, hogy „a javítónevelés a növendék teljes megjavulásáig tart”, s legrövidebb időtartama egy év. Ezután előmenetele, magatartása alapján mérlegelni lehetett a növendék kihelyezését. A lakás és a munkahely biztosítottága volt a legfontosabb kritérium. A kísérleti kihelyezést nem kötötték iskolai vagy szakmai végzettség megszerzéséhez, beérték a megkezdett szakképzés folytatásával. Néha anyagi segéllyel is támogatták a kihelyezett növendék továbbképzését.

Az intézet igazgatójának javaslatára az igazságügy-miniszter rendelte el a kísérleti kihelyezést. A növendék felügyeletét az intézet igazgatósága, illetve a felügyelő hatóság által kirendelt pártfogók látták el. Ha a növendék a kihelyezéstől számított két év alatt kifogástalanul viselkedett, eredményesnek számított kísérleti kihelyezése. Ellenkező esetben (hacsak közben be nem töltötte a 21. életévét) visszazárlították az intézetbe. A *kibocsátás* tehát akkor vált véglegessé, amikor a növendék 21 éves lett. Az intézet igazgatósága ilyen esetben is köteles volt gondoskodni a kibocsátott elhelyezéséről, esetleg katonai szolgálatra is irányíthatta.

A fogház- és államfogház-büntetés végrehajtásának szabályai

A fiatalok szabadtságvesztés-büntetésének büntetőjogi reformja új szemléletet igényelt a büntetésvégrehajtás egészétől. A pedagógiai tartalmú fogházbüntetés hatékony realizálása — felhasználható honi tapasztalatok híján — ismét arra készítette az igazságügyi kormányzatot, hogy külföldi modellek közül válasszon. A századforduló táján Európa-szerte, de a hazai szakirodalom által is lelkesen fogadott *észak-amerikai Reformatory* volt a legvonzóbb modell. Ezt Finkey Ferenc műveiből ismerhették meg az érdeklődők.¹

1876-ban kezdte meg működését a Reformatory intézetek prototípusa az *Elmira Reformatory*. Az intézet végrehajtási rendszerének alapja a komoly szellemi (iskolai és szakmai oktatás) és fizikai (munkavégzés, testnevelés és katonai gyakorlatok) terhelést igénylő követelményrendszer volt, középpontjában a munkára neveléssel és a szakmai felkészítéssel. A beutalás határozatlan időtartamra szólt.

A befogadott növendék először a II., ún. középosztályba került. Itt miután megismerték, előírták kötelességeit. Ezek: iskolai tanulmányok végzése, szakképzés elkezdése vagy folytatása, rendszeres munkavégzés, valamint az intézet rendjének, magatartási szabályainak betartása. E négy követelmény teljesítését ha-

¹ A Reformatory nemzetközi hírnévre az 1870. évi Cincinnati-ban tartott börtönügyi kongresszuson tett szert, itt tették közzé a koncepció lényegét tartalmazó „Elvi Nyilatkozatot”. Ez számos, a fiatalok büntetésvégrehajtásában előremutató, a magyarországi büntetésvégrehajtási elmélet és gyakorlat számára is irányt adó gondolatot tartalmazott. Ezek között csupán néhányat említünk itt meg:

— Az összes börtönökben... a büntetettek fokozatos osztályokba sorozandók, jellemük és egy jól szervezett jegyrendszer (ma: pontrendszer L. J.) alapján.

— A börtönökben fontosabb és eredményesebb az ügyesen alkalmazott jutalmazások rendszere... mint a büntetés, mert a remény erősebb tényező, mint a félelem.

— A büntetettek sorsát az ő saját kezébe kell letenni, hogy saját erejéből igyekezék jobb helyzetet teremteni magának.

— A tisztviselők kötelessége a magas képzettség és jó szív... börtönhivatalnok... az lehet, aki nemcsak őszinte óhaj és szándék gyanánt táplálja az elítéltek reformálását, de komolyan meg van győződve azok javulási képességéről.

— A börtönrendtartásnak, ha igazán reformáló akar lenni, arra kell irányulnia, hogy magában az elítéltekben is akaratot ébresszen a javulásra.

— A rövid tartamú büntetések a fiatalokúakra egyenesen károsak, a reformálás időt igényel.”

vonként értékelték. A munkadíjakat a teljesítményhez igazították. Hat eredményes hónap után a növendék az I., ún. kedvezményezett osztályba juthatott. Itt persze változatlanul teljesítenie kellett a korábban megszabott kötelezettségeket. Újabb hat eredményes hónap elteltével feltételes szabadságra bocsátották.

A követelmények elégtelen teljesítése esetén az értéktelen hónapokat nem számították be. A renitens magatartású beutalt pedig a III., ún. fegyelmező osztályba került. A visszaminősítés azzal jár, hogy munkadíjat nem kapott, és csak három eredményes hónap után juthatott a II. osztályba, ahol előlről kezdődött számára az időszámítás. Ugyanez a sors várt arra a feltételes szabadultra is, aki — a helyi rendőri szervek által szorosan ellenőrizett hat hónap alatt — megszegte a magatartási előírásokat.

A Reformatory angliai változata az ún. *Borstal-rendszer* volt. A Borstal-típusú intézet tulajdonképpen az egy évnél hosszabb fogházbüntetésre ítélt fiatalokúakat részesítette a klasszikus büntetést felváltó javító-nevelésben. Míg a Reformatory 16—30, addig a Borstal 16—21 év közötti beutaltakat fogadott, minimum egy — maximum három évig. A Borstal-szisztéma is három osztályt (kitüntetéses, rendes, büntetéses fokozatot) működtetett. Az osztályok közötti előbbrejutás és a feltételes szabadulás itt is a beutalt teljesítményétől függött. A beutalt magatartását naponta értékelte a felügyelőtisz, a munkaoktató, a tornamester és a tanító. Az elismeréseket, kedvezményeket meghatározott pontszámokhoz kötötték. A beutaltak hat hónap eltelte után szabadulhattak, feltételes hat hónapig.

A Bn. végrehajtási rendelete a fiatalokúak fogház-, államfogház- és elzárás-büntetés végrehajtása tárgyában megjelentetett 27.300/1909. IM. sz. rendelet (a továbbiakban FhR.) volt. Ez a fogházbüntetést a következőképp szabályozta. Mivel nem akart szakítani a felnőtt korúakra alkalmazott, jól bevált angol fokozatos rendszerrel és az előbb említett két külföldi modell egyaránt vonzó volt számára — a fogházbüntetés végrehajtását négy „szakra” osztotta.

A befogadás utáni első szak néhány nap teljes elkülönítést jelentett (célja a fiatalokú megismerése volt). A második szakban enyhült a magánelzárás, a fiatalokú iskolába, templomba mehetett, sétára, étkezéskor kijárhatott. (Az első két szak három hónapnál nem tarthatott tovább!) A harmadik szakban teljesen megszűnt a magánelzárás, közös munkatermekben folyó csoportos foglalkoztatás váltotta fel. Végül a negyedik szakban, a fiatalokú szabadulás előtti hetekben megismétlődött a szigorú magánelzárás.² A szakokba osztás a házi tanács teendője volt.

A fiatalokú foglyokat előéletük és az elkövetett bűncselekmény természete alapján csoportosították. Az FhR.-hez fűzött magyarázat szerint azért, hogy „az erkölcsi ragályozás kiküszöbölése végett csak oly foglyok legyenek együtt, akik előéletük, műveltségük, erkölcsi állapotuk és korábbi társadalmi környezetük figyelembe vételével legközelebb esnek egymáshoz”. Az FhR. négy elkülönítendő csoportot írt elő. Az A-csoportba az egyéni elbánás alá eső fiatalokúakat rendelte. Ide sorolta többek közt a kétes elmeállapotúakat, a javíthatatlan, fékezhetetlen, továbbá az alkoholista foglyokat. A B-csoportba a büntetlen előéletűek, a C-csoportba a visszaesők, a D-csoportba pedig a „szokásos büntetettek” kerültek. Vagyis azok a fiatalokúak, akik keresetforrásként, életmódszerűen követték el a bűncselekményeket.

Az FhR. az A-csoport végrehajtását kiemelte a szisztémából, vele kapcsolatban nem rendelkezett. A B, C és D-csoportot viszont szigorúan elkülönítette egymástól, számukra különböző súlyú rezsimek kialakítását írta elő. A B-csoport számára a legenyhébbet, a D-csoport számára pedig a legszigorúbbat.

² Az az intézkedés, hogy a fogvatartott a büntetés elején és végén szigorú bánásmódban részesüljön, egy évszázadokkal korábbi szokásra emlékeztet, amikor az elítéltet befogadásakor és elbocsátásakor testi fenyítésben részesítették. A „beköszöntő” és a „búcsúzó” 15-40 korbács-, vagy botütetésből állt.

A differenciált és progresszív büntetésvégrehajtás harmadik eleme az FhR. szerint a fiatalkorú egyéni érdem szerinti osztályozása. Ennek az volt a lényege, hogy az adott szakra és csoportra vonatkozó rezsim-előírások keretei között jutalmazni lehetett a fogoly iskolai teljesítményét, szorgalmas munkáját, fegyelmezett magatartását — különböző személyre szabott könnyítésekkel, kedvezményekkel.

Mint már említettük a FhR. rendelkezése alapján minden fogoly, tekintet nélkül csoportbeosztására, a végrehajtás első szakában a legkevésbé kedvezményezett III. osztályba került. A második szaktól kezdődően a B. és C. csoportban elhelyezett fiatalkorúak — a házi tanács döntése után — a II., illetve az I. osztályba juthattak. A fogházbüntetés végrehajtásának differenciálását tehát a fiatalkorúak különböző csoportjai és osztályai számára kialakított rezsimkülönbségekkel törekedtek megvalósítani. A végrehajtás rendjének megkülönböztető ismerveit sajátos módon a jutalmak tárgykörében szabályozták. (Lásd a táblázatot!)

A fiatalkorú foglyoknak adható jutalmak

B-csoport (büntetlen előéletűek)				C-csoport (visszaesők)		
Osztályok	III.	II.	I.	III.	II.	I.
ÉLELMEZÉS	általános norma szerint	javított norma szerint	javított norma szerint	általános norma szerint	általános norma szerint	javított norma szerint
MUNKAJUTALOM	a munkadíj 1/3 része	a munkadíj 1/3 része	a munkadíj 1/2 része	nincs	a munkadíj 1/3 része	a munkadíj 1/3 része
MUNKAI DŐ	napi 10 óra	napi 10 óra	napi 9 óra	napi 12 óra	napi 10 óra	napi 10 óra
LEVELEZÉS	kéthetenként	hetenként	hetenként kétszer	nincs	kéthetenként	hetenként
LÁTOGATÁS	nem fogadhat	havonként 20 perc	hetenként 30 perc	nincs	nincs	havonként 20 perc
RUHÁZAT	kincstári	kincstári	saját	kincstári	kincstári	kincstári
JÁTÉK	nem engedélyezett	sakk, dominó	sakk, dominó, társasjátékok (szabadban is)	nem engedélyezett	nem engedélyezett	sakk, dominó
SZABAD LEVEGŐ	napi 2 óra	napi 2 óra	napi 2 óra	napi 1 óra	napi 2 óra	napi 2 óra

Az egyéni elbánás alá tartozó A-csoportbelieket külön kezelték, rájuk nem vonatkozott a fenti jutalmazási rend. A szokásos büntetésekre, a D-csoportbeliekre a C-csoport III. osztályának előírásait alkalmazták csekély könnyítésekkel.

A fogházbüntetés célját és végrehajtásának irányelveit az FhR. a reformeszmék hű követőjeként fogalmazza meg: „Amennyire a büntetési időtartam és a fogház viszonyai megengedik, arra kell törekedni, hogy a szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú a fogházból becsületes, dolgozó munkásként kerüljön ki, aki szabadulása után képességeinek és hajlamainak megfelelő valamely foglalkozási ágban a megélhetéshez szükséges eszközöket becsületes úton megszerezheti”. Szembetűnő, hogy az igazságügyi kormányzat milyen gyakorlatiasan fogta fel a fiatalkorú-

ak fogházbüntetését. Minden eszközt (lett legyen az iskolai, valláserkölcsei oktatás vagy konkrét munkáltatás) arra használt fel, hogy a fiatalkorút rendszeres munkavégzésre szoktassa, hogy hasznavehető szakmai felkészítést nyújtson a számára, hogy a munkát képes legyen mint erkölcsi kötelességet átélni.

Az *iskolai oktatást* az FhR. a fiatalkorúak előképzettségéhez és a büntetés tartamához viszonyítva differenciálta. Az analfabétákat napi három órai oktatással az írás, olvasás, számolás alapelemeinek elsajátítására kötelezte. Az írni, olvasni tudó fiatalkorúak naponta két órát töltöttek tudásuk gyarapításával, a nagyobb előképzettségűek pedig egyénileg naponta egyszer vagy másnaponként — főképpen olvasmányok forgatásával — tartották szinten ismereteiket. „Az iskolai oktatásnak az ismeretek növelésén felül — mondta ki nem csekély pedagógiai optimizmussal az FhR. — különös gondot kell fordítani arra, hogy a fiatalkorúak önálló gondolkodáshoz szokjanak . . . képessé kell tenni őket arra, hogy a jó és a rossz között helyesen különböztessenek, a munkáséletet megkedveljék és a bűncselekményeket elkerüljék.”

A *valláserkölcsei oktatás* a FhR. szerint kétféle módon gyakorolható. Egyfelől a felekezeti lelkész vagy tanító, heti 2-4 órában hitoktatást tarthat saját, egyházbeli foglyai számára. Másfelől az intézeti lelkész vagy a kisegítésére bevonható patronáz egyesület tagja is nyújthat vallási vizsgatást a foglyoknak. Különösen hatásos ez az érzelmi kapcsolatteremtés az első és negyedik szak teljes elkülönítésének idején. Az FhR. kikötötte, hogy „ezt a munkát különös szeretettel kell végzni s inkább a szívhez, mint az értelemhez kell szólni”.

A fiatalkorúak *munkáltatásának* prózaibb rendelkezései közül a munkakötelezettség állt az élen. A munkanemet a fiatalkorú értelmi és testi képességei alapján kellett meghatározni úgy, hogy az összeegyeztethető legyen korábban választott élethivatásával, valamint a szabadulás utáni megélhetés lehetőségeivel. Az FhR. gondoskodott arról, hogy a fiatalkorúak mentesüljenek az olyan gépies foglalkozásoktól, mint a tollfosztás, papírzacskó-készítés, stb. Két évnél hosszabb büntetési idő esetén törekedni kellett valamely mesterség elsajátíttatására, hogy a fiatalkorú rövid időn belül megszerezhesse a fogház elhagyása után a segédlevelet. Ezért honosították meg a fogházakban a leggyakoribb iparágakat (asztalos, cipész, szabó, stb.). A korábban mezőgazdasággal foglalkozók számára lehetővé tették kertészeti és egyéb földmunkák intézetben belüli, de azon kívüli végzését is.

A fiatalkorúakkal szemben kiszabható *fegyelmi büntetéseket* — eltérően a jutalmaktól — differenciálatlanul — tekintet nélkül az osztályba tartozásra — alkalmazták. Fegyelmi büntetések voltak: 1. a dorgálás; 2. az alsóbb osztályba helyezés; 3. az alsóbb végrehajtási szakba helyezés; 4. a kurtavas; 5. a sötétzárka (legfeljebb 24 órára!). A fogház igazgatója a fenytések bármelyikét, a tanító az 1. pontba, a házi tanács pedig az 1—3 pontba tartozókat szabhatta ki. A testi fenytés alkalmazását ugyan tiltotta az FhR, de a fogház vezetője és a tanító számára fenntartotta azt a jogot, hogy a tett elkövetésekor (azonnal!) oly fenytéseket is alkalmazhatnak, amely a család körében, a gyermekekkel szemben megengedett fenytés mértékét nem haladja meg.

Az FhR. a *fiatalkorú lányok fogházbüntetését* a fiúkéval azonos módon rendelte végrehajtani. Hozzáátette megszorításként, hogy „olyan női kezűgyesség és munkálkodás ismereteit szerezzék meg és gyarapítsák, amelyeknek elsajátításával a fiatalkorú nő a szabad életben önálló keresethez juthat”. Ezen túlmenően a nőket szigorúan elkülönítette fogházon belül a férfiaktól.

A fokozatos rendszer utolsó szakasza a *feltételes szabadság* volt. Ezt maga a fiatalkorú fogoly vagy törvényes képviselője kérelmezhetette a fogházbüntetés kétharmad részének letöltése után. A kérelem elfogadása vagy elutasítása előtt a fogház vezetőjének két kérdést kellett tüzetesen megvizsgálnia. 1. Milyen magartást, előmenetelt tanúsított a fogoly a büntetés eltelt időtartama alatt? 2. A sza-

baduló leendő életkörülményei (lakás- és munkahelyi helyzete) alkalmasak-e fogadására? Ez utóbbit nem csupán regisztrálnia kellett, köteles volt elősegíteni is.

Az FhR. rendelkezése szerint a fogház vezetőjének nyilvántartást kellett vezetnie a szabadulók foglalkoztatására vállalkozó munkáltatókról. A szabaduló szükség esetén fordulhatott ezekhez, a gyermekek és a fiatalok védelmével foglalkozó jótékony egyesületekhez, a felügyelő hatóságokhoz, a munkaközvetítő intézetekhez, valamint a közigazgatási szervekhez. A fiatalok végleges szabadításakor egyébként ugyanezeket a kérdéseket kellett körbejárni.³

A reformmozgalom híveinek némi csalódást okozott, hogy az igazságügyi kormányzat — a tudomány képviselőinek minden jószándékú intelme ellenére — a fiatalokkal szemben is rendelte az *államfogház-büntetés* alkalmazását. E büntetési nem, amelyet a Csemegi-kódex privilegizált osztályhelyzetű elkövetők privilegizált büntetésének szánt, (pl. sajtóvétségért, párbaj miatt szabták ki) semmiképpen nem volt összeegyeztethető a reform törekvéseivel. Az államfogház fiatalokra kiszabható büntetési tételei — minimum 15 nap, maximum 2 év — alkalmatlanul rövidnek mutatkoztak az átalakító nevelés megvalósításához, végrehajtási rendelkezései pedig egyenesen ellene hatottak minden pedagógiai szándéknak.

Hiszen sem a Bn., sem az FhR. nem kívánta specializálni a fiatalok államfogházbüntetésének végrehajtását, így rájuk is a felnőtt korúakra vonatkozó szabályok voltak érvényben. Ezek pedig úgy rendelkeztek, hogy az államfoglyokat nem terhel munkakényszer (iskolai oktatásra nem kötelezhetők), élelmezhetik önmagukat, délelőtt-délután 1-1 órára látogatókat fogadhatnak, viselhetik a saját ruhájukat, harmadik személyben szólítandók. Az államfogház házi rendjének tilalmi rendelkezései is sajátosak voltak: a déli és esti étkezésnél tilos volt fél liternél több bort vagy sört hozatni; csak józan állapotban levő egyének és kéj-nők nyertek bebocsátást, ezenkívül tilos volt minden szerencsejáték.

E végrehajtási rend távol esett attól az alapeszmétől, ami Balogh Jenő megfogalmazásában így hangzott: „a végrehajtás pedig ne dédelgetés, vagy tétlenül hevertetés legyen, hanem éveken keresztül kora reggeltől késő estig komoly és kemény munkára szorítás”. A szakirodalom leginkább a munkára szoktatás és a szakképzés elmulasztását rója fel. A Bn. és végrehajtási rendelkezéseinek magyarázóival azzal vigasztalódtak, hogy az államfogházra ítélt fiatalok többsége erkölcsileg egészséges környezetben él, nincs kitéve a züllés veszélyének, általában jó magaviseletű, romlatlan egyén. Ezért jóérzésű bíró — nézetük szerint — nem ítélt államfogházra fiatalokat. A gyakorlat a Bn. hatályba lépését követő években igazolta ezt a reményt. Az elkövetkező évtizedekben alig fordult elő olyan eset, hogy fiatalokat államfogház-büntetésre ítélték volna.

Dr. Lőrincz József

Felhasznált irodalom

Angyal Pál: Fiatalok és Büntetőnovella. Budapest, 1912.

Angyal—Kun—Láday—Rottenbiller—Tóth: A fiatalok büntető jogszabályok magyarázata. I—II. kötet. Budapest, 1911. és 1912.

Finkey Ferenc: A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában. Budapest, 1913.

Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődése. Budapest, 1980. (kézirat)

Markos Olivér: Két tanulmány a fiatalok büntetőjogának köréből. Budapest, 1910.

Szabó András: A fiatalok és a büntetőjog. Budapest, 1961.

Vigh József: A fiatalok bűnözése és a társadalom. Budapest, 1964.

³ A felnőttkoruktól elkülönített fogházbüntetések végrehajtása arra készítette az igazságügyi kormányzatot, hogy elsősorban a kisebb befogadóképességű törvényszéki fegyházak közül jelöljön ki a fiatalok fogadására alkalmas intézeteket. 1910 végére tizenhárom ilyen főügyészégi székhelyen kijelölt intézetet adtak át (Budapesten, Nyíregyházán, Győrött, Kassán, Kolozsvárott, Marosvásárhelyt, Brassón, Gyulán, Pécsen, Pozsonyban, Nyitrán, Zomboron és Lugoson). Ezek 1200 elítélt fogvatartására készültek. Körülbelül 300 férőhely ezekből fiatalok számára lett kialakítva.

Földvári József: Kriminálpolitika

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987)

A szerző e műve átfogó monográfia a magyar kriminálpolitikáról. A téma ilyen — a kriminálpolitika valamennyi kérdéskörét érintő — feldolgozása ez idáig váratott magára, a mű már ezért is széles körű érdeklődésre tarthat számot. Noha tudományos alaposság és rendszeresség jellemzi a könyvet, képes a laikus olvasó figyelmét is lekötni, hisz gondolatmenete egyszerű, világos. A mű egészének ismertetésére nem vállalkozhatunk, így elsősorban olvasóink szakmai érdeklődésének megfelelően azokat a gondolatokat emelnénk ki belőle, amelyek a büntetésvégrehajtás tevékenységével függnek össze.

Földvári József négy fő részre tagolta munkáját. A kriminálpolitika kialakulásáról, fejlődéséről, fogalmi ismérveiről, a tudományok rendszerében elfoglalt helyéről a bevezető részben ír. A kriminálpolitika általános jellemzőiről az első részben olvashatunk, a második és a harmadik rész a törvényhozás, illetve a jogalkalmazás kriminálpolitikai elveiről tájékoztat. (E rész harmadik pontjában fejt ki nézeteit a büntetés végrehajtása során érvényesülő kriminálpolitikai elvekről és azok megvalósulásáról. Ennek áttekintése előtt azonban érdemes a művet végiglapozni.)

A szerző szerint a kriminálpolitika tudományág és gyakorlati tevékenység egyidejűleg. A mű a kriminálpolitikát, mint tudományágat vizsgálja, s mint ilyent, azon ismeretek rendszerének tartja, amely alapján az államhatalom szervezheti a bűnözés elleni küzdelmet, „meghatározván e küzdelem eszközeit, ezen eszközök alkalmazásának feltételeit és módjait, összhangban az általános politikai célkitűzésekkel”.

Aligha vitatható, hogy a kriminálpolitikát orientáló elvek közül első a társadalomvédelem elve. Bár a szerző úgy véli, hogy a büntetés kilátásba helyezésének visszatartó hatása a bűnelkövetés megelőzésének egyik eszköze, óva int attól az illúziótól, hogy a hátrány súlyával, a büntetések szigorának fokozásával arányosan nő a visszatartó hatás. A kriminálpolitika feladata megtalálni a túl enyhe és a túl szigorú büntetések között a legjobb hatást ígérőt. Ugyanakkor Beccaria és Lenin nyomán vallja, hogy egyetlen bűnelkövető sem kerülheti el a felelősségre vonást.

Egyet kell érteni a szerzővel abban is, hogy az alapelvek sorában a második a humanizmus. Álláspontja a bűnelkövetők emberi méltóságának elismeréséről, annak tiszteletben tartásáról követésre méltó. Hangsúlyozza, hogy a büntetőjogi szankciók ugyan nem „jótétemények”, de olyan hátrányok alkalmazására kell törekedni, amelyek az érintett személyek és a társadalom jövője szempontjából egyaránt előnyösek. Csökkenteni kell tehát a büntető felelősségre vonás egész menetében azokat a tényezőket, amelyek e célkitűzés elérését gátolják.

A kriminálpolitika művelésében fontos szükséglet a realizmus igénye. Vagyis szépítés nélkül kell számba venni a bűnözés helyzetét, alakulását és az adatokat tárgyilagosan kell értékelni. A szerző szót ejt a büntetőjog szubsztitúciós jellegéről, amellyel kapcsolatban kifejti, hogy önmagában nem képes csodákra, de hatásának alábecsülésétől is tartózkodni kell.

Nyomatékosan hangsúlyozza, hogy csak a büntetőjogi problémák megoldására célszerű alkalmazni. Keresni kell a büntetőjogi jelenségek nem jogi

eszközökkel való leküzdésének módzatait, ha pedig a jogi eszközök alkalmazása elkerülhetetlen, csak végső eszközként jöjjenek számításba a büntetőjogiak. E gondolatsor folytatásaként pedig megállapítja, ha minden érv a büntetőjogi felelősség érvényesítése mellett szól, akkor a megtorló intézkedések közül a legenyhébbet kell kiválasztani.

A törvényhozás kriminálpolitikai elveiről szóló részből különösen a büntetőjogi szankciókról írott fejezetek keltetik fel olvasóink érdeklődését. A szerző itt — többek között — az egyes szankciók áttekintésével azt vizsgálja, hogy helyesen választotta-e meg a törvényhozó az eszközöket, vagy ha nem, miért nem.

A halálbüntetéssel kapcsolatos vitában akként foglal állást, hogy fenntartásának vagy eltörlésének kérdése politikai kérdés. Álláspontja szerint jelenleg a törvényhozó nem mondhat le a radikális büntetés alkalmazásáról. Egy ilyen lépés ma csak bátorítaná a bűnözőket és nyugtalanítaná a becsületes embereket. A halálbüntetés eltörlésére csak a mostaninál kedvezőbb bűnözési helyzetben lehet gondolni.

Büntetési rendszerünk legmarkánsabb — ugyanakkor legellentmondásosabb — szankciója a szabadságvesztés. A szerző évtizedek óta kíséri élénk figyelemmel e büntetés kiszabásának és végrehajtásának problémáit. Művében pedig mértéktartó tárgyilagossággal elemzi: a szabadságvesztés világszerte sokat veszített a szankciórendszerben korábban elfoglalt jelentős pozíciójából, csökkent a hatékonyságába vetett bizalom, s így szűkült alkalmazásának gyakorisága is. A szabadságvesztéssel szembeni aggályok közül kettőt emel ki: a bűnfertőzést és az önállótlan életvitel megszokását. Az első az ingatag, jellemyenge elítélteket, a második pedig a hosszabb időre ítélt fogvatartottakat fenyegeti.

Büntetésvégrehajtás kriminálpolitikai követelményeiről szólván a szerző kifejti, hogy az elítéltekkel szemben nem lehetett máról holnapra nyomtala-

nul eltörölni az évszázadokon keresztül uralkodó, kiméltetlen bánásmód beidegzettségeit. A humánusabb feltételeket biztosító új bv-intézetek építése kapcsán felteszi a kérdést: helyese annyi pénzt költeni becstelen emberek kényelmére? Válaszában leszögezi: nem a tisztességtelen emberek életkörülményeinek javítása a cél, hanem a társadalmi együttélés normáinak sikeresebb betartása. Hiszen a jobb körülmények eredményesebbé teszik az intézetek munkáját.

Földvári József minden munkájában hangsúlyozza az egyéniesítés problémájának fontosságát, sürgeti a szabadságvesztés végrehajtásának fokozatai között az érdemi különbségek kidolgozását az elkövető optimális reszocializációja érdekében. A mű rávilágít arra az ellentmondásra, amely az elítéltek külvilágtól való elszigetelődéséből fakad. Az izoláció egyfelől a büntetés lényegéből eredő hátrány, másfelől azonban előidézze a pozitív emberi kapcsolatok megszakadásának, akadályozója a társadalmi folyamatokban való részvételnek. A szerző üdvözli azt a folyamatot, amely a bv-intézetekben felszámolta a külvilággal való érintkezés merev korlátait. Sőt, úgy véli, tovább kell fejleszteni, részben a szellemi elszigetelés oldásával, részben a konstruktív emberi kapcsolatok szélesítésével.

Az elítéltek munkavégzésével összefüggésben két érdekes meglátása van a szerzőnek. Abból, hogy a közfelfogás lebecsüli a fizikai munkát, nem kell azt a következtetést levonni, hogy a fogvatartott nem végezhet a bv-intézetekben szellemi vagy adminisztrációs munkát. A büntetésben rejlő joghátrány ezzel is összeegyeztethető. Másutt éles szemmel érzékeli a monográfia írója, hogy a bv-vállalatok termelési profiljának me-revsége ellentmond az elítélt szabadulás utáni érdekeinek. Ám a profilváltás még a szabad életben is nehéz, nem-hogy a büntetésvégrehajtás területén.

A fogvatartottak neveléséről szólva a szerző pozitívan értékeli napjaink realista felfogását, miszerint a büntetés

célja nem az elítéltek átnevelése, csupán reszocializálása, vagyis életfelfogásának, gondolkodásmódjának, érték- és motivációrendszerének megváltoztatása. Földvári József a társadalmunkban végbemenő polarizációt (a magasabb végzettségűek számának, ugyanakkor az iskolázatlan, a bűnelkövetői utánpótlást nyújtó emberek számának egyidejű növekedését) észlelve különös jelentőséget tulajdonít az intézeteinkben folyó oktató munkának, illetve szakképzésnek. Kíváncsnak tartaná, ha az elítéltek között nőne a középiskolai tanulmányokat végzők aránya.

A mű befejező sorai a kriminálpolitika megvalósításában szerepet játszó hivatalos szakemberek felkészültségét taglalják. A szerző hangsúlyozza, hogy a kriminálpolitikai nézőpontból lényeges munkakörök betöltésére az alapképzettséget a jogi egyetemeken és főiskolákon lehet megszerezni. Ezt szak- és továbbképzés kell hogy kiegészítse, hisz olyan jogalkalmazókra van szükség, akik képesek önállóan gondolkodni és dönteni.

Földvári József munkássága és most bemutatott műve is ehhez járul hozzá.

Dr. Lőrincz József

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Csalay András, az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet tudományos munkatársa; **Fejes Imre** bv. alezredes, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának vezetője; **Garami Lajos** bv. őrnagy, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza pszichológiai csoportjának vezetője; **dr. Kabódi Csaba** egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar büntetőeljárásjogi tanszék; **dr. Lőrincz József** bv. alezredes, a Rendőrtiszti Főiskola Bv. Tanszékének vezetője; **Módos Tamás** bv. őrnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának helyettes vezetője; **dr. Németh Gyula** bv. alezredes, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnoka; **dr. Rudisch Tibor**, a Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet pszichológusa; **dr. Walthier József** bv. alezredes, a Bv. Központi Kórház laboratóriumának főrovosa.

| Nemzetközi tapasztalatok

Erőszak az olasz börtönben

Az olasz börtönökből egyre több hír érkezik erőszakoskodásokról, öngyilkosságokról. A közvélemény pedig úgy tesz, mintha mit sem tudna erről, vagy legalábbis az esetek legnagyobb részében nem vesz tudomást a tényekről.

Pedig a probléma létezik, és főként a fiatalok körében. Gondoljunk csak arra az esetre, amikor egy 19-20 éves fiatalember bekerül a börtönbe. Legtöbbször kábítószer-függőségben lévő fiatalról van szó. Általában nem valami féle megrögzött bűnöző az illető, hanem elkeseredett fiatal. A letartóztatás révén bekerül egy olyan világba, amely néhány hét alatt teljesen tönkretetheti őt.

Egyebek között az újabb és régebbi keletű beszámolók arról szólnak, hogy a börtönökben igen nagy arányú a homoszexualitás (a fogvatartottak majdnem 80 százalékát érinti). Vagyis ha az öregeket és a betegeket leszámítjuk, azt jelenti, hogy szinte mindnyájan homoszexuálisokká válnak. A legsúlyosabb dolog azonban az, hogy a börtönbe kerülő fiatalok bevonása a homoszexualitásba szinte kivétel nélkül erőszak útján történik. Ha a jelenség csupán a börtönlakók 50 százalékát érintené is, már az is tragikus lenne. Mindenkinék jogában áll szexuális életét úgy alakítania, ahogy akarja, de sehol, semmilyen körülmények között nem lenne szabad az egyénnek erőszak tárgyává válnia.

Az említett problémához szorosan kapcsolódik az AIDS-kérdés. Egy nemrégiben végzett felmérés szerint a fogvatartottak 40 százaléka nem is tud ennek a betegségnek a létezéséről. Ez a

magyarázata annak, hogy ez a szörnyű betegség oly elterjedt a büntetésvégrehajtási intézetekben. A padovai börtönben végzett vizsgálatok szerint a rabok legalább 25 százaléka hordoz AIDS-vírust. Így azután lehetséges, hogy a börtönbe kerülő fiatal jelentéktelen bűncselekményért valójában halálra ítéltetik.

Ha a fiatalnak sikerül is megmenekülnie a homoszexualitástól és az AIDS-től, nehezen vonhatja ki magát a kábítószeres hatása alól, hiszen ezek szinte szabadon kaphatók a börtönökben. Kábítószer-fogyasztásra csábítanak a cellatársak, a bezártság, a kényeszerű együttélés, a promiszkuitás. Pedig a fogvatartott nem másodrendű átlampolgár. Ha törvényt adta joga az embernek, hogy egyedül legyen, elutasítsa mások társaságát, nem lehet elfogadni azt a tényt, hogy ugyanezt a jogot elvitatják az elítéltektől. Miért kell megosztania életének minden pillanatát a nap 24 órájában másokkal? És mit mondjunk arról, hogy kisebb bűnözőket arra kényszerítenek: megrögzött gonosztevőkkel, pszichopátákkal, mániakus öngyilkosokkal töltsék le büntetésüket?

A kábítószerrel kapcsolatos vétséggel vagy valami kisebb bűnténnyel terhelt fiatal bekerül tehát a börtönbe, ahol hallatlan fizikai erőszaknak és promiszkuitásnak van kitéve. Nemegyszer végződik az ilyesmi a fiatal öngyilkosságával.

Sok a tennivaló a börtönökkel kapcsolatban. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a rab is ember, még ha bűnös is. Minimális követelmény lenne magánszférájának biztosítása

(egy rab egy cellában), továbbá garantálni kellene személyének tiszteletben tartását, szabad szexuális választását, és ki kellene dolgozni megfelelő pszichológiai támogatását. (*Corriere della Sera*)

Válságban a francia büntetésvégrehajtás

Albin Chalandon igazságügy-miniszter a börtönök túlszűfolttsága ellen új börtönök építésével kíván küzdeni. Az idén a börtönökben — a hőség és a túlszűfolttság miatt — robbanásveszélyes volt a nyár. Ez arra kényszerítette a minisztert, hogy július 17-én kijelentse, kész meggyorsítani a feltételes szabadságra helyezéseket, ha így helyreáll a nyugalom. (. . .)

Franciaországban 50 000 fogoly szorul össze 32 500 embert befogadni képes büntetőintézményekben. A 145 börtönben, amelyeket arra a célra szántak, hogy ott ítéletre váró vádlottakat helyezzenek el, a börtönlakók 80%-a nyert elhelyezést. A kihasznált-ság foka 170 százalék.

Az 1011 férőhelyes marseille-i börtönben 2436 fogoly van, négyesével zsúfolódnak össze 9 négyzetméternyi helyen. Fleury-Mérogisban a női börtön lakói (akik 500-an vannak 200 férőhelyen) az igazgatási épület tetejére mászva tüntettek az ellen a börtönigazgató ellen, aki leállította egy új börtön szárny megépítésének terveit. Az elítélt nők áthelyezésüket követelték. De maga a francia közigazgatás is túlságosan drágának ítélte a tervet (egy férőhely létesítése 500 000 frankba került volna), és most arra vár, hogy megkezdjék a férőhelyként 270 000 frankba kerülő, 1991-ig felépítendő 15 000 fogvatartottat befogadni képes intézet építését.

Közben egy sürgősségi programmal 5000 férőhelyhez jutnak: használaton kívüli kaszárnyákat rendeznek be börtönnek, előregyártott elemekből építkeznek, folyosókat, magánzárkákat alakítanak át stb. Ezek az ideiglenes in-

tézkedések a börtönök túlszűfolttságát kívánják enyhíteni más intézmények befogadóképességének 10-20 százalékkal való emelése útján.

De vajon „normális” lesz-e valaha is a helyzet a börtönökben? 1991-re, amikor a 20 000 újonnan létesített férőhely — az 5000 sürgősségi hely — a jelenlegi hiányt fedezi, a börtönök lakóinak száma óhatatlanul tovább emelkedik: évenként kb. 10%-kal, hacsak nem találunk ki a szabadságvesztést helyettesítő újabb büntetéseket, vagy nem alkalmazzák nagyobb mértékben a már ma is létezőket.

Tudatában van ennek Albin Chalandon igazságügy-miniszter is, aki a maximális szabadságvesztés-büntetést felemeltette 30 évre, és a tettenérés fogalmát kiszélesítve megtöltötte a börtönöket rövid büntetésre ítétekkel. Éppen ezért igyekszik mérsékelni az új foglyok beáramlását. Július 9-én, néhány nappal a foglyok haragjának kitörése előtt, körlevélben javasolta a bíróságoknak, hogy alkalmazzák szélesebb körben az 1983-ban bevezetett „közérdekű munka” büntetést. Ezt a bíróságok eddig ritkán és rosszul értelmezve rótták ki.

A börtönök másik hibája, hogy előregedtek. 180 börtön közül 30 a forradalom előtt épült, és 110 a XIX. században. A 38 új létesítmény építői ezt jól tudják. Terveikben az építészettel és az elektronikával próbálják megoldani a kör négyesögesítését: megtervezni egy emberibb és kisebb költséggel fenntartható börtönt. (*L' Express*)

A kábítószer-élvezet felszámolásának büntetőjogi eszközei Csehszlovákiában

Csehszlovákiában a szakértők véleménye szerint a kábítószer-élvezők száma körülbelül tízszerese annak, mint amennyit eddig sikerült felderíteni. A büntetőjogi eszközök jelenleg nem elegendőek a kábítószer-élvezet felszámolására, hatékonyabb fellépés viszont új törvényi szabályozást igényelne.

A kábítószer-élvezők elsősorban a fiatalok sorából kerülnek ki. 1986-ban a kábítószer-bűncselekmények miatt elítéltek 82 százaléka 18—24 éves volt, ezek 29 százaléka pedig csupán 15—18 éves.

A kábítószer-bűncselekményeket elkövetők attól a szándéktól vezetettek, hogy kábítószerrel vagy annak megvásárlására pénzt szerezzenek, más bűncselekményeket is elkövetnek. Ilyenek többek között a vagyon elleni bűncselekmények, az élısdiség, a munkafejvelem elleni vétségek, az ifjúság erkölcsi nevelésének veszélyeztetése vagy a katonai szolgálatra való alkalmasság meghiúsítása.

Az 1986-ban elítélt személyeknek kb. a fele szabadságvesztés-büntetést kapott, intézeti védógyógykezelést 137 személlyel szemben szabtak ki, 181 személlyel szemben pedig ambuláns gyógykezelést rendeltek el. Az intézeti gyógykezelés hatékonyságát nagymértékben fékezi az érdekelt személyek negatív hozzáállásán kívül az a hosszú idő is, amíg a gyógykezelés egyáltalán kezdetét veszi. Előfordult, hogy csak hat év múlva vették a kábítószer-élvezőt intézeti kezelésbe.

A probléma megoldásának legjobb útja a kábítószer-élvezet megelőzése lenne. Ez komplex hozzáállást kíván a család, iskola, társadalmi szervezetek részéről és a nyilvánosság széles körű bekapcsolódását követeli e káros társadalmi jelenség elleni küzdelemben.

(Rudé Právo)

A brit magánbörtönök problémái

Lord Caithness belügyminiszter a jövő hónapban ténymegállapító körútra utazik az Egyesült Államokba, abból a célból, hogy megvizsgálja a magánbörtönök létesítésének lehetőségét Nagy-Britanniában. A brit börtönviszonyok rendkívül rosszak, a büntetésvégrehajtási intézetek túlszűfoltak, az egészségügyi ellátás sem kielégítő. Mindazonáltal a magánbörtönökkel való kísérletezést engedélyező kormányzati döntés bizonyára felháborodást vált majd ki.

Az alsóház belügyi bizottsága, a konzervatív többség nyomására (a munkáspárti képviselők tiltakozása ellenére) támogatja a magánbörtönök létesítésére vonatkozó belügyminisztériumi kísérletet. Elképzelésük szerint a kormányzat kedvezményeket biztosítana magántársaságoknak, de a hatóságok felügyeleti jogköre megmaradna.

Az állam maga képtelen megoldani az elavult és szűfolt börtönök kérdését. A magánbörtönök a létező rendszer mellett, mint kísérleti bázis működnek. Stephen Shaw a Börtönreform Bizottság vezetője szerint a magánbörtönök létesítésének gondolata néhány éve még megvalósíthatatlannak látszott, rámutatott a visszaélés lehetőségeire az ideiglenes szabadlábra helyezés, a fegyelmezés és a büntetés enyhítése kapcsán.

Peter Young szerint a börtönök magánkézre adása és szerződéses üzemeltetése az Egyesült Államokban 5-25%-ig terjedő költségmegtakarítást eredményezett. Ugyanakkor az elítéltek helyzete is sokat javult. Csökkent a túlszűfolttság, javult az ételminőség-ellátás és az orvosi szolgáltatás minősége. Az amerikai elítéltek pert indíthatnak a hatóságok ellen, ha börtönviszonyaikat nem tartják kielégítőnek.

John Wheeler, a belügyi bizottság tagja — korábban börtönigazgató — szerint a kikényszeríthető szerződéses rendszer, az állam és a vállalkozók között a felelősségnek egy szigorúbb formáját testesíti meg, mint a korábbi hagyományos rendszer. A magánszektor elsősorban a vizsgálati fogságban levők túlszűfoltságának problémájában segíthetne. Ha a kormány jóváhagyja a szerződéses üzemeltetést, a helyzet Londonban már hat hónapon belül javulhatna.

A Börtöntisztviselők Társaságának képviselői szintén magánbörtönöket látogattak az Egyesült Államokban, de a felügyelet mértékével és a személyi állomány kiképzésével nem voltak elégedettek. A „Howard Liga a Büntető Reformért” ellenzi a börtönök magán-

kézbe adását. Szerintük a szerződéses üzemeltetés nem kívánt politikai befolyáshoz juttatja a magántársaságokat. A börtönök még nehezebb helyzetbe kerülhetnek, anélkül, hogy megtakarítanák az adófizetők pénzét. Az embereket az állami közhatalom börtönzi be, így az igazságszolgáltatási rendszer közvetlenül továbbra is felelős marad a parlamentnek.

A börtönök szerződéses üzemeltetése az Egyesült Államok büntetési rendszerében nem az egyetlen formája a magánszektor részvételének. Sokkal jellemzőbb az a forma, amelyben csak az orvosi ellátás, az étel-miszer-ellátás és egyéb szolgáltatások vannak magánkézben. Ugyanakkor néhány államban működnek nem piacra termelő, elitélteket alkalmazó ún. börtönvállalatok.

A következő óvatos lépés az lehetne a kormányzat részéről, hogy a szolgáltatásokat magánvállalkozókra bizza. De ha nem lép tovább, ha nem kísérletezik a börtönök magánüzemeltetésével, akkor folyamatos nyomással kell szembenéznie a saját sorain belül is. (*Financial Times*)

Elkobzott javak az USA-ban

Az Egyesült Államokban egyre gyakrabban koboznak el bűncselekményből származó javakat a bűnüldöző szervek. Az elkobzás jelentős fegyverré vált, különösen a narkotikumüzletekben érdekeltekkel szemben. 1981 óta ötszörösére emelkedett az ilyen módon elkobzott és állami tulajdonba került javak értéke, amely már 1986-ban elérte az 550 millió dollárt. Az elkobzott javak közt volt egy verseylovakati tenyésztő farm, amely korábban három kolumbiai kábítószer-nagykereskedő tulajdonában volt.

Az igazságügyi szervek zsákmánya többek közt egy második világháborús bombázórepülőgép, egy 25 000 dolláros, aranylemezekkel borított motorke-rékpár, több nagy sebességű motorcsónak, bár, vendéglő, csónakház. Az üzleteket gyakran továbbra is nyitva tart-

ják, amíg le nem zárul az elkobzási eljárás, de azok nyeresége már állami bevételt képez. Érdekes elkobzott tulajdon került állami kézbe: egy 1963-as Ferrari gépkocsi, amelyet 345 000 dollár értékű narkotikumért vett meg a tulajdonosa.

1970 óta a kongresszus fél tucat szövetségi statutum alapján engedélyezte a bűncselekményből származó javak elkobzását, sőt a további ösztönzés céljából az ilyen javak eladásából befolyt jövedelmeket a szövetségi és helyi hivatalok rendelkezésére bocsátják. A védőügyvédek azonban nyugtalanok. Bár a büntetőperben a vádhatóságnak kell bizonyítani a bűnösséget, számos elkobzási eljárás során a kárvallott személyre hárul a bizonyítás terhe, amennyiben vissza akarja kapni javait.

A kínosabb lehetőség az, amikor az ügyész azon fáradozik, hogy elkobozza az ügyvédi díjakat is, azzal, hogy a védenek pénze törvénytelen forrásból származik. A polgárjogi kérdések szakértői azzal érvelnek, hogy ez megfosztja a vádlottakat az ügyvédi képviselőtől, sokan ugyanis nem tudják megengedni maguknak a kedvükre való védőügyvédet, sőt néhányan egyáltalán nem engedhetnek meg maguknak ügyvédi képviselőt. (*Time*)

Fosztogatások láncolata Jugoszláviában

Szakemberek szerint Jugoszláviában a közjavak károsításának már 320-féle módja alakult ki. A társadalmi tulajdont károsító bűnözés elleni harc meghirdetése ellenére, s bár ez alapját képezi a rendszer fejlődésének, a közvagyon sokan ma is szabad prédának tekintik. Feltűnést keltett az az uroseváci raktáros, aki több mint egymilliárd dinárral károsította meg a rábizott árukészletet (éveken át feltűnő tékozló módon élt, autókat, ingatlanokat vásárolt és adott el).

Aggasztó tünet, hogy a közvagyon fosztogatói társulnak, s így zavartala-

nul követik el cselekményüket. Példa erre a belgrádi Tecnopromet munkaszervezet, melynek egyik egységében az alkalmazottak egynegyedét le kellett tartóztatni a munkahelyükön elkövetett, társadalmi tulajdon elleni bűncselekmény miatt.

Habár az országban ma több mint háromezer törvény s egyéb jogszabály védi a társadalmi tulajdont, a bűnözés nem csökken. Nem segítenek az öni-gazgatási, munkás-ellenőrzési szervek sem, és a Társadalmi Könyvviteli Szolgálat sem képes mindenütt felülvizsgálni a munkaszervezetek könyveit.

A gazdasági válság egyik oka annak, hogy bővül a társadalmi tulajdon károsításának a lehetősége. Ez azonban nem igazolhatja a mind tömegesebbé váló közvagyon-eltulajdonítást.

A társadalmi tulajdon hatékonyabb védelmét hivatottak szolgálni a tervezett, módosító jellegű alkotmányi rendelkezések. Ezek hangsúlyozzák annak tudatosítását, hogy a közvagyon elleni bűnözéssel okozott kár mindenki kára. A védelem tehát közérdek.

A társadalmi tulajdon károsítására ma már számítógépeket is használnak, hisz ezeknek a bűncselekményeknek a feltárása különös ismereteket igényel a bűnüldöző szervektől. (*Dnevnik*)

Oktatás a kínai börtönben

A Hopejben alapított börtöniskola 1985 óta működik. Maga az iskola háromemeletes épület audio- és videobehatározásokkal, több mint 20 000 kötetes könyvtárral. Az iskolában a szabad-

ságvesztés-büntetésre ítélt személyek mind politikai, mind szakmai képzésben részesülnek, amellet, hogy megtanítják őket helyesen írni és elsajátítani nek velük bizonyos jogi alapismereteiket. (...)

Az iskola meg van győződve arról, hogy a szabadságvesztés-büntetés célja az elkövető visszavezetése a társadalomba — személyiségének megváltoztatása által. (...) A kínai bv-intézetek számottevő részében működő oktatási programok ezért igyekeznek az elítélteket tájékozottá tenni a politika, a morál és a jog területein. Ezen túlmenően, akik nem túl idősök vagy betegek, azokat különböző alapvető tudnivalók megszerzésére kötelezik, hiszen a bűncselekmények elkövetésének egyik legfontosabb oka, mondhatni táptalaja a tudatlanság. Kínában a börtönlakók egyhatalma írástudatlan.

A bennlakók közül sokan maguk is aktívan közreműködnek az oktatásban. Ennek egyik oka az, hogy a többiek személyiségének megreformálásában kifejtett erőfeszítéseik által jelentős mértékben csökkenthetik kiszabott büntetéseik időtartamát.

Az említett hopeji börtönben működik szerszámgépgyártó üzem, egyetemi jegyzeteket készítő nyomda, kerámiaműhely, bútorgyár, valamint egy farm, amelyben sertéseket, nyulakat, őzeket és baromfit tenyésztenek. Jó néhány elítélt nyújtott már be újítást, amely megkönnyíti és eredményesebbé teszi a munkát. A börtönből szabadon bocsátott rabok így hasznos állampolgáraivá lesznek hazájuknak. (*Beijing Review*)

Válogatta: **Bánki Erika**

**Emberáldozatokat követelő tragikus tűzvész pusztított
az Alföldi Bútorgyárban**

ára: 10 Ft

